

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı

**SIRP MİLLİYETÇİLİĞİNDE KOSOVA EFSANESİNİN
YERİ VE ÖNEMİ**

Mesut UĞURLU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2010

SIRP MİLLİYETÇİLİĞİNDE KOSOVA EFSANESİNİN
YERİ VE ÖNEMİ

Mesut UĞURLU

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ANKARA, 2010

TUTANAK

Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalında ‘‘Sırp Milliyetçiliği’’nde Kosova Efsanesi’nin Yeri ve Önemi’’ adlı Yüksek Lisans tezi yapan Mesut UğURLU’nun çalışması 15.06.2010 tarihinde saat 11.00’de Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü seminer odasında jüri tarafından değerlendirilmiştir. Aday Mesut UğURLU’nun tezi oy birliği ile başarılı bulunmuştur.

Prof.Dr. Ülkü ÇELİK ŞAVK

(Başkan)

Prof.Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

(Danışman)

Doç.Dr. Metin ÖZARSLAN

(Üye)

Doç.Dr. G.Gonca GÖKALP ALPASLAN

(Üye)

Doç.Dr. Mustafa SEVER

(Üye)

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Mesut UĞURLU

ÖZET

UĞURLU, Mesut. *Sırp Milliyetçiliğinde Kosova Efsanesinin Yeri ve Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

1389 yılında Kosova Ovasında Sultan Murad Hüdâvendigâr'ın başında bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu ile Sırp Prensları Lazar'ın önderliğindeki Balkan Birliği arasında Birinci Kosova Savaşı meydana gelmiştir. Bu savaşla ilgili olarak Sırp halkı bir efsane oluşturmuştur. “Kosova Efsanesi” olarak bilinen efsanenin oluşum süreci savaştan hemen sonra başlamış ve yirminci yüzyıla kadar devam etmiştir. Bu süreç içerisinde efsanenin oluşumuna ve muhafazasına yazılı kaynakların yanı sıra Sırp halk anlatıları, şiirleri, şarkıları ve Ortodoks kilisesi vaazları da katkıda bulunmuştur. Böylece Kosova Efsanesi, çeşitli versiyonlarıyla günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Efsanede başlıca üç motif yer almaktadır. Bu motifler: “Dünya Krallığı” yerine “Cennet Krallığı”nı tercih eden ve bu tercihi nedeniyle savaşta mağlup olan Sırp halkın lideri Prensları Lazar ve “kutsallık” motifi; Sultan Murad Hüdâvendigâr'ı öldüren Prensları Lazar'ın damadı Miloš Obilić ve “kahramanlık” motifi; Savaş sırasında Sırp tarafından Osmanlı tarafına geçen Prensları Lazar'ın diğer damadı Vuk Branković ve “ihnet” motifidir. Bu kişiler ve motifler yüzyıllar boyunca Sırp halkın hafızalarında muhafaza edilerek bugüne kadar gelebilmiştir.

Birinci Kosova Savaşı'ndan 19. Yüzyıldaki isyanlarına kadarki süreçte Sırp halkın kimliklerini muhafaza etmesinde önemli bir faktör olan Kosova Efsanesi, 20. Yüzyılda da çeşitli alanlarda kullanılarak Sırp milliyetçiliğini doğrudan veya dolaylı olarak etkilemiştir. Bu tez çalışması, Kosova Efsanesinin ne olduğunu, nasıl oluştuğunu, Sırp kimliğini, kültürünü ve milliyetçiliğini nasıl etkilediğini açıklama gayretindedir.

Anahtar Sözcükler: Kosova Efsanesi, Prensları Lazar, Miloš Obilić, Murad Hüdâvendigâr, Sırp Milliyetçiliği.

ABSTRACT

UĞURLU, Mesut. *The place and importance of The Legend of Kosovo in Serbian Nationalism*, Master's Thesis, Ankara, 2010.

In 1389, the First Battle of Kosovo happened between the Ottoman Empire, reigned by Sultan Murad Hüdâvendigâr and the Balkan Union, led by Serbian Prince Lazar at the Kosovo Polje. The Serbs created a legend related to this war, which is known as the "Legend of Kosovo". The creation process of the legend started just after the war and continued until the end of the 20th century. In addition to the written sources, Serbian folk stories, poems, songs and Serbian Orthodox Church's sermons made contribution to this process. As a result the Legend of Kosovo has reached to the present day in many versions.

Mainly, there are three motives in the legend. These are: Serbian leader Prince Lazar, who preferred "Heavenly Kingdom" against "Earthy Kingdom" and lost the war as a result of his choice and the "sacredness" motive; Prince Lazar's son in law Miloš Obilić who killed Murad Hüdâvendigâr and the "heroic" motive; Lazar's other son in law Vuk Branković, who betrayed the Serbs and joined to the Ottoman forces and the "betrayal" motive. These figures and the motives have been kept in memories of Serbian people for centuries.

The Legend of Kosovo has been an important factor for the Serbs in preserving their identity during the period between the First Battle of Kosovo and the Serbian insurgencies in the 19th century and directly or indirectly affected Serbian nationalism in the 20th century. This study aims to highlight the Legend of Kosovo, its creation process and its effects on Serbian identity, culture and nationalism.

Key Words: Legend of Kosovo, Prince Lazar, Miloš Obilić, Murad Hüdâvendigâr, Serbian Nationalism.

TEŞEKKÜR

2000 yılında vefat eden canım babam Mehmet Uğurlu'ya ve halen görüşlerine sık sık ihtiyaç duyduğum canım annem Döne Uğurlu'ya beni yetiştirdikleri için; 2007 yılında hayatını kaybeden saygıdeğer hocam Prof. Dr. Mehmet Cihat Özönder'e Türkiyat Araştırmaları'nda yüksek lisans yapmama vesile olduğu için; tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu'na bu çalışmanın başından sonuna kadarki süreçte yardımlarını ve desteğini esirgemediği için; biricik eşim Burcu Uğurlu'ya evimizin salonunda çalışmama izin verdiği için; altı yaşındaki kızım Gülseren Yade Uğurlu'ya tezimin biteceği günü sabırla beklediği için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	5
I. BÖLÜM	
1. KOSOVA EFSANESİNİN OLUŞUMU, GELİŞİMİ VE MOTİFLERİ.....	10
1.1. KOSOVA EFSANESİNİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ.....	10
1.1.1. Kosova Efsanesinin Tarihi Dayanağı: Birinci Kosova Savaşı (1389).....	10
1.1.2. Kosova Efsanesinin Oluşumu.....	16
1.1.3. Kosova Efsanesi ile İlgili Yazılı Kaynaklar	17
1.1.4. Kosova Efsanesinin Oluşumunda Halk Şarkıları ve Anlatılarının Rolü.....	23
1.1.5. Kosova Efsanesinin Oluşumunda Ortodoks Kilisesinin Rolü	26
1.2. KOSOVA EFSANESİNDE YER ALAN BAŞLICA MOTİFLER.....	29
1.2.1. Prens Lazar ve Kutsallık Motifi	29
1.2.2. Miloš Obilić ve Kahramanlık Motifi.....	34
1.2.3. Vuk Branković ve İhanet Motifi.....	40
1.2.4. Efsane ile İlgili Diğer Bazı Motifler.....	44
1.2.4.1. Anne Jugović Motifi	44
1.2.4.2. Prens Makro Motifi.....	46
1.2.4.3. Kosova Bakiresi Motifi.....	49
II. BÖLÜM	
2. SIRP MİLLİYETÇİLİĞİNDE KOSOVA EFSANESİNİN YERİ VE ÖNEMİ	51
2.1. “MİLLİYETÇİLİK” VE “EFSANE” İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA SIRP MİLLİYETÇİLİĞİ VE KOSOVA EFSANESİ	51
2.2. 19. YÜZYILDA KOSOVA EFSANESİ VE KULLANIMI.....	57
2.2.1. Vuk Stefanović Karadžić ve Kosova Efsanesi	61
2.2.2. Petar Petrović Njegoš ve Kosova Efsanesi.....	65
2.3. 20. YÜZYILIN İLK YARISINDA KOSOVA EFSANESİNİN KULLANIMI	69
2.4. 20. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KOSOVA EFSANESİNİN KULLANIMI.....	74
2.5. SIRP ORTODOKS KİLİSESİ VE KOSOVA EFSANESİ.....	83
2.6. KOSOVA EFSANESİNİN SIRP TOPLUM PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ.....	85
2.7. SIRP MİLLİYETÇİLİĞİNDE KOSOVA EFSANESİNİN YAŞAMASINI SAĞLAYAN BAZI SOYUT/SOMUT KÜLTÜR UNSURLARI	89
SONUÇ	93
KAYNAKÇA.....	97
ÖZGEÇMİŞ	107

SIRP MİLLİYETÇİLİĞİNDE KOSOVA EFSANESİNİN YERİ ve ÖNEMİ

ÖNSÖZ

...Her birimiz beşikteyken bile kendimize bir Kosova resmi yaratmışızdır. Annelerimiz bizi beşikte uyumamız için Kosova şarkılarıyla salladılar ve okullarımızda öğretmenlerimiz durmadan bize Lazar'ın ve Miloš'un hikâyelerini anlattılar...(Emmert 1990: 133-4).

Balkan Savaşlarından zaferle ayrılan bir Sırp askeri, savaştan hemen sonra böyle söylemiştir. Peki neden bu sözleri söylemiştir? Balkan Savaşları ile Kosova şarkıları arasında nasıl bir bağlantı olabilir? Kimdir bu Miloš ve Lazar? Sırpların zafer elde etmesinin ardından yapılan konuşmada yer almasının sebebi nedir? Tarihle yakından ilgili olan veya ortaokulda öğrendiği detayları dahi aklında tutabilecek kadar güçlü bir hafızaya sahip olanlar dışında hemen hiçbir Türk, Sırp askerinin bu sözlerinden muhtemelen pek bir anlam çıkartamayacaktır. Fakat bu sözler herhangi bir Sırpa hiç de yabancı gelmeyecektir. Çünkü muhtemelen aynı şarkıları oda çocukken dinlemiştir; ona da öğretmenleri tarafından defalarca Miloš ve Lazar anlatılmıştır. Bu sebeple konuya hâkimdir ve askerin sözlerinden ne demek istediğini gayet iyi anlayacaktır.

Bu tez çalışması, Türklere yabancı gelen fakat Sırpların içselleştirdikleri bir efsaneyi anlaşılır ve bilinir hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu amacın çok önemli sebepleri vardır. Bu sebeplerden biri, Efsanenin Türkler açısından çok büyük önem taşımasıdır. Çünkü Efsane, Türklerle ilgili motifler içermektedir. Diğer, Efsane Sırp için de çok önemlidir ve bu Efsaneyi yüzyıllar boyunca çeşitli amaçlarını gerçekleştirirmede araç olarak kullanmışlardır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi dördüncü bölümde yer almaktadır. Bu bölümde “efsane” ve “milliyetçilik” ilişkisi bağlamında “Kosova Efsanesi” ile “Sırp Milliyetçiliği” arasındaki ilişkinin varlığına dair bir sonuç elde edilmeye çalışılacaktır.

Kosova Efsanesinin oluşumunun ele alındığı birinci bölümde ilk olarak 1389 tarihinde meydana gelen Birinci Kosova Savaşı ile ilgili alıntılara yer verilmiştir. Bunun nedeni Kosova Efsanesinin Birinci Kosova Savaşı'ndaki karakterler ve meydana gelen olaylar üzerine kurulu olmasıdır. Meydana gelen savaşta Sırp Prensi Lazar, damadı Vuk Branković ve Sultan Murad Hüdâvendigâr'ı öldüren diğer damadı Miloš Obilić, Efsanenin en önemli motifleridir. Bu motifler, Birinci Kosova Savaşı'nın tarihî gerçek kişileridir. Bu sebeple savaş anlatıları önemlidir ve birinci bölümün ilk kısmında her iki tarafın (Sırp ve Osmanlı) kaynaklarıyla savaş anlatılarına yer verilmiştir.

Kosova Efsanesi, Birinci Kosova Savaşı üzerine kuruludur fakat Efsane, 14. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar bir oluşum sürecinden geçmiş ve bu süreç içerisinde Efsane'nin oluşumunda ve muhafazasında bazı etkenler söz konusu olmuştur. Bu etkenler; yazılı tarihî vesikalar, Sırp halk şarkıları, anlatıları, masallar ve Ortodoks kilisesi vaazlarıdır. Çalışmanın birinci bölümü, bu etkenlerin Kosova Efsanesi'nin günümüze kadar geliş sürecinde nasıl bir rol üstlendiklerini açıklama gayreti içerisindedir.

Efsanede başlıca üç motif işlenmiştir. Bu motifler kutsallık, kahramanlık ve ihanet motifleridir. Savaşta Balkan birliğinin başında bulunan Sırp Prensi Lazar'a, savaştan bir gece önce Aziz Eljah gelip "Cennet Krallığı" ile "Dünya Krallığı" arasında bir seçim yapması gerektiğini söyler. Eğer Prensi "Dünya Krallığı"nı seçerse savaşta Balkan birliği ve dolayısıyla Sırp galip geleceklerdir. "Cennet Krallığı"nı seçecek olursa savaşta ordusuyla beraber yok olacaktır. Prensi Lazar "Cennet Krallığı"nı seçmiştir. Bu yüzden hem Prensi Lazar hem de Sırp halkı "kutsal"dır.

Prensi Lazar'ın damadı Miloš Obilić, savaştan bir gece önce verilen yemekte prens'in diğer damadı Vuk Branković tarafından Prensi Lazara ve Sırp'lara ihanet edeceği yönünde suçlanmıştır. Vuk Branković'e göre Miloš Obilić, savaş sırasında Türk tarafında geçecektir. Miloš Obilić kendisine isnat edilen bu suç üzerine sadakatini ve kahramanlığını ispat etme ihtiyacı duyar. Zekice bir hile ile Sultan Murad Hüdâvendigâr'ı öldürür. Bu sebeple Miloš Obilić bir "kahraman"dır. Vuk Branković ise savaş sırasında yer değiştirmiş ve Türklerin yanına geçmiştir. Miloš Obilić'in ihanet edeceğini söylemiş ama kendi halkına kendisi "ihanel" etmiştir. Bu üç motif, Efsanenin

Sırp askerinin epigraftaki sözleri, zamanlama açısından önemlidir. Bu sözler yukarıda da değinildiği gibi Balkan Savaşlarından hemen sonra söylenmiştir. Yine Balkan Savaşlarından sonra Sırp Kralı Peter Karadjordjevic 14. yüzyılda Kosova'da (Pec) inşa edilmiş Decani Manastırı'nı ziyareti esnasında, sadece Sırpların Kosova Savaşı'nın intikamını aldıkları zaman yakılacak olan kandili yakmıştır. Yine bu savaşlardan galibiyetle ayrılan Sırp tarafının bazı askerleri Kosova'ya girdiklerinde toprağı öpmüşlerdir. Bu ve benzeri örnekler, Sırpların Balkan Savaşlarında Osmanlılara/Türklere karşı hasmane yaklaşımlarının sebebinin, Kosova Efsanesi ile ilişkili olabileceği ihtimalini yükseltmektedir.

1914 yılında Birinci Kosova Savaşı'nın meydana geldiği kabul edilen tarihle aynı gün olan 28 Haziran'da bir Sırp genci Birinci Dünya Savaşının başlamasına neden olmuştur. Gavrilo Princip adındaki bu gencin Franz Ferdinand'a gerçekleştirdiği suikastın Miloš Obilić gibi bir kahraman olabilmek için bu suikastı işlediğine dair iddialar mevcuttur. Bu iddialar ve Kosova Efsanesinin 20. yüzyılın ilk yarısında kullanıldığı düşünülen diğer bazı konular, bu çalışmanın ikinci bölümünün "20. yüzyılın ilk yarısında Kosova Efsanesinin kullanımı" alt başlığı altında yer almıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısına, ilk yarısına benzer bir bakış açısı ile yaklaşılacak çalışmada, özellikle Slobodan Milošević döneminde Kosova Efsanesinin araç olarak kullanılıp kullanılmadığı sorgulanacaktır. Çünkü Milošević dönemi öncesinde olduğu gibi sonrasında da, Efsanenin politik amaçlara ulaşmada kullanılmış olabileceğine dair bazı ipuçları mevcuttur. Bunlardan bir tanesi de Slobodan Milošević'in Kosova Savaşı'nın 600. yıldönümünde Gazimestan'da kalabalık Sırp topluluğu önünde yaptığı konuşmadır.

Sırpların tarih sahnesinde yer almaya başlamasından itibaren hem politik hem de kültürel bütün unsurlarına etki eden en önemli faktörlerden biri de, Ortodoks kilisesidir. Çalışmanın birinci bölümünde efsanenin oluşumu ve gelişiminde önemli bir etken olduğundan dolayı Sırp Ortodoks Kilisesi ayrı bir alt başlıkta ele alınmıştır. İkinci bölümde yine aynı sebepten ötürü Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Kosova Efsanesini

kullanması ve doğrudan veya dolaylı olarak politik amaçları doğrultusunda harekete geçirilip geçirilmediği sorgulanacaktır.

Nobel barış ödülü adayı olan bilim adamımız Vamık D. Volkan'ın Kosova Efsanesi ve Sırp milliyetçiliği ile ilgili önemli görüşleri vardır. Konuyu sosyal-psikoloji boyutuyla değerlendiren Volkan, "Seçilmiş Travma" olarak isimlendirilen ve kısaca "bazı toplumların geçmişte yaşadıkları üzücü olayların, ileriki dönemlerde tekrar ortaya çıkarılması ve kullanılması" olarak tanımlanabilen sosyo-psikolojik olayın Sırplar tarafından Boşnak kadınlara uygulanan tecavüz olaylarında da yerinin olup olmadığı hususunu ele almıştır. Çalışmada, Volkan'ın bu görüşlerinin yanı sıra, benzer yaklaşımlarda bulunan kişilerin düşüncelerine de yer verilmiştir.

Son olarak, Sırp milli kültüründe Kosova Efsanesinin hâlâ yaşamasını sağlayan anıt, kilise gibi eserlerin yanı sıra diğer bazı maddi/manevi kültür unsurlarında mevcudiyeti sorgulanacaktır.

1. KOSOVA EFSANESİNİN OLUŞUMU, GELİŞİMİ VE MOTİFLERİ

1.1. KOSOVA EFSANESİNİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

1.1.1. Kosova Efsanesinin Tarihî Dayanağı: Birinci Kosova Savaşı (1389)

Kosova Efsanesi bütünüyle 1389 yılında meydana gelen Birinci Kosova Savaşı üzerine kuruludur. Bu bakımdan savaşla ilgili tarihî gerçeklikler ve bu gerçekliklerden ulaşılabilecek/ulaşmış olan tarihî hakikatler çalışmanın içeriği açısından önemli görülmektedir. Genel olarak incelendiğinde aslında Birinci Kosova Savaşı ile ilgili ulaşılan tarihî gerçeklik ve hakikatlerin sayısı oldukça azdır. Buna rağmen efsanenin anlaşılabilirliğini kolaylaştırması amacıyla çeşitli kaynaklardaki savaşla ilgili anlatılar derlenerek kısaca aktarılmaya çalışılacaktır.

Avarların Bizans toraklarına yaptıkları saldırılar neticesinde imparatorluk tarafından sınır bölgesine yerleştirilen Sırlar, sonraları bu bölgede kendi devletlerini kurmuşlardır. Kral Stefan'ın halefleri olan I. Uroš (1243-1276) ve Draguten (1276-1282) döneminde daha da büyüyen Sırlar, 13. yüzyılda bölgenin önemli bir gücü haline gelmişlerdir. Stefan Dušan (1331-1355) zamanında en parlak dönemlerini yaşamışlardır. İstanbul'u alarak büyük bir imparatorluk olma hayali kuran Dušan, bu hayâlini gerçekleştirmek amacı ile yaklaşık seksen bin kişilik ordusu ile İstanbul'a doğru harekete geçtiği günün ertesi günü ölmüştür (Uzunçarşılı 1972: 195-7).

Dušan'ın ölümünden sonra Sırp Devleti parçalanmış, içerisinde iktidar mücadeleleri başlamış ve neticesinde birçok Sırp prensliği ortaya çıkmıştır¹. Bu prensliklerden en önemlisi Lazar Hrebeljanović'in prensliğidir (Genelkurmay 2009: 13). Çünkü Lazar, Kosova'nın zengin madenlerini kontrol etmektedir. Ayrıca Sırp kilisesinin

¹ 14. yüzyılın ortalarında Dušan'ın ölümünden hemen sonra imparatorluk toprakları en üst sınıra ulaştığında parçalanmaya başlamıştır. İmparatorluk çok büyümüş ve yöneticiler yeni elde edilen toprakları uygun bir şekilde yönetememişlerdir. Sırp asilzadeleri arasında iç çatışmalar meydana gelmiştir. Devlet ağır vergiler yüklemiş ve kiliseye ayrıcalıklar vermiştir (Healy 1997: 22-3).

destekleyicisi olarak önemli bir rolü vardır. Patrik Žiča'da O'nun topraklarında ikamet etmektedir (Malcolm 1998: 59).

Kosova'nın büyük bir kısmı Lazar'ın damadı Vuk Branković'in yönetimindedir.² Bu bölgedeki diğer büyük güç Tvrtko'nun Bosna Krallığı'dır. Tvrtko ve Lazar genelde iyi ilişkiler içerisindeydi³. Fakat Makedonya Sırp kralı Vukaşin ve yerine geçen oğlu Pirlepe kralı Marko Kralyevic, Lazar'ı tanımamışlardır (Uzunçarşılı 1972: 199).

Bu sırada Osmanlılar, Balkanlara doğru genişlemektedir. Dimetoka, Edirne ve Filibe'yi alarak ilerlemeleri üzerine, Serrhes despotu Uglyeşa ile kardeşi Vukasin, Osmanlı ilerleyişini durdurmak için harekete geçmiş fakat Çirmen'de yapılan savaşta (26 Eylül 1371) mağlup olmuşlardır (Uzunçarşılı 1972: 171). Bu savaştan sonra Makedonya Osmanlıların eline geçmiş, Bizans ve Bulgar Çarlığı Osmanlı himayesine geçmiştir (Demirkent 1992: 11-2).

Marava'ya kadar ilerleyen Osmanlılarla Sırp'ların sınır komşusu olmalarından endişelenen Bosnalılar, Sırp'larla birleşerek 1388 yılında Ploşnik mevkiinde Osmanlılarla karşılaşmışlardır. Bosna kralı Tvrtko ve Sırp prens Lazar komutasındaki Slav güçler burada Osmanlıları mağlup etmiştir. Osmanlı'nın bu mağlubiyetinden güç alan Hıristiyanlarda Osmanlı'yı Balkanlardan tamamen atma fikri pekişmiştir. Bu düşünceyle Sırp, Bulgar, Eflâk, Boşnak, Arnavut, Macar, Boğdan, Çek ve Bosna krallıkları arasında Osmanlılara karşı bir ittifak oluşturulmuştur (Halaçoğlu 1992: 29). Hem yenilgilerinin intikamını almak hem de uzun vadedeki Bosna hedefine ulaşmak için, Sultan Murad Hüdâvendigâr ordusunu toplamış ve Kosova'ya doğru ilerlemiştir (Malcolm 1998: 61). Her iki taraf 1389 yazında Kosova ovasında karşı karşıya gelmiştir.

² Vuk Branković, Peć'ten ve Prizren'den Balsha ailesini çıkartmıştır. Fakat bu aile hâlâ Karadağ ve Arnavutluğun kuzeyinin büyük bir kısmını kontrol etmektedir (Malcolm 1998: 59).

³ Lazar komşularıyla yakın müttefik ilişkileri kurmaya çalışmıştır. Bu yüzden kızlarından birini Vuk Branković'e, bir diğerini Balshaslara vermiştir. Fakat bütün komşular ile iyi ilişkiler içerisinde bulunmak çok zordu. Nitekim Balhas ve Tvrtko sık sık birbirleriyle savaşmış, Adriyatik bölgesindeki topraklar için de mücadele etmişlerdir (Malcolm 1998: 59).

Bu savaş sadece Sırp devletinin Türklere ve Osmanlı İmparatorluğu müslümanlarına karşı yaptığı bir savaş değildir. Yukarıda bahsedildiği gibi Hıristiyan kuvvetlerinin koalisyonuyla gerçekleştirilmiş birçok Arnavut prensin emri altındaki birliklerin oluşturduğu bir koalisyonun, Sultan Murad önderliğindeki birliklere karşı yaptığı bir savaştır. Önceki yenilgileri sonucu Sultan Murad'ın boyunduruğu altında hizmet eden Sırp prenslerinden bazıları Osmanlı kuvvetlerinin yanında yer almışlardır (Healy 1997: 25). Modern Balkan yazarlar, Türklere işbirliğine girenlere ve onları kendi bölgelerinde müttefik olarak görenleri kendi kimliklerine ve ülkelerine karşı “iğrenç hainlik yapan suçlular” olarak görmektedirler. Malcolm, geçmişe yönelik bu tarz bakış açısını “anakronistik” olarak tanımlar ve şöyle der:

Ortaçağ yöneticileri mümkün olduğunda diğer milletlerin ordularından yararlanmışlardır. Kendi düşmanlarına karşı kullanılan bu yöntem normal bir uygulamadır. Kendi dillerini bile bilmeyen askerlerin orduda bulunması yeni bir şey değildi. Balkanlar da ki yöneticiler Macarları, Almanları, Katalanları ve diğerlerini uzun süre kullanmışlardı. Türklerin farklı tarafı Hıristiyan olmamalarıydı. Fakat bu durum ortaçağ döneminde çok önemli değildi (Malcolm 1998: 59-60).

Hem Sırp kaynaklarında hem de Osmanlı kaynaklarında Kosova Savaşı ile ilgili veriler arası farklılıkların oldukça fazla olduğu söylenebilir. Bu sebeple savaşla ilgili tarihî gerçekliklerden çok azı bilinmektedir. Bu sebeple de tarihî hakikatlere ulaşmak zorlaşmaktadır. Savaşın çok zor geçtiği, her iki tarafın ağır kayıplar verdiği, Lazar ve Sultan Murad'ın savaşta öldüğü, Sultan Murad'ın yerine oğlu Bayezid'in geçtiği, Lazar'ın yerine oğlu Stefan Lazarević'in geçtiği, Lazarević'in, annesi Kraliçe Milica'nın yol göstericiliği altında hareket ederek, sonraları Osmanlı boyunduruğunu kabul ettiği, savaşın bilinenleri arasındadır. Bunların dışındakiler belirsizdir. Kimin nerede yer aldığı, orduların büyüklüğünün ne kadar olduğu, savaş düzeninin nasıl olduğu, savaşın dönüm noktasının ne olduğu, Lazar ve Murad'ın nasıl öldüğü gibi konularda kesin bilgilere ulaşılammıştır⁴ (Malcolm 1998: 61).

⁴ Redjep konu ile ilgili olarak “... Hem Nez [Lazar] hem de Sultan [Murad] savaş [Kosova Savaşı] sırasında ölmüştür... Bunun dışındaki efsane içerisindeki savaşla ilgili neredeyse bütün gerçekler ya kanıtlanmamıştır veya tamamen reddedilmiştir” diyerek savaşın tarihi gerçekliklerinin çok az olduğunu vurgulamıştır. Efsane savaşın sonucunu kesin bir Osmanlı kuvvetlerinin zaferi olarak yorumladığını söyleyen Redjep, tarihi araştırmaların daha çok bu savaşı galibi olmayan bir savaş olduğu yönünde yorumladığını söyler. Bunun sebebini de Osmanlıların Ortaçağ Sırp devletini boyunduruğu altına almasının ve Balkanlardaki kontrolünü kuvvetlendirmesinin bir dahaki yüzyıl içerisinde meydana gelecek olmasına bağlar (Redjep 1980:135; Aktaran: Bieber 2002: 96).

Savaş Priştine çevresindeki Lab ve Sitnika nehirlerinin kesiştiği yerdeki Kosova ovasında meydana gelmiştir (Zirojević 2000: 189). Savaşın burada gerçekleştiğine dair en büyük delil, bugün hâlâ Kosova’da bulunan Sultan Murad Hüdâvendigâr türbesidir⁵.

Savaşın tarihi ile ilgili olarak 15 Haziran-27 Ağustos 1389 arası tarihler ağırlıklıdır (Ağırakça 1992: 23). Bazı Sırp kaynaklarında 20 Haziran gününün kabul gördüğünü söyleyen İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı kaynaklarına göre 10 Haziran tarihinin savaş günü olduğunu söyler (Uzunçarşılı 1972: 254). Sırp yazar Olga Zirojević’e göre “Savaş günü tartışmasız olarak St. Vitus’un günü olan 15 Haziran 1389 (Gregoryan takvime göre 28 Haziran)”dır (Zirojević 2000: 189).

Savaşta, tarafların kuvvetlerinin büyüklüğü ile ilgili olarak yine çelişkili bilgilerle karşılaşmaktadır. Uzunçarşılı, iki tarafın kuvvetlerinin bilinmediğini fakat Osmanlı kuvvetinin azlığını Neşri’den alıntı yaparak örneklendirmektedir (Uzunçarşılı 1972: 255). Tarihçi Stanford J. Shaw, Balkan Birliğinin yaklaşık olarak 100.000, Osmanlıların ise 60.000 asker toplayabildiklerini ifade etmektedir (Shaw 1982: 45). Malcolm, her iki tarafın sayıları ile ilgili çelişkiyi şöyle açıklamaktadır:

Neşri savaşta Lazar’ın ordusunun 500000 olduğunu, Oruç Bey ise 60000 olduğunu söylüyor. Fakat bu rakamlar o zamanlar için çok yüksektir. Bir çok modern tarihçiler ise ortalama rakamın 40-60000 Murad’ın ordusu, 100000 ise Lazar’ın ordusu olduğunu tahmin ederler. Fakat bu rakamlar mümkün olmayacak kadar yüksektir. Sırp askeri tarihçilerinin oranları bunun tersinedir ve daha azdır. Murad’ın 40000 Lazar’ın 25000 veya Murad’ın 27-30000, Lazar’ın 15-20000 olduğunu söylerler. Bu tahminler Ortaçağ Balkanlarında Batı yazarları tarafından kabul edilir (Malcolm 1998: 64).

Orduların savaştaki yerleşimi ile ilgili kaynaklar arası farklılıklar nispeten azdır. Genel olarak: “Savaşta Sırp tarafında Prenş Lazar Hrebeljanović ile birlikte damadı Vuk Branković ve Bosna Dükü Vlatko Vuković yer almıştır; Türk tarafına ise Sultan Murad, oğulları Şehzâde Yıldırım Bayezid ve Şehzâde Yakub Çelebi ile önderlik etmiştir

⁵ Sultan Murad Hüdâvediğâr’ın iki türbesi bulunmaktadır. Biri bedeninin tahnit edilerek getirildiği Bursa’da, diğeri de iç organlarının gömülü olduğu Kosova’dadır. Sultan Murad’ın Kosova’daki türbesi için bkz. (Konuk 2002).

(Zirojević 2000: 189); Sultan Murad ordunun merkezinde yer almıştır; ordunun sağ kolunda bulunan Bayezid'in yanında beylerbeyi Kara Timurtaş Paşa ile Evranos Bey bulunmaktadır (Ağırakça 1992: 23); Sol kolda ise Yakub Çelebi bulunmaktadır; yanında Anadolu Beylerbeyi Saruca Paşa, Candaroğlu, Germiyanoğulları, Hamid, Teke, Menteşe ve Aydınogullarının kuvvetleri bulunmaktadır” görüşleri yaygındır (Ağırakça 1992: 23).

Savaşta hangi tarafın galip geldiği ile ilgili kesin bir sonuca ulaşılamamaktadır (Zirojević 2000: 189). Çünkü diğer konularda olduğu gibi bu konuda da kaynaklar arası farklılıklar mevcuttur. Ağırlıklı görüş, savaşta Osmanlıların galip geldiği yönündedir. Bazı kaynaklara göre savaş Hıristiyan birliğinin galibiyeti ile sona ermiştir. Çünkü Sultan Murad ölmüş ve oğlu Yıldırım Bayezid birliklerini geri çekmiştir (Healy 1997: 25). Malcolm, konu ile ilgili iki popüler tahmin olduğunu söyler. Bu tahminlerden biri, “savaş Türklerin zaferiyle bitmiş ve ortaçağ Sırp imparatorluğu yıkılmıştır”; diğeri, “yenilgiye uğrayan Sırp derhal Osmanlı yönetimine girmişlerdir”. Malcolm'a göre bu iki tahminde yanlıştır (Malcolm 1998: 58).

Sırp prensi Lazar ve Osmanlı Sultanı Murad Hüdâvendigâr'ın savaşta hayatlarını kaybettiklerini kesin olarak bilmekteyiz. Fakat her ikisinin de nasıl öldükleri ile ilgili olarak yine çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Özellikle Sultan Murad'ın ölümü ile ilgili çok sayıda farklı verilerle karşılaşmaktadır. Kaynakların birçoğu Sultan Murad'ın bir Sırp asilzadesi olan Miloš Obilić tarafından öldürüldüğü konusunda hemfikirdir. Fakat öldürülüş şekli ile ilgili farklılıklar mevcuttur. Ahmet Ağırakça, konuyla ilgili birçok tarihî vesikayı inceleyerek hazırladığı makalesinde, Sultan Murad'ın öldürülmesi mevzuundaki rivayetleri şöyle özetliyor:

...Enverî'nin verdiği bilgiye göre savaşın sona ermesinden sonra Sultan'ın bulunduğu tarafa yaklaşan Miloş bindiği atından aşağı inmiş ve “senin dinine gireceğim” diyerek el öpmek bahanesiyle yenido sakladığı hançer ile Sultan'a vurarak onu attan devirmişti. ...Oruç Bey ise, olayı çok kısa anlatıp savaş bitmeden Sultanın şehit edildiğini ve yerine Yıldırım Beyazıd'ın geçirilmesinden sonra savaşa devam edildiğini kaydeder. Şükrullah *Behcetü't Tevârih*'te bir tepe üzerinde duran Sultan'ın yaralı bir Sırp askeri tarafından vurulduğunu kaydeder... Neşrî... Miloş'un tesadüfen değil de, savaş sırasında Kral Lazar'a “Ben gidip Türk'ün Beyi'ni öldüreyim” diyerek birkaç Sırp

ile saldırıya geçer ve ölümler arasında dolaşan Sultan'a yaklaşıp onu hançerlediğini ifade eder... Chalcondyle ise bir rivâyete göre, Sultan Murad kaçmakta olan Kral Lazar'ı kovalarken karşısına çıkan bir Sırp asker tarafından mızrak darbesiyle öldürüldüğünü kaydeder. Hammer bu iki karşı görüşü te'lif etmeye çalışarak Miloş'un daha önce bu saldırıyı tasarladığını, ancak yaralanıp yaralılar arasında bir müddet kaldıktan sonra kafasındaki tasavvuru yaralı olduğu halde gerçekleştirdiğini kaydeder. Gibbons da Hammer'in verdiği bu bilgileri tekrarlar...(Ağırakça 1992: 26-7).

Danişmend, konu ile ilgili rivayetleri ikiye ayırıyor:

Zayıf bir rivayete göre Birinci Murad harp esnasında aldığı mühlik bir yara üzerine can vermiştir. Fakat daha kuvvetli rivayetlere göre bir Sırp tarafından öldürülmüştür. Bu husustaki Osmanlı, Sırp ve Bizans rivayetleri iki esasa ayrılabilir: Bir rivayete göre Murad Hüdâvendigâr Kosova Savaşını kazandıktan sonra harp meydanını teftiş ederken ve diğer bir rivayete göre de zaferden evvel, yani savaş henüz devam ederken şehit edilmiştir. Birinci şekle nazaran Osmanlı hükümdarı muharebe meydanında yaya gezerken düşman cesetlerinin içinden kalkan bir Sırp fedaîsi Müslüman olacağını söyleyerek Hüdâvendigâr'ın ayaklarını öpmek bahanesiyle yanına gelmiş ve koynunda yahut kolunda gizlediği zehirli hançerle büyük Türk askerini kalbinden veya karnından vurup vatanının intikamını almıştır. İkinci rivayete göre de Sırp fedaîsi bir firarî şekilde Türk ordusuna gelip gizli bir şey söyleyeceğinden bahsederek padişahın huzuruna kabul edilmiş ve o sırada ayak öpmek bahanesiyle o tarihi cinayet irtikab etmiştir (Danişmend 1947: 79-80).

Sultan Murad'ın ölümü ile ilgili çeşitli kaynaklardan günümüze kadar gelen rivayetler, yukarıda bahsedildiği gibidir. Benzer bir şekilde prens Lazar'ın ölümü ile ilgili çeşitli rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlerden bir kısmı Lazar'ın yakalanıp Sultan Murad'ın huzuruna getirildiği ve O'nun emriyle idam edildiği yönündedir. Diğer bir kısım rivayete göre ise prens Lazar, harp esnasında Yıldırım Bayezid tarafından kılıçla kafası kesilerek öldürülmüştür (Danişmend 1947: 79). Sonuç olarak hem Sultan Murad hem de prens Lazar savaş alanından sağ kurtulamamışlardır.

1.1.2. Kosova Efsanesinin Oluşumu

Efsanenin oluşumuna dair farklı görüşler vardır. Bunlardan en önemlileri Dragutin Kostić (1936) ve Nikola Banašević (1935) ait olan görüşlerdir. Banašević'e göre Kosova Efsanesi, Fransız *chansons de geste* [epik şiirleri ve şarkıları] etkisiyle türemiştir. Yugoslavya'nın batısında şiirsel bir şekil ile doğmuştur. Türklere karşı mücadelenin yoğun olduğu 15. yüzyıl Batı Avrupa'sıyla sıkı bağları vardır. Kostić bu düşünceye katılmamaktadır. Kostić'e göre Kosova Efsanesinin doğuşunda Fransız şövalye epiklerinin etkisi olmamıştır. Efsane, Kosova Savaşı'nın meydana geldiği bölgeden kaynaklanmaktadır (Redep 1991: 253).

Ortaçağ'da meydana gelen ve efsanenin tarihi dayanağını oluşturan Birinci Kosova Savaşı ile ilgili detayları doğrulamak çok zordur. Bu nedenle Kosova Efsanesinin tarihi de, içerisinde birçok çelişki barındırmaktadır. Sırp tarihi takviminde birçok veri bulunmasına rağmen savaşın gerçekliğiyle ilgili detaylar belirsizdir. Tarihçiler, bilim adamları, dinî liderler ve politikacılar savaşla ilgili olarak yoğun bir şekilde çalışmışlar ama hâlâ savaş kimin kazandığı ile ilgili olarak bile kesin bir sonuca ulaşamamışlardır. 1389 tarihinde meydana gelen bu savaş üzerine yapılandırılmış olan efsane, gerçekliğin yerini almıştır (Lugar 2005: 12).

Osmanlı kuvvetleriyle Sırlar, Kosova Savaşı'ndan önce de defalarca karşılaşmışlardır. Bu karşılaşmalardan bazıları, kimi tarihçiler tarafından daha önemli görülse de, efsane bu savaş üzerine yapılandırılmıştır.⁶ Zamanla savaşın hem Sırp hem de Türk versiyonlarında dramatik ve epik anlatılar artmış, kutsallık, şehitlik, ihanet gibi temalar işlenmiştir. Bu temalar Kosova Efsanesinin oluşumuna hizmet etmiştir. Baştaki Sırp anlatıları diğer çağdaş versiyonlarına eklenmiş, bu sırada daha az tarihi gerçeklikler, daha fazla manevi zafer temaları yer almıştır (Emmert 1990: 73-4).

Kosova Efsanesi çok erken zamanlarda ortaya çıkmıştır. Kosova Savaşı ile ilgili oluşan halk anlatıları ve epik şiirler, er ya da geç kayıt altına alınmıştır. Aziz veya şehit olup

⁶ Bunlardan biri de 1371 yılında Marisa Nehri'nde yapılan savaştır. Bizans tarihçisi George Ostrogorsky'e göre bu savaş Türklerin 1453'ten önce kazandıkları en büyük zaferdir. Daha sonra yapılmış savaşlar, bu savaş kadar önemli değildir (Mihaljčić 1989: 28).

olmadıklarına bakmaksızın savaş kurbanları veya büyük cesaret göstermiş olanlar ya da kahramanlık yapmış olanlarla dolu olan Kosova Efsanesi, daima politik, dinsel ve son olarak milli sembolün merkezi olmuştur (Ljubinković 1989; Aktaran: Zirojević 2000: 189-90).

Kosova Efsanesinin Sırp Ortodoks Kilisesi'nin övgüleriyle başlayıp 1990'lardaki savaflara kadar yaşaması birkaç nedene dayanmaktadır. Bunlardan biri sözlü halk geleneğinin Efsane'yi yaşatmasıdır. Ayrıca epik şiirler, edebiyat ve tabii ki Sırp Ortodoks Kilisesidir. Birçok kültürel hikâyeler, epikler ağızdan ağza yayılmaya başlamış, nesiller boyunca devam etmiş, daha sonra yazıya aktarılmış ve en sonunda edebi yayın olarak basılmıştır. Kosova Efsanesi bugün bile bütün formlarında yaşamaya devam etmektedir (Lugar 2005: 30).

Kosova Efsanesi kronikler, soyağaçları (genealogies) gibi yazılı tarihin ve en önemlisi sözlü kahramanlık epiklerinin kombinasyonu ile oluşmuştur. İlk başta yazılı kayıtların çok daha doğru bilgiler sunduğu düşünülebilir. Fakat zamanla savaşın ve içerdiği karakterlerin yazılı kayıtları giderek daha fazla "mitolojik" hale gelmiş ve birçok yönden sözlü epiklerin içerdiği özelliklerle benzer hale gelmiştir (Healy 1997: 27). Hem yazılı kroniklerin hem de sözlü epiklerin Kosova Efsanesi ile ilgili anlatılarında birbirilerinden etkilendiklerini ve hangisinin hangisinden neler aldığının ayırt edilemediğini söylemek yanlış olmaz (Healy 1997: 30).

1.1.3. Kosova Efsanesi ile İlgili Yazılı Kaynaklar

Sırpların 15 Haziran 1389'da (Gregoryan takvime göre 28 Haziran) Kosova'daki yenilgileri, efsanenin başlamasına ve Prens Lazar'ın azizlik mertebesine yükseltilmesine sebep olmuştur (Ređep 1991: 253). Jelka Ređep, ilk Kosova metinlerinin Lazar'ın ölümü ve Ravaniča Manastırı'nda azizlik mertebesine yükseltilmesiyle ilgili olarak savaştan hemen sonra 1390-91'de yazıldığını ve sonraki 30 yıllık süre içerisinde (1390'lardan yaklaşık 1420'lere kadar) 10 adet ortaçağ Kosova metinlerinin yazıldığını bildirmektedir (Ređep 1991: 254). Ređep, konu ile ilgili makalesinde bu metinleri şöyle sıralamaktadır: Božidar'ın kayıtları; 23 Temmuz 1389 tarihli Vatikan konseyinin bir

mektubu; aynı yılın temmuz ayındaki Sultan Bayezid'e ait bir ferman; Kral Tvrtko'nun Trogir Belediyesi'ne (municipality) gönderdiği 1 Ağustos tarihli mektup; Florentine Belediyesi'nden Kral Tvrtko'ya 20 Ekim 1389 tarihli cevap; Türk şair Ahmedî'nin dizeleri; Philippe de Mézières'in *Songe du vieil pèlerin* isimli bir notu ve *Història de Jacob Xalabín* isimli Katalan hikâyesindeki bir referans (Ređep 1991: 254).

Ređep, konu ile ilgili yazılmış ilk Sırp metinlerini de şöyle sıralar: *Prolško žitiје kneza Lazara* [Prens Lazar'ın başnağıçtaki hayatı], Ravaniča II manastırının bir keşişi tarafından yazılmış (1390-93); *Slovo o knezu Lazaru* [Prens Lazar üzerine söylev], Genç Danilo (Patrik Danilo III), (1392 sonu veya 1393 başı); *Žitiје kneza Lazara* [Prens Lazar'ın Hayatı], (1392-1398 yılları arası), Ravaniča I; *Služba knezu Lazaru* [Prens Lazar için ofis]; *Slovo o knezu Lazaru*, (1392-98), Ravaniča III; *Pohvala knezu Lazaru* [prens Lazar'a övgü], 1402, Rahibe Jefimija; *Žitiје i načelstvo kneza Lazara* [prens Lazar'ın hayatı ve hükümdarlığı], sözde eski Sırp kroniği, (1402'nin ikinci yarısı); *Pohvala knezu Lazaru*, (1403), Prens Milica; *Natpis na mramornom stabu na Kosovu* [Kosova mermer kitabesi], (1404), Despot Stefan Lazarević; *Pohvala knezu Lazaru* (1419-20), Andonije Rafail Epaktit (Lepanto'nun) (Ređep 1991: 255). Ređep bu metinlerin Lazarı övmek ve anmak için yazılmış metinler olduğunu, Kosova olayını yeterince ele almadığını, tarihsel kaynak olarak yetersiz olduklarını, bununla beraber efsanenin gelişiminde önemli olduklarını söyler (Ređep 1991: 255).

Genç Danilo'nun *Slovo o knezu Lazaru* adlı eseri, Prens Lazar hakkında birçok bilgi verir. Genç bir delikanlı olduğu dönemde Lazar'ın Dušan'a yakınlığını anlatır. İmparator Dušan ile Prenses Milica'nın aile bağlarından söz eder. Prenses Milica'nın büyük Prens Vratko'nun kızı olduğunu söyler. Keşişlerin inzivaya çekildikleri dağları anlatır ve Ravaniča'yı tanımlar. Selefleri gibi bu metin de Sırp ve Türk kuvvetleri ile ilgili abartılı rakamlar vermez. Zafer veya mağlubiyetle ilgili net bir açıklama yoktur. Sadece bir yerde "pobedu postaviše" [zafer elde edildi] ibaresi yer almaktadır (Ređep 1991: 255).

Ludovik Tuberon Crijević'in *Komentari*'sinde, efsanedeki ihanet temasından bahsedilmez ama diğer birçok temalardan bahsedilir. Bunlar: Lazar'ın savaş arifesindeki

akşam yemeği, Miloš'a atılan iftira ve Lazar'ın Miloš'u sadakatsizlikle suçlaması gibi. Arnavut göçmen Jovan Musać'ın 1510 tarihli *punom raznih izmišljotina* [çeşitli icatların bütünü] isimli soyağacında; Lazar, Marko Kraljević, Todor Musać ve diğer Arnavut asilzadelerin Sultan Murad'a karşı birlikte savaştığından, Hıristiyanların yenildiğinden, Prens Lazar'ın yakalandığından ve idam edildiğinden bahseder (Redep 1991: 259-60).

Slovenyalı Benedikt Kuripešić (Kuripečić), 1530 tarihli *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju* [Bosna, Sırbistan, Bulgaristan ve Rumeli seyahatleri] isimli eserinde, Kosova Efsanesinin nasıl değiştiğinin çeşitli yönlerini gösterir. Kuripešić ayrıca, kahramanlık şarkılarının Hırvatistan ve Sırbistan topraklarından çıktığını iddia eder. Savaş arifesinde Lazar'ın verdiği yemekle ilgili bir detay anlatılır. Bu detayda Miloš Obilić, eskiden beri bir kahraman olarak resmedilir. O bir asilzade olmayı hak etmiştir fakat iftira sonucu Lazar'ın gözünden düşmüştür. Prens, onu sandalyeye oturmasına izin vermeyerek küçük düşürmüştür. Kuripešić tarafından aktarılan hikâyede, Miloš, sadakatini ispatlamak için Sultan Murad'ı öldürmüştür (Redep 1991: 260).

Balkanlarda bulunmuş bazı gezginlerin seyahatleriyle ilgili notlar, Kosova epik hikâyesinin oluşumu ve gelişimi ile ilgili önemli bilgi kaynaklarıdır. Milosevic-Djordjevic bu konuyla ilgili şöyle bir örnek vermektedir:

Sloven doğumlu Benedikt Kuripešić, Avusturyalı bir temsilci ve tercüman olarak 1530-1531 yılları arasında bu bölgelerde [Balkanlarda] seyahat etmiştir. Onun Travelogue'sinde, aslında efsanedeki olayların yaşandığı bölgelere uzak olan yerlerde (Bosna ve Hırvatistanda) Miloš Obilić'ten bahseden epik şarkılarla ilgili olarak Kosova Efsanesi'nden bir parça bahseder ve hatta yeni şarkıların oluşturulmasıyla ilgili olarak notlar aktarır. Türkler Sırp topraklarındaki şehirlerin büyük bir kısmını ele geçirdikleri zamanda, Kuripešić Osmanlı istilasının baskılarına karşı bir savunma şekli olarak efsanenin ve şiirlerin yazılması ile ilgili doküman üretmiştir (Milošević-Đorđević 2004: 5-6).

Kosova Savaşı ve Prens Lazar'ın ölümü, 16. yüzyılın ortalarından 17. yüzyıl ortalarına kadar olan dönemdeki bazı Sırp kroniklerinde de kayıtlıdır. Bunlar sadece Prens Lazar'ın ve Sultan Murad'ın savaş alanında öldükleri gibi bazı temel gerçekleri verirler.

Bu kroniklerden bazıları Sultan Murad'ın Miloš Obilić tarafından öldürüldüğünü de söyler. Fakat bunlardan sadece 1738 de yazılan *Podgorički letopis* (Podgorika kroniği) Vuk Branković'in 7000 adamıyla birlikte savaş alanından kaçtığından bahseder. Bu kaynak aynı zamanda Jug Bogdanović, Musić Sćepan ve Milan Kosančić gibi kahramanlardan bahseder (Ređep 1991: 260).

Mauro Orbin'nin 1601'de Pasero'da yayınlanan *Il regno degli Slavi* adlı eseri, Kosova Efsanesinin yapılandırılmasıyla ilgili çok önemli bir çalışmadır. Orbin savaşı, L. T. Crijević ve tarihçi Laonicus Chalcondyles'a göre anlatır fakat onlar zaten kendi anlatılarının içine kaynağı bilinmeyen sözlü efsane temalarını eklemiştir. Lazar'ın kızları arasındaki kavgayı, kocaları Vuk Branković ve Miloš Obilić'in arasındaki kavgaları, ilk olarak Orbin kaydetmiştir. Orbin'e göre Vuk Branković'in Miloš Obilić'i ihanetle suçlamasının nedeni eşleri arasındaki bu kavgadan kaynaklanmaktadır. Sözlü efsaneden alınan diğer birçok detaya ek olarak, Orbin ilk kez Vuk Branković'i "Kosova ihanetçisi" olarak tanımlamıştır (Orbin 1968: 102; Aktaran: Ređep 1991: 260).

Vuković, 15 Haziran 1389'da meydana gelen ve daha önce olacağı bilinen savaştan sonra birkaç adamıyla birlikte kaçtı. Bununla birlikte Vuk Branković kendini ve hemen hemen bütün adamlarını kurtardı çünkü (bazılarının söylediğine göre) O, devletinin gücünü ele geçirmek için Murad'la gizlice anlaşarak kayınpederine ihanet etti. Bu şekilde, Lazar'ın ölümünden sonra, Raška'nın yarısı O'nun yönetimine, diğer yarısı Lazar'ın karısı Milica'ya ve iki küçük oğlu Stefan ve Vuk'un yönetimine geçti (Orbin 1968: 102; Aktaran: Ređep 1991: 260-1).

17. yüzyılın sonunda Perast'lı (Karadağ'da bir şehir) anonim biri tarafından yazılmış olan 12 heceli (dodecasyllable) bir oyunda yerel dil kullanılarak Kosova Savaşı anlatılmıştır. Sırlı başpiskopos Andrija Zmajević'e atfedilmiştir. Oyunun başlığı *Prens Lazar'ın savaşının başladığı yer ve Miloš Kobilić'in şeytanca amacı ve Vuk Branković'in ihaneti ve Kosova ovasında 24 Haziran 1343'te dokuz Jogović kardeşler'dir* (Ređep 1991: 262).

17. yüzyılın sonu veya 18. yüzyılın başlarında anonim *Žitije kneza Lazara* [Prens Lazar'ın hayatı] ortaya çıkmıştır. Bunun sonraki versiyonları daha uzun başlıklıdır: *Žitije kneza Lazara, Miloša Obilića, Vuka Brankovića i ostale gospode koja su bila na*

polju Kosovu [Prens Lazar, Miloš Obilić, Vuk Branković ve Kosova ovasındaki diğer Asillerin hayatı]. Yazar çalışmasında çeşitli sözlü efsaneleri, halk şiirlerini ve yazılı metinleri derlemiştir. Bu el yazması güneyde (Kotor ve Karadağ körfezinde) oluşturulmuş fakat gittikçe Sava ve Tuna'nın kuzey bölgesine doğru yayılmıştır. Bu, Kosova Savaşı ve Lazar hakkındaki metinlerin külliyatının ikinci tematik bütünü temsil eder ve aynı zamanda *Priča o boju kosovskom* [Kosova Savaşının hikâyesi] olarak da bilinir (Ređep 1991: 262).

Priča kitabesi, çeşitli çalışmaları esas alan iyi düşünülmüş bir derlemedir. Bu çalışmalar Orbin'nin *Il regno degli Slavi*, yukarıda bahsedilen Perast oyunu, kronikler, sözlü efsaneler ve halk şiirleridir. Yazar şiirlerden ve Perast oyunundan aldığı dizeleri kendi düzyazı anlatımının içerisine yerleştirmiştir (Ređep 1991: 262). *Priča*, Kosova Efsanesinin bütün temalarını içermektedir. Bunların arasında; Vukašin'in katili imparator Uroš, Lazar'ın tahta geçmesi, 1389 Kosova Savaşı, Lazar'ın kızları ve damatları arasındaki kavga, Vuk'un nefreti ve Miloš Obilić'e iftirası, Miloš'un buna Türk Sultanı'nı öldürerek karşılık vermesi, Lazar'ın savaş arifesinde verdiği yemek ve Miloš'u casusluk yapması sebebiyle azarlaması, Miloš Obilić'in Türk kampına varışı ve Sultan Murad ve adamlarıyla karşılaşması, Lazar ve Miloš arasındaki diyalog, onların ölümü ve diğer halk epik geleneğinde bulunmayan birçok detay bulunmaktadır. *Priča*, yazılı olmayan birçok 17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl başı halk dizelerinden şiirleri barındırdığı için, Vuk Karadžić'in koleksiyonunun kaynağını oluşturan şiirlerin ne zaman oluştuğuna dair problemi çözmekte önemli rol oynar. Yüzyıl sonra kaydedilen Vuk Karadžić'in kayıtlarını tanımlaması açısından *Priča* çok önemlidir (Ređep 1991: 263).

18. yüzyılın ortalarında *Priča* kitabesi ve Sava Vladislavić'in Slav çevirisinin etkisiyle *Tronoški rodoslov* [Tronoski Jeneolojisi] oluşturulmuştur. Diğer kaynaklar gibi bu da Kosova Efsanesini muhafaza etmiştir. *Tronoški rodoslov* ile Orbin'nin ve Vladislavić'in çevirisi arasında Kosova Savaşı'nın anlatımı ile ilgili büyük benzerlikler vardır. Đorđe Branković'in anlatılarının oluşturduğu *Hronike* [Kronikler] de aynı benzerliktedir. Hem *Hronike* hem de *Tronoški rodoslov*, tıpkı Orbin'nin ve Vladislavić'in çalışmalarında olduğu gibi, Miloš ve Vuk arasındaki düellodan ve birçok detaydan bahseder. Bunlar

Tronoški rodoslov ile Vladislavić'in çevirisi arasında büyük benzerlik gösterir. Bu benzerlikler *Tronoški rodoslov* ile Orbin'nin orijinal metinleri arasındakilerden daha fazladır. *Priča* kitabesiyle benzer özellikler gösteren metinler arasında 18. yüzyıl metinleri olan Pavle Julinac'ın *Kratkoe vvedenie v' istoriju proishoždenija slaveno-serbskago naroda* [Slavenosrpski devletin kökeninin tarihi ile ilgili kısa bir takdim] (1765) ve Vasilije Petrović'in *Istorija o Černoj Gory* [Karadağ'ın tarihi] (1754) sayılabilir (Ređep 1991: 263).

Sözlü Sırp geleneği ve epik şiirin iki önemli tarihi sütunundan biri Kosova Efsanesinin muhafazasına ve oluşumuna büyük katkı sağlayan Vuk Stefanović Karadžić'in 1815 yılındaki derleme çalışması *Serbian National Songs* [Sırp Milli Şarkıları] ve Petar Petrović Njegoš'un 1847 tarihli *Gorski vijenac* [*Dağ Çelengi*] adlı şiiridir. Balkan edebi kültürünün bir anahtar figürü olan ve aynı zamanda "Sırp kültürünün babası" olarak bilinen Karadžić, Sırp epik şiirleri, hikâyeleri ve şarkılarından derlediği ciltleri 1815 yılının başlarında yayımlamıştır. Şiirlerin olduğu kadar Sırp dilinin bir reformcusu olan Karadžić, hayatını Kosova epikleriyle ilgili zengin epik şiirlerin Sırp sözlü geleneğinin toplanmasına ve dökümantasyonuna adanmıştır. Tarihçi Alexander Greenawalt, O'nun derlemelerini "halk geleneğinin ilk sistematik belgeleme çalışması" olarak tanımlar ve sonuç olarak bunların "Kosova Devri" (Kosova cycle) olarak bilindiğini söyler (Greenawalt 2001: 53).

Dolayısıyla Kosova Efsanesi ile ilgili yazılı kaynaklar Kosova Savaşı'nın meydana geldiği 1389 tarihinden itibaren günümüze kadar çeşitli versiyonlarına rastlamak mümkündür. Bunların birçoğu temel çerçevede birbirleriyle uyumlu olmasına rağmen farklı anlatıları da ihtiva etmektedirler. Sonuç olarak hangilerinin daha gerçekçi hangilerinin daha uydurma olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

1.1.4. Kosova Efsanesinin Oluşumunda Halk Şarkıları ve Anlatılarının Rolü

Yazılı kaynaklar önemli bir rol oynasa da, Kosova Efsanesi ile ilgili sözlü geleneğin Balkanlarda yaşayan halk arasında daha büyük etkisi olduğu söylenebilir⁷. 12 heceli şiirler, tek telli enstirüman (gusla) eşliğinde halk ozanlarının (guslar) söylediği şarkılar, Osmanlı yönetimi altında süren yüzyıllar boyunca muhafaza edilmiş ve Kosova kültürünün ana temaları kitlelere taşınmıştır (Emmert 1989: 7-8; Aktaran: Healy 1997: 29). Geleneksel anlatılardaki Kosova şarkıları, kolektif Sırp kimliğinin Osmanlı döneminde de çağlar boyunca sağlam kalmasını sağlamıştır. Ortodoks kilisesi ve ağızdan ağza aktarılan halk şarkıları, Sırp'ların milli ruhlarının yaşamasını sağlamıştır (Greenawalt 2001: 49).

Kosova Savaşı üzerine yazılan şiirler muhtemelen savaştan hemen sonra, hem savaşa katılanlar hem de savaş zamanında yaşayan insanlar tarafından ezberlenmiştir. Zamanla bu şiirler içerik ve şekil olarak değişmiştir fakat ana temaları günümüze kadar korunmuştur (Zirojević 2000: 194). Şiirlerde olduğu kadar, halk hikâyelerindeki Kosova Efsanesinin anlatıları da, efsane'nin oluşmasına ve kitleler arasında yayılmasına şüphesiz katkıda bulunmuştur (Zirojević 2000: 194).

Eski Doğu Avrupa Birleşmiş Devletler Dış Servis Memuru (Former Eastern Europe U.S. Foreign Service Officer) Louis Sell, Sırp milli kimliğinin Kosova hikâyesinin sözlü geleneği ile başladığını söyler. Kosova Savaşı ile ilgili anlatıların Sırbistan'ın bir devlet olmasının kaynağı olduğunu ve sözlü halk şiirlerinin etkili geleneği sayesinde

⁷ Albert Lord, Güney Slavlar'ın 9. yüzyılın sonlarından itibaren yazılı edebi geleneğe sahip olduklarını, bu yazılı geleneğin, 19. ve 20. yüzyıla kadar sözlü gelenek formlarına etki etmediğini, iki geleneğin aynı grup insanın içinde olmasa da aynı bölge insanları arasında yüzyıllarca var olduğunu, Ortaçağda yazıların ve yazılı edebiyatın Avrupa'nın büyük bir bölümünde manastırlarda korunduğunu, manastırların dışında okuma yazma bilmeyen insanların anlatıları sözlü gelenek vasıtasıyla taşıdıklarını söyler. 15. yüzyılın başlarında Adriyatik bölgesinde ve oradaki bazı adalarda özellikle Split, Zadar ve Dubrovnik şehirlerinde yabancıların ve yabancı modellerin etkisinin görüldüğünü, zengin bir edebi geleneğin sadece rahipler arasında değil özellikle zengin ticaret aristokrasinin arasında yükseldiğini, şehirleri çevreleyen köylerde patrik ailelerden olmayan eğitimsiz ve okuma yazma bilmeyenler de bu sözlü geleneğin süregelmesini sağladığını bu sebeple sözlü geleneğin yazılı gelenek vasıtasıyla gelişmiş olmadığını, Bizans'tan veya İtalya'dan teşvik edildiğini iddia eder (Lord 1960: 135). Yazılı geleneğin sözlü gelenekten esinlenerek meydana gelmesi daha eskilere dayanır. Özkul Çobanoğlu konu ile ilgili olarak Sümer, Mısır, Hitit, Asur, Hint, Çin gibi Eski Yunandan daha önce var olmuş yazılı edebiyat geleneklerinin tamamının öncüllerinin ve kökeninin "sözlü edebiyat" olduğunu söyler (Çobanoğlu 2007: 16).

korunduğunu, bu şarkıların nesillere okuma yazması olmayan köylü saz şairleri vasıtasıyla aktarıldığını söyler (Sell 2002: 71).

Geçmişte yaşamış Sırp larla yeni nesil Sırp lar arasındaki kültürel bağları sağlayan etkenlerden biri de Sırp Epik Şiiri'dir. Epik şiirler Kosova Savaşı'ndan sonra Ortaçağ Sırp larının büyüklüğünü ve birbirileri arasındaki ruhsal dayanışmanın devamı sağlamıştır. Bu şiirleri ozanlar (guslar), "gusle" isimli saz eşliğinde söylerler. Bu sayede Sırp ların erkekleri daha erkek, kahramanları daha kahraman olur. Tarihte yazılı olmayan birçok kahramanlıkların hafızalarda sürmesini sağlar. Şiirler büyük kişilerden ve olaylardan bahseder. Bu olaylar gerçek ve efsanevidir. En ünlü şiir Kosova devrinin şiiridir. Nicholas C. J. Pappas, tıpkı Eski Yunanlıların Miken Uygarlığını ortak hafızada koruyan Homer'in epik şiirleri gibi Kosova devrine ait bu efsanenin de Sırp ların ihtişamlı geçmişlerinin hatırlanmasını sağladığını söyler (Pappas 1994: 29).

15. Yüzyılın sonlarına doğru sözlü geleneğin vasıtasıyla Sırp epik literatürü oluşmuştur. Milosevic-Djordjevic, epik literatürün birçok çeşidinin Kosova ile ilgili ortak anlatıları içerdiğini söyler. Temaların önemi ve etkisi ile ilgili olarak savaşların epik şiirin formasyonu için ideal bir olay olduğunu söyler (Milošević-Đorđević 2004: 3-4).

Tarihçi Nada Milošević-Đorđević *The History Of The Serbian Culture* isimli kitabında, Sırp sözlü geleneğinin daha önceki geleneklerinin ve bölgesel etkilerin bir karışımı olduğunu söyler (Milošević-Đorđević 2004: 1). Efsanenin Kosova Savaşı'ndan sonraki halkbiliminde sözlü ve yazılı şeklinin aynı olduğunu, 15. yüzyılın sonlarından 19. yüzyıla kadar hikâyelerin şarkılarda görüldüğünü, bütün yazılı materyallerin koleksiyonlarının şiirdeki sözlü geleneğin metrik ve tematik gelişimi olduğunu söyler (Milošević-Đorđević 2004: 1).

Sırp ların hayatta kalmalarına etken olan epik şiirlerin başka faktörlerle de bağlantıları vardır. Kahramanlık ve şehitlik faziletlerinin anlatıları Sırp ların askerî geleneklerinin de güçlenmesini sağlamıştır. Sırp ların nasıl acı çektiklerini anlatan şiirler Karadağ bölgesindeki dağlara, yabancı topraklara, Uskoklara⁸, ve diğer yabancı topraklara

⁸ 16. ve 17. yüzyılda Adriyatik denizinde varlık göstermiş Hırvat korsanlar.

Sırplarla beraber göç etmiştir. Epik şiir Sırp Ortodoks kilisesi ile birlikte Sırp milli bilincinin inşâsında sütun görevi üslenmiştir. Bu bilinç 18. ve 19. yüzyıllardaki milliyetçi hareketlere kadar taşınmıştır (Pappas 1994: 30).

15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Sırp sözlü geleneği ve epik edebiyatı sadece Kosova epik geleneğini muhafaza etmiştir. Bu arada Avusturya, Almanya, Fransa ve Macaristan başta olmak üzere Avrupa'nın diğer bölgelerinde Sırp epik edebiyatının popülaritesi artmıştır. Epik şiirlerin Sırp topluluğunu bir arada tuttuğunu, Ortaçağ Sırp İmparatorluğunun sona ermesiyle birlikte, Sırpı bir arada tutan en önemli faktörün tarihsel gelenekler ve epik şiirler olduğunu söyleyen Milosevic-Djordjevic, epik şiirlerin ortak hafızanın (collective memory) devamını sağladığını ileri sürer (Milošević-Dorđević 2004: 5).

Birçoğu okuma yazması olmayan ozanlara ait olan sözlü epik şiir ve şarkılarının oluşturduğu Kosova geleneği, 19. yüzyılın başlarında edebiyat alanındaki en etkili vasitalardan biri olmuştur (Milica 1997: 118-9). Bunlardan biri Vuk Karadžić'in koleksiyonu diğeri de Petar Petrović Njegoš'un *Dağ Çelengi* adlı epik şiiridir. Vuk Karadžić yaşadığı müddetçe babasından, amcasından, dedesinden veya evlerine gelen misafirlerden duyduğu ve ezberlediği şiirlerin ve şarkıların koleksiyonunu yapmıştır. Bu şiirlerden bazıları kendi hafızasındakilerdir. Kosova Şiiri de bunlardan bir tanesidir (Milica 1997: 118-9). Vuk Karadžić'in 1814'de Viyana da yayınladığı sözlü epik şiirlerinden derlediği eserinin adı *Mala prostonarodna slaveno-sebska pjesnarica* [Küçük Sırbistan-Halk şiirlerinin Slav koleksiyonu] dır. Bu derlemenin hemen ardından dört ciltten oluşan (1841, 1845, 1846 ve 1862) yine halk şarkılarından oluşan diğeri bir Viennese baskısı *Srpske narodne pjesme* [Sırp halk şiirleri] adlı eserleri derlenmiştir (Milica 1997: 119). Karadžić derlediği bu şiirlerle ilgili olarak şöyle sözler:

Sanırım Sırp Sırp Kosova'dan önce kahramanlığın epik şarkılarının geleneğine sahiplerdi, fakat zamanın değişmesi insanları öyle bir boyutta etkilemiştir ki, onlar (Sırp Sırp) ondan (Kosova'dan) önce olan hemen her şeyi unutmuşlar, hikâyeler ve şarkılar oluşturmaya tekrar başlamışlardır (Karadžić 1972a: 539; Aktaran: Milica 1997: 122).

Sırp epik şiiri 1847’de *Dağ Çelengi* adlı şiirin Petar Petrović Njegoš tarafından yayımlanmasıyla doruğa ulaşmıştır. Karadağlı bir rahip Njegoš, aynı zamanda şair ve güney Slavlarını destekleyen bir prenstir. Uzun şiirini geleneksel modaya uygun (decasyllabic) olarak yazmıştır. Şiir Kosova Savaşı ile direk ilişkili olmamasına rağmen Prens Lazar ve Miloš Obilić gibi Sırp kahramanlarını içerir (Mihailovic 2000; Aktaran: Lugar 2005: 34).

Epik kültür geleneği ile Sırp Ortodoks kilise geleneği gibi iki önemli faktör, Kosova Savaşı’ndan sonraki dönemde Sırp’ların tarihî, kültürel ve dinsel kimliklerinin korunmasına yardımcı olmuştur. Epik şiir, Sırp’ların tarihî duygularını okur-yazarlığın çok nadir olduğu dönemde de muhafaza edilmesini ve kültürel geleneğin devamını sağlamıştır. Ortodoks kilisesi Sırp’ların sadece Osmanlı’nın İslâm’ından ve Habsburg İmparatorluğu’nun Katolikliğinden korumamış aynı zamanda Yunan, Bulgar ve diğer doğu Hıristiyan toplulukların Ortodoksluğundan da ayrı tutmuştur (Pappas 1994: 31).

1.1.5. Kosova Efsanesinin Oluşumunda Ortodoks Kilisesinin Rolü

Kosova Efsanesinin oluşumunda Sırp sözlü geleneği ve epik edebiyatının yanı sıra, Ortodoks kilisesinin de önemli etkisi olmuştur. 1389 yılındaki savaşın hemen ardından başlayan kilisenin desteği bugün bile Sırp Ortodoks kilisesinin resmi internet sitesinde⁹ ve yayınlarında görülebilmektedir. 14. yüzyılın sonunda başlayan bu desteğin yöntemi vaazlar (sermons) ve Prens Lazar’ın tanrılaştırılmasının ve tapınaklarının öğretilmesidir. Osmanlıların kendilerine verdiği sınırlı özerklikle Sırp Ortodoks kilisesi, ve kilisenin Kosova’nın Peć kentindeki Patriği çoğu zaman Sırp’lar için tek bilgi ve esin kaynağı olmuştur. Nicholas Pappas konuyla ilgili şunları söyler: “Sırp Ortodoks kilisesi ayrı yasal sistemi ile birçok bölgede sınırlı derecede bir özerkliğe sahipti. Bu sınırlı özerklikle Sırp’ların dinsel/kültürel kimliklerini, halk geleneklerini, epik şiirlerini koruyabilmişlerdir” (Dragnich 1994: 28-9). Pappas ayrıca Ortaçağdaki kutsal kişilerin ve büyük yöneticilerin sonraki Sırp nesillerine aktarılmasında kilisenin anma törenleri

⁹ Sırp Ortodoks kilisesi resmi internet sitesi web adresi: <http://www.serbianorthodoxchurch.com/>, 21.04.2010, 13:39.

vasıtasıyla gerçekleştiğini ileri sürer ve “Bu şekilde her Sırp Sava, Stefan Nemanja, Dušan, Lazar gibi azizleri tanıyabilmektedir” der (Dragnich 1994: 29).

Sırp kilisesi Kosova kültürünün oluşmasına, savaştan hemen sonra yazılmış vaazlarla katkıda bulunmuştur. Sırp Patriği III. Danilo (Danilo Banjski, 1390-1400), dört adet yazılı vaazı 1392 veya 1393 yıllarında vermiştir. Bu vaazlar, Prens Lazar’ın Kosova’da ölümüyle ve “Dünya Krallığı” yerine “Cennet Krallığı”nı tercih etmesiyle ilgili olan vaazlardır. Danilo’nun bu vaazı, “Prens Lazar’a övgü” olarak kaydedilmiştir ve şu mesajı iletmektedir: “Kahramanca bir iş vasıtasıyla ölmek, utanç içinde yaşamaktan iyidir. Bizim için savaşta bir kılıç darbesiyle ölmek, düşmanın önünde boynumuzu eğmekten daha iyidir” (Mišić 1989; Aktaran: Healy 1997: 8).

Yaklaşık olarak savaştan bir yıl sonra Ortodoks Sırp Lazar’ın cesedi Niš ve Belgrad arasındaki Ravaniča’da kurulmuş olan manastıra gömülmüştür. Dinî yazılar yazılmış, şehit ilan edilmiş ve her yıl 15 haziranda yapılacak olan hayatını ve ölümünü anlatan özel bir ayin (liturgy) yapılmıştır. Bu ve diğer vaazların ana teması, O’nun dindarlığı konusudur (Malcolm 1998: 77).

Gazeteci ve Balkan tarihçisi Christopher Bennett, Kosova’daki Sırp Ortodoks kilisesinin, Osmanlı yönetimi süresince azizlik mertebesindeki ortaçağ Sırp yöneticileri üzerine kurulu efsanelerinin varlığını korumasını sağladığını söylemektedir (Bennett 1995: 20).

Sırp devletinin gelişmesine paralel olarak Sırp Ortodoks Kilisesi de gelişmiş ve sonunda kendi kendini idare eden (autocephalous) ve devletle yakın işbirliği içerisinde hareket eden bir güç haline gelmiştir. Kosova’da Ortaçağ döneminde birçok Ortodoks kilisesi ve özellikle manastırlar inşa edilmiştir. Peć, Sırp patriğinin koltuğu haline gelmiştir. Kilise birçok krallık yöneticisini azizlik mertebesine (canonize) yükseltmiştir. Bu kralların ve onların kültürleri duvar resimlerine (fresks) ve simgelere (icons) taşınmıştır. Bu gün Kosova’daki birçok Ortodoks kilisesinin duvarlarında kralların, yöneticilerin ve azizlerin fresklerini görmek mümkündür. Bu yöneticilere ve krallara ait miras kalıntıları (relics) krallığın kutsallığının delili olarak muhafaza edilmektedir. Ortodoks kilisesinin

mistik çevresi, pagan geleneğinin komunal kimlikleriyle desteklenerek Hıristiyanlıkla ve krallığın yüceliğiyle iç içe geçmiştir. Bu, Sırp etniğine, proto-devlete ve son olarak milli kimliklerine güçlü bir anlam kazandırmaktadır (Healy 1997: 22-3). Eric Hobsbawn, şöyle söylemektedir:

19. yüzyıl Sırp'ların proto-devlet hislerine karşı çıkmak için bir sebep yok. Onların Katoliklere ve Müslümanlara karşı Ortodoks olduklarından dolayı değil –bu Bulgarlardan farkları olmadığı anlamına gelirdi- Türklere karşı olan mağlubiyetlerinin şarkılarda ve kahramanlık hikâyelerinde korunmasından ve beklide daha önemlisi krallarının birçoğunu azizlik mertebesine yükselten Sırp kilisesinin günlük vaazlarında muhafaza edilmesinden kaynaklanmaktadır (Hobsbawn 1990: 75-6).

1.2. KOSOVA EFSANESİNDE YER ALAN BAŞLICA MOTİFLER

Efsane üç ana tema üzerine yapılandırılmıştır. Dünya krallığı yerine cennet krallığını tercih eden ve kendisini seve seve Kosova Ovası'nda şehit eden Sırp Prens Lazar; Sultan Murad Hüdavendigâr'ı öldüren Prens Lazar'ın damadı "kahraman" Miloš Obilić; ve son olarak, savaşın en kritik anında askerlerini geri çekerek Sırpların Osmanlılar karşısında mağlup olmasına sebep olan Prens Lazar'ın diğer damadı Vuk Branković.

1.2.1. Prens Lazar ve Kutsallık Motifi

Prens Lazar, Dušan'ın talebesidir ve 1346 ile 1355 yılları arası "Sırp ve Yunan İmparatoru"dur. 1371'de "Prens" unvanını almıştır. 1379'da kuzey Balkanlarda ki askerî seferinin başarılı olmasının ardından kendisine "Sırp ve Danube [Tuna] topraklarının dindar ve otokratik Lordu Prens Stefan Lazar" unvanını vermiştir (Emmert 1990: 31). Kosova Savaşı'ndan yaklaşık on yıl öncesine kadar Sırbistan'daki toprakları güçlendiren ve zenginleştiren bir yönetim gösteren Lazar, Sırbistan'ın kuzeyini ve merkezini birleştirmiş, diğer güçlü lordlarla Osmanlılara karşı bir birlik inşâ etmiştir (Lugar 2005: 13). Bu birliğin başında yer aldığı Kosova Savaşı'nda hayatını kaybetmiştir.

Kahramanca bir yolculuk olan "savaş alanında öldükten sonra sonsuzluğa geçiş", Hıristiyanlık öncesi devirlerden beri birçok kahramanlık destanında bir tema olarak görülebilir. Bu destanlarda hayatlarını sonsuz yaşam için feda etmiş kahramanlar hakkında anlatılara yer verilir. Kahramanlardan bazıları, ölümü savaş alanında yaşayarak sonsuz hayata geçerler. Manevi varlıklar ile maddesel varlıklar arasında seçim yapma zorunluluğu, farklı kültürlerin ve coğrafyaların çok önemli dramatik olayları olmuştur. Hıristiyanlıkta bu ikilem "cennetteki ve dünyadaki krallık" şeklinde daima dramatize edilmiştir. Bir Hıristiyan olan Prens Lazar, benzer bir yolla ölümün eşiğinde dünya ile cennet krallığı arasında seçim yapmıştır (Zirojević 2000: 194).

Prens Lazar'ın tercihi Vuk Karadžić'in ünlü şiirlerinden birinde özetle şöyle tasvir edilir: Aziz Elijah¹⁰, savaştan önce Prens Lazar'ı ziyaret eder ve O'na Cennet krallığı ile Dünya krallığı arasında bir tercih yapmak zorunda olduğunu söyler. Cennet krallığını seçen Lazar, hem kendinin hem de Sırpların kaderini tayin etmiş olur (Greenawalt 2001: 57). Karadžić'in koleksiyonunda Prens Lazar'ın Cennet Krallığını tercih etmesiyle ilgili en bilinen şiir *The downfall of the kingdom of Serbia*'dir. Burada Aziz Elijah'a Prens Lazar'ın tercihi anlatılır.

Oh çar Lazar, O'nun onurlu alçalışı,
 Hangi krallığı seçeceksin?
 Cennet krallığını mı tercih edeceksin?
 Yoksa dünya krallığını mı tercih edeceksin?
 Eğer dünya krallığını tercih edersen
 Atları eğlerle, kuşaklarını bağla!
 Siz şövalyeler, kılıçlarınızı kuşanın,
 Ve Türklere hücum edin:
 Bütün Türk ordusu yok olacak!
 Fakat eğer cennet krallığını tercih edersen,
 Kosova'ya bir kilise inşa et,
 İnşasında mermer kullanma,
 Saf ipek ve kırmızı kumaş kullan,
 Ve ordunun kominyona al ve hazırla,
 Senin bütün ordun yok olacak,
 Ve sen, prens, onunla beraber yok olacaksın.¹¹
 (Karadžić 1841-62: 11-6; Aktaran: Anzulovic 1999: 11-2).

Prens Cennet Krallığını seçer. Bir çadır-kilise inşâ eder. Sırp patriklerini ve 12 büyük rahibi çağırır. Orduyu kominyonda toplar ve hazırlar (Karadžić 1841-62: 42-4; Aktaran: Anzulovic 1999: 12). Şiirde daha sonra Sırp ordusunun liderleriyle beraber şiddetli çatışma sonucu savaşta yok oluşu tasvir edilir (Anzulovic 1999: 12).

Prens Lazar Cennet Krallığı'nı seçmiştir ve askerlerine ölmeleri için onun yanında savaşmaya çağırmıştır. Prens Lazar bu seçimi ile “onursuz yaşam yerine onurlu hayat”ı

¹⁰ Elijah, Türkçede İlyas peygamberin adıdır. İlyas Peygamber, kutsal kitaplarda adı geçen, yağmurlara hükmeden İsrail Peygamberidir (TDK).

¹¹ Oh, Tsar Lazar, of honorable descent,/which kingdom will you choose?/Do you prefer the heavenly kingdom,/Or do you prefer the earthly kingdom?/If you prefer the earthly kingdom,/saddle the horses, tighten the girths!/You knights, belt on your sabers,/and charge against the Turks:/the entire Turkish army will perish!/But if you prefer the heavenly kingdom,/build a church at Kosovo./do not make its foundation of marble,/but of pure silk and scarlet,/and maket he army take Communion and prepare;/your entire army will perish,/and you, prince, will perish with it.

tercih etmiştir. Askerleri onunla beraber savaşa giderlerken yapacakları mücadelenin ve sonrasında ölmelerinin ölümsüzlüklerini sağlayacağını farkındadırlar. Kosova Efsanesine göre Vuk Branković'in ihanetini bir kenara koyarsak, savaşı Sırların kaybetmelerinin en önemli sebebi Lazar'ın "Dünya Krallığı" yerine "Cennet Krallığı"ni tercih etmesidir. Buna ilk olarak Genç Danilo'nun *Slovo*'sunda, sonrasında sözlü efsanede ve *Propast carstva srpskoga* [Sırp İmparatorluğu'nun çöküşü] isimli halk epik şiirinde rastlanabilmektedir (Ređep 1991: 256).

1389'da Kosova Ovası'nda yapılan savaşta Prenslar Lazar'ın Cennet Krallığını seçmesinin öyküsü, görünüşe göre Sırp Patriği III. Danilo'nun¹² *Narration about Prins Lazar* metninden, zamanın soylu kadınlarından Jefimija'nın *Encomium to Prince Lazar* adlı eserinden ve savaştan sonraki 30 yıl içerisinde yazılmış anonim metinlerden kaynaklanmaktadır. Danilo'nun *Slovo*'sunda özellikle Lazar ve Milica arasında geçen diyalogda Lazar'ın bundan sonraki hayatı tercih etmesiyle ilgili başka örneklerle de rastlanabilmektedir. Priştine'deki Ascension Kilisesi'nden Ravaniča'ya kadar süregelen Lazar'ın anlatılarının açıklanmasında Milica iki oğluyla beraber iken Lazar için üzülmemektedir. Bu sırada Lazar O'na cevap olarak ölü olmasına rağmen şöyle der:

Benim için utanç içinde yaşamaktansa övgüye değer bir ölüm daha iyi oldu. Yüzümdeki yara ile ve bir kılıç darbesiyle, kutsal bir amaç uğruna acı çektim, erkekçe kendimi ispat ettim ve kendimi şehitlerin arasında saydırttım. Savaşın giderek düştüğünü ve onurluların sayısının yükseldiğini gördüm. Kılıçları gördüm ve şerefli olanların sayısının yükseldiğini düşündüm. Ölümü bekledim ve ölümsüzlüğü düşündüm. Kahramanlardaki bir değişim yeterince teselli idi...¹³ (Radojičić 1960: 112; Aktaran: Ređep 1991: 257).

Lazar, Kosova Savaşı arifesinde askerlerine bir konuşma yapmıştır. Lazar'ın bu konuşması ve askerlerin Lazar'a cevabı efsanenin kökeninin önemli yapı taşlarından biridir. Lazar Kosova Savaşı'nın kahramanlarına seslenerek şöyle der:

¹² Prenslar Lazar'ın yadigarlığını 1391 yılında Priştina'daki St. Spas kilisesinden Ravanica manastırına nakleden kişi (Anzulovic 1999: 5).

¹³ Better to me was praiseful death than shameful life. Though with a wound across my face and a sword upon my head, I suffered for a holy cause, manfully I proved myself and numbered myself among the martyrs. I have seen battles down below and counted honors on high. I saw swords and thought of laurels on high. I awaited death, and thought of immortality. A change in feats was sufficient consolation.

Kahramanca ölmek, utanç içinde yaşamaktan iyidir. Kılıçla öldürülmek, düşmanlarımıza arkamızı dönmekten iyidir. Bu dünyada uzun süre yaşadık, şimdi kahramanlığı üstlenelim ve acılara dayanalım ki böylece cennette sonsuza kadar yaşayabilelim, Bizi kutsal amaç uğruna şehit olan İsa'nın askerleri diye çağırınsınlar, uzun süre var olan kitaplara yazsınlar. Başarının adaletinden gelen parlak bir şöhret kazanmak için mücadelede bedenlerimizi korumaya çalışmayalım. Acı, zaferi doğurur ve meşakkat gerisini getirir¹⁴ (Radojičić 1960: 110; Aktaran: Redep 1991: 255).

Askerler Lazar'ın çağırısına uymaya hazırdırlar ve sadakatlerini şöyle gösterirler:

...Tanrı bize yaşam kaynaklarını verdi ve sen bizi yetiştirdin. Kendi çocukların gibi bizleri büyüttün ve kendi çocukların gibi bizlere hediyeler verdin ve kendi kardeşlerin gibi bizlere sevgi verdin ve kendi arkadaşların gibi bizleri onurlandırdın. Şöhret ve zenginlik ve bize dünyada mutluluk veren muhteşem olan her şeyi aldık ve paylaştık. Neşe ve sevinç ve aynı zamanda savaşçıların hayatı, yiyecekleri ve zengin bir masanın güzellikleri, sevgi ve gurur, bütün sahip olduğumuz bollukları senden aldık. Senin için ve kutsal amaç için ve toprağımız için ölme görevi neden çok muhteşem bir görev olmasın ki?...¹⁵ (Radojičić 1960: 111; Aktaran: Redep 1991: 256).

Kosova Efsanesiyle ilgili diğer bir şarkı, Prens Lazar'ın savaş arifesinde şövalyelerine verdiği yemekle ilgili anlatılarda bulunan *Knezeva Veera* [Prens'in yemeği] dir. Bu anlatıda Prens Lazar'ın savaş arifesinde Şövalyelerine verdiği yemekle, Hz. İsa'nın son akşam yemeği (the last supper) arasında benzerlikler bulunmaktadır. Hz. İsa'nın son akşam yemeği ile Lazar'ın yemeği arasındaki benzerlik şöyledir: "Her iki yemekte de kutsal kurbanlar (Hz. İsa ve Prens Lazar) başkanlık eder. Son akşam yemeğinde Hz. İsa kendini kurban eder. Kosova yemeğinde ise Prens Lazar kendini kurban eder" (Anzulovic 1999: 12) .

¹⁴ Better is death in heroic effort than life in shame. Better to meet with death by the sword than to turn our backs on our enemies. We have lived long in this world, now let us undertake feats and endure suffering so that we may live eternally in the heavens, let us call ourselves Christ's soldiers, martyrs for the holy cause, to go down in books that long endure. Let us not spare our bodies in the struggle in order to gain bright laurels from the judge of feats. Pain gives birth to glory and toil leads to rest

¹⁵ ...God gave us sustenance and you raised us. Like your own children you brought us up, and like your own sons you gave us gifts, and like your own brothers you held us dear, and like your companions you honored us. Fame and fortune and everything wonderful in the world that brings happiness we have shared and received. Joy and mirth, and also the warrior's life, food and the enjoyment of a rich table, love and honor, all in abundance did we receive from you. Why should it be too great a task to die for you and for the holy cause, and the homeland?...

Sırp kiliseleri ve manastırlarındaki Kosova yemeğinin temsili figürlerinde, Lazar etrafındaki 12 savaşçı havariyle (apostle) birlikte yemek yerken resmedilir. Bu 12 havari arasında olduğu iddia edilen bir hain, son akşam yemeği ile olan benzerliği kuvvetlendirir (Anzulovic 1999: 12).

Prens Lazar'ın azizlik mertebesine yükseltilmesi ve miraslarının (relics) Patrik ve diğer kilise görevlileri tarafından Ravaniča manastırına transfer edilmesi, muhtemelen savaştan sonraki ilk iki yıl içerisinde gerçekleşmiştir (Healy 1997: 28). Prens Lazar'ın azizlik mertebesine yükseltilmesiyle ilgili açık bir referans bulunmamaktadır. Bu sebeple onun azizlik mertebesine yükseltildiği veya kendiliğinden bu kültün oluştuğuna dair tartışmalar mevcuttur (Mihaljčić 1989: 52-8). Kroniklerde, soyağaçlarında ve sözlü gelenekte, Prens Lazar'ın kahramanlık kültü azizlik kültüründen daha çok vurgulanmakta, bu sebeple Prens Lazar'ın azizlik kültü kahramanlık kültürünün gölgesinde kalmaktadır (Healy 1997: 29).

Vuk Karadžić'in Kosova şiirinden oluşan koleksiyonunun ikinci bölümünde başlığı olmayan şiirler mevcuttur. Bu şiirler *Komadi od razlicnijeh kosovskijeh pjesama* [Çeşitli Kosova şiirlerinden fragmanlar] başlığı altında toplanmıştır. İşte bu şiirlerden birinde Sultan Murad'ın Prens Lazar'a gönderdiği bir mesajdan bahsedilir. Bu mesaj Lazar'a bir mektup vasıtasıyla iletilmiştir. Bu mektupta Sultan Murad, Prens Lazar'dan Sırp topraklarının yönetimini ve "bütün şehirlerin altın anahtarları"ni istemektedir. Eğer Prens Lazar bu teklifi kabul etmezse Sultan Murad Kosova Ovası'na gelecek ve bu toprağı kılıçlarla ayıracaktır (Milica 1997: 139-40).

Çar Murad Kosova'ya inmektedir.
 İnmekteyken, bir not yazar
 Ve notu Kruševac şehrine gönderir
 Sırp Prensi Lazar'ın dizlerine:
 "Oh Lazar, Sırplar'ın lideri
 Olmamıştır ve olamayacaktır ki;
 Bir toprak ve iki yönetici,
 Bir halk, iki vergi ödemesi.
 İkimiz birlikte yönetemeyiz,
 Bu yüzden anahtarları ve vergileri bana gönder
 Bütün şehirlerin altın anahtarlarını
 Ve 7 yıllık vergilerini,
 Eğer bunları bana göndermeyeceksen

O zaman Kosova ovasına git
 Ki bu toprağı kılıçlarla ayırabilelim”
 Bu not Lazar’a ulaştığında,
 Onu okur ve korkunç bir şekilde gözyaşlarına boğulur.¹⁶
 (Karadžić 1985a: 229; Aktaran: Greenawalt 2001: 54).

1.2.2. Miloš Obilić ve Kahramanlık Motifi

İsmi bilinmeyen Katalan bir yazar 1402’den önce yazılmış olması muhtemel anlatılarında savaşla ilgili detaylı bilgiler öne sürmektedir (Malcolm 1998: 70). Yazara göre Lazar’ın kuvvetleri (26000 piyade ve 4000 şövalye) içerisinde birçok Alman ve Macar bulunmaktadır. İri yarı bir atlı Macar şövalyesi, ordunun bir bölümünün başına geçmek istemiş ve isteği kabul edilmiştir. Diğer iki grubun başında Prens Lazar ve damadı Vuk Branković bulunmaktadır. Yazar, bu iki ordu ile ilgili çeşitli detaylar verir. Bunlardan biri de Sultan Murad’ın develeri birbirine zincirleyerek diğerlerinin önünde oluşturduğu hattır. Bu kayda değer bir detaydır çünkü *Florentin senatörlerinin mektubu*¹⁷’ndeki anlatımla uyusmaktadır. Savaş sırasında bir grup Alman şövalye, develerin oluşturduğu bu hattı bozmayı başarmıştır. Bu karışıklık içerisinde bir Macar şövalyesi daha önce Sultan Murad’la bire bir (personally) savaşmaya ettiği yemini gerçekleştirmek için atını mahmuzlayarak Sultan Murad’a yönelir. Sultan Murad’ın O’na doğru fırlattığı oklardan yılmaz ve mızrağını Sultan’ın kalkanına saplar. Mızrağın

¹⁶ Tzar Murad on Kosovo descends/As he descends, he writes a note/And sends it to Kruševac city/To the knee of the Serbian Prince Lazar:“Oh Lazar, of Serbia the head/Never has there been nor can there be;/One land, and two rulers;/One flock, paying two taxes./We cannot both rule,/So send me the keys and taxes already./The golden keys of all the cities,/And the taxes of seven years./If you will not send these to me/Then go to the Kosovo plain/So that we may divide this land by swords.”/When this note reaches Lazar,/He reads it, and weeps terrible tears.

¹⁷ Malcolm’a göre bu Florentin dokümanı olaylarla ilgili gerçeğe en yakın olandır. Çünkü savaştan sonraki birkaç ay içinde ortaya çıkan bu rapor, savaşa katılan kişilerin yöneticisi tarafından yorumlanmıştır. Develerin zincirlerle oluşturdukları hat, diğer anlatılarla uyusmaktadır. On iki figürü önceden tasarlanmış sembolizmin bir parçası olsa da olmasa da, küçük bir takımın (small band) Murad’a saldırması gibi bir ana fikir, böyle basit bir özel durum hiç değildir. İsimsiz bir Florentine tarihçisi, muhtemelen savaştan sonraki ilk yirmi yıl içinde yazdığı yazısında, aynı hikâyenin biraz daha fazla ayrıntılı versiyonunu vermektedir. O’na göre Murad’ın çadırına saldırın 12 kişilik takımın içinde Lazar da vardır ve orduları Murad tarafından mağlup edildikten sonra bu saldırıyı gerçekleştirmişlerdir ve Sultan Murad’ı Lazar öldürmüştür. Bu hikâyenin elementleri 1402’ye kadar Osmanlı topraklarında yaşamış olan bir Siyense tüccarı tarafında 1416 yılında basılmış bir tarihi çalışmasında hikâye edilmiştir. Buna göre Lazar ve birkaç adamı Murad’ın çadırına hücum etmişler, fakat yakalanmışlardır. Sonra, Sultanın huzuruna getirildiklerinde, aralarından biri Sultan Murad’ı bıçaklayarak öldürmeyi başarmıştır. Malcolm bu noktada iki ayrı hikâye olduğunu söyler. Bunlardan biri şövalyeli saldırı (knightly attack), diğeri hileli bıçaklama (deceitful stabbing) dir (Malcolm 1998: 70).

ucu, kalkanı ve Sultan Murad'ın zırhlı giysisini delerek dört parmak genişliğinde bedenine saplanır. Kötü yaralanan Sultan Murad yere düşer. Hemen ardından üzerine dolu gibi yağın oklarla yıkılır. Sultan Murad, yaralandıktan kısa bir süre sonra ölür (Pacheco 1964: 141-7; Aktaran: Malcolm 1998: 71).

Bundan önceki Hıristiyan kaynaklarının hiçbiri detaylar açısından Katalan yazarın anlatımıyla uyuşmamaktadır. Fakat 1413-21 tarihleri arasında yazılan bir Bulgar kroniği sadece çok kısa bir şekilde şövalye hikâyesinin bir versiyonuna değinmekle kalmaz, aynı zamanda önemli bir detaya değinir. Bu detay, Sultan Murad Hüdâvendigâr'ı öldüren şövalye'nin ismidir. Bu isimle ilgili olarak Noel Malcolm şunları söyler:

“Savaşçılar arasında çok cesur bir adam vardı. Aynen St Demetrius'un yaptığı gibi, mızrağını kâfir Murad'a yönelten bu adamın adı Miloš'tu. 15. yüzyılın sonlarına doğru birileri Miloš'un ismini Miloš Kobilic veya Kolilovic olarak buldu. Ondan sonraki iki yüzyıl içerisinde daha değişik çeşitleri ortaya çıktı: Milois, Miloss Kobyla, Minkos Cobilith, Millossus Kobylizh, Milosch Khobilovitz, Mişlo Comnene ve Minsk Koplaki. Halk epik geleneğinde bu isim daima Miloš Kobilic olarak yer almaktadır. 18. yüzyılda bir editör bu ismi Obilić (bolluk veya zenginlik anlamında) çevirdi. Obilić ismi bütün modern Sırp yazarlar tarafından kullanılmaya başlandı ve ilginçtir ki çok ciddi tarihçiler ve edebi bilim adamları, bu ismin sahte düzeltme [spunious emendation] olduğunu bilmelerine rağmen kullanmaya devam etmektedirler (Malcolm 1998: 72-3).

Malcolm Miloš isminin bir Sırp ismi olduğu iddia edilse de, ortaçağda _os veya _us ile biten Sırp isimlerine pek rastlanmadığını, daha çok Arnavut kökenli bir isme benzediğini, benzer bir şekilde Kobilic veya Kobilovic ismi de Ulah¹⁸ ve Arnavut kökenli kelimeler olan copil (çocuk) veya kopil (gayrimeşru çocuk) kelimelerinden gelmiş olabileceğini, Kopilin bazı ortaçağ kayıtlarında bir Ulah kişi ismi olarak görüldüğünü ayrıca kuzey-batı Kosova'da Kobilic adında bir köy olduğunu, bu sebeplerden dolayı Miloš Kobilic isminin bir Ulah-Arnavut kökenli olduğu iddia edilebileceğini söyler (Malcolm 1998: 73). Farklı bir etimolojinin Kobilic'in Kobila'dan (Sırpçada kısarak) geldiğini söylemekte olduğunu, bu yüzden Kobilic'in anlamının “bir kısrağın oğlu” olacağını, böylece popüler geleneğe bu ismin efsaneye göre Miloš'un

¹⁸ Ulah, Romanya'nın yerli halkına ve bu halkın soyundan olan kimselere Osmanlı Türklerinin verdiği isimdir (TDK).

bebekliğinde bir kısrak tarafından dadılığı yaptığını söyler. Osmanlı tarihçisi Neşri'nin Sırp tarafının önde gelen bir şövalyesinden Dimitri (Yund-oğlu) diye bahsettiğini, Yund'un eski bir Türkçe kelime olduğunu ve Kısrak anlamına geldiğini ve Neşri'nin Miloš adını kullanmadığını ve ona niye Dimitri dediğinin bilinmediğini söyler. “Fakat burada önemli nokta, Lazar'ın savaşta yabancı birliklerden oluşan sol kanadını Yund-oğlu'nun başında olmasıdır” diyerek bunun da isimsiz Katalan tarafından yapılan anlatılarla uyuşmakta olduğunu söyler (Malcolm 1998: 73).

Peter B. Lugar, hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde Miloš karakterinin ilk olarak Konstantin Mihailovic tarafından 1497'de Polonya ve Macaristan Macaristan kralları için yazılan Sırbistan da ki sadakatsizlik ve ihanete karşılık Miloš'un kendini kurban etmesi ile karşılık bulduğu anlatan bir kronikte görüldüğünü iddia etse de (Lugar 2005: 20), Ređep daha erken bir tarihe işaret eder. 1431-1439 tarihleri arasında kaleme alınmış olan Filozof Konstantin'in *Žitije despota Stefana Lazarevića* [despot Stefan Lazarevic'in hayatı] adlı esere işaret eden Ređep, Bu metnin Miloš'la ilgili ilk metin olduğunu ve burada Miloš'un yaptıklarından isim vermeden bahsedildiğini söyler. Bu metinde Miloš'la ilgili olarak “çok asil doğan biri” ifadelerinin olduğunu, birinin onu kıskananlar tarafından iftira atılmış olabileceğinin, onun inanç ve cesaret gösterme arzusuyla Sultan Murad'ı öldürdüğünün ifadeleri olduğunu söyler (Ređep 1991: 258). Ređep'e göre bu metin ayrıca Türk Sultanını öldüren kahramanın karalanmasının hikâyesidir ve onun Türk kamplarına girmesinin Konstantin'in yaşadığı zamanda savaşın nasıl hikâye edildiğini gösterdiğini ve bunun da Kosova Efsanesinin evrim geçirdiğine bir delil olduğunu söyler (Ređep 1991: 258).

Kosova Efsanesinin 19. yüzyıl versiyonlarından biri olan Njegoš versiyonunda, Miloš Obilić'in özlenen bir kahraman olarak gösterilmesinin yanı sıra, diğer bütün Sırlardan daha üstün görülmüştür. Hatta Sparta ve Roma'nın kahramanları bile Miloš'un yanında gölgede kalmaktadırlar. Miloš hem özlenen hem de kıskanılan bir kahramandır:

Ah lanetli Kosova yemeği,
Eğer talihin bütün oradaki liderleri zehirlemiş olsaydı
Ve onların izlerini silseydi,
Eğer sadece Miloš'un kendisi merkezde kalmış olsaydı
Kan kardeşleri ile birlikte,
O zaman bu gün bir Sırp bir Sırp olacaktı!...

Ah Miloš, seni kim kıskanmaz ki?
 Sen asil duyguların bir kurbanısın,
 Ve bütün askerî dâhilerin,
 Korkunç bir gök gürültüsü ki kargaları mahveder!
 Senin şövalyeli ruhunun büyüklüğü
 Ölümsüz kahramanlıklardan ötedir
 Muhteşem Sparta'nın ve büyük Roma'nın;
 Onların hepsinin parlak şövalyeli işleri
 Senin gururlu kaslarının gölgesinde kalmıştır.
 Leonidas ve Scaevola ne yapabildiyse
 Obilić savaş alanında ne zaman direndi?
 Bu kaslar bir hamle ile
 Bir tahtı yıktı ve cehennemi salladı¹⁹.
 (Njegoš 1986: 40; Aktaran: Lugar 2005: 34-5).

Njegoš'un en büyük başarısı epik şiidir. 1845 tarihli *Küçük Dünyanın Işığı* [*Luca mikrokozma*] ve 1847 tarihli *Dağ Çelengi* [Gorski vijenac] adlı şiirlerinin ikisi de halk şiirinin 12 heceli (decasyllabic) ölçüsünde yazılmıştır. Hem bir Karadağ prensi aynı zamanda bir rahip olan Njegoš'un çalışmalarından ikincisi olan *Dağ Çelengi*, ona büyük bir prestij ve popülerite kazandırmıştır. Bu şiirinde Njegoš, Kosova kahramanlarına ve şehitlerine bağlılığını gösterir. Bunlardan en önemlisi de Miloš Obilić'in kahramanlık imajıdır (Milica 1997: 128). Njegoš'un şiirinde Miloš Obilić o kadar önemlidir ki, "Tanrı" ile birlikte en fazla bahsedilen kelimeler "Kosova" ve "Obilić"tir (Milica 1997: 129).

Niçin Kosova'yı ve Miloš'u konuşmuyorsun?
 Orası bizim mutluluğumuzu kaybettiğimiz yerdir.
 Fakat cesaret ve bizim Karadağ ismi
 Kosova'nın mezarlığından tekrar yükseldi
 Şövalyelerin krallığındaki bulutların etrafına
 Obilić'in gölgeler üzerine hükmettiği yere²⁰.
 (Njegoš 1989: 36; Aktaran: Milica 1997: 128).

¹⁹ O cursed Kosovo supper,/If only fortune had poisoned all those leaders/And wiped away their traces,/If only Milos himself had remained in the center/With both his blood brothers,/Then today a Serb would be a Serb!.../O Milos, who doesn't envy you?/You are the victim of a noble feeling,/An all powerful military genius,/A dreadful thunder that smashes crowns!/The greatness of your knightly soul/Surpasses the immortal feats/Of wonderful Sparta and great Rome;/All their brilliant chivalric deeds/Are overshadowed by your proud muscles./What can Leonidas do, and Scaevola/When Obilic stands on the field of battle?/These muscles with one blow/Destroyed a throne and shook hell.

²⁰ Why d'you speak of Kosovo and Milos?/It is there that we lost our happiness./But bravery and our Montenegrin name/have risen from Kosovo's tomb again/above the cloud into the knights' kingdom,/where Obilic holds sway over shadows.

Obilić yaptığı tek bir eylemle anılır. Oda hileli bir şekilde kendini kurban eden kahramanlığıdır. Efsanenin bir versiyonuna göre Obilić, Kosova Savaşı esnasında Sultan Murad'ı görmeye gelir ve onun himâyesine girmek ister gibi yapar fakat tam konuşma isteği kabul edildiğinde elbisesinin içinde sakladığı hançerini çıkarır ve Osmanlı Sultanını öldürür. Efsanenin bazı versiyonlarında olay farklı şekilde anlatılır. Fakat “kahraman” her zaman Sultan Murad'a hile ile yaklaşır ve O'nu öldürür (Anzulovic 1999: 13).

Halk şiirlerinde, Sultan Murad'ın Miloš Obilić tarafından bıçaklanması olayı savaştan önce gerçekleşmektedir. Vuk Branković'in sataşmaları ve Prens Lazar'ın yaklaşımı, Miloš'u derinden üzmüştür. Bunun üzerine savaş günü sabahı Sultan Murad'ın çadırına gitmiş ve Türk tarafına katılacağını söylemiştir. Bunun üzerine Sultan Murad, ayağını (veya dizini) öpmesini istemiştir. Konu ile ilgili bir şarkının sözleri şöyledir:

Miloš, Sultana boyun eğdi
 Ve onun eteğini öpmek için ona doğru eğildi
 Altın hançerini çekti ve sapladı
 Ve ayakları altında onu çiğnedi...
 (Miletich 1990: 25; Aktaran: Malcolm 1998: 68-9).

Kosova Efsanesinin çeşitli versiyonlarında Miloš bu eylemi gerçekleştirdikten hemen sonra Sultan Murad'ın adamları tarafından kafası kesilmek suretiyle idam edilir. Fakat efsanenin 19. yüzyıl versiyonlarından olan Vuk Karadžić versiyonu farklı şekilde konu edilmiştir. Buna göre Sultan Murad hemen ölmez ve halkına seslenerek bir vasiyette bulunur:

Türkler, kardeşler, lala ve vezirler
 Ben ölüyorum, ve imparatorluk size kalıyor
 İmparatorluğunuz uzun süre yaşaması için
 Halka zulmetmeyin
 Halka çok iyi davranın
 Kişi başı vergi 15 dinar olsun
 Hatta 30 dinar olsun
 Ana ceza veya özel vergiler uygulamayın
 Halka acı çektirmeyin
 Onların kiliselerine dokunmayın
 Kural ve uygulamalarına da karışmayın
 Miloš beni kesti diye

Halktan intikam almayın
 Bu askeri kaderdi
 Bir kişi yatakta tütün içerken,
 Bir imparatorluğu kazanamaz
 Halkı ormanın ilerine kovalamayın,
 Ki sizden nefret etmesinler.
 Halka kendi ocuklarınızımış gibi bakın,
 Ki İmparatorluğunuz uzun süre yaşasın.
 Eğer halka baskı yaparsanız
 İmparatorluğu kaybedersiniz.²¹
 (Karadžić 1985b: 109; Aktaran: Greenawalt 2001: 55).

Karadžić versiyonu efsanenin sonu dramatik bir řekilde bitmektedir. Sultan Murad yaralarının iyileřeceęini dūřunerek Miloř'un hayatta kalmasına izin verecektir ve böylece inançlı kahraman yeni liderine sadakat gōsterecektir. Yařayamadıęı için Sultan Murad Sırp kahramanını onurlandırmak için Miloř'un kendi yanına gōmölmesini ister. Miloř bunu reddeder. Reddetmesinin sebebi, Lazar'ı Murad'a tercih etmesi deęildir. Miloř "Bir İmparator'un yanında uzanmak benim için bir gūnah olacaktır" diyerek bu duruma bir çözüm yolu bulur:

İki İmparatoru yan yana koyun
 Ve benim başımı onların ayaklarının dibine koyun
 Ki benim başım imparatorlara hizmet etsin²²
 (Karadžić 1985a: 112-3; Aktaran: Greenawalt 2001: 56).

Bu ricası kabul edilir ve Prens Lazar ve Sultan Murad yan yana gōmölür. Miloş'un başı onlara hizmet edecektir. Sadece Lazar'a değil her iki lidere de... (Greenawalt 2001: 56)

²¹ Turks, brothers, lale [lower court officials] and vezirs/I die, and the empire falls to you!/So that your empire may endure long./Do not be cruel to the flock./But be very good to the flock./Let the head tax be 15 dinars./Even let it be 30 dinars./But do not levy fines or special taxes./Do not impose grief upon the flock./Do not touch their church;/Neither its law nor its observation./Do not take revenge upon the flock./Just because Miloş has cut me./That was military fortune./One cannot win an empire/While smoking tobacco on a mattress./You must not chase the flock away/Into the forests so that they will abhor you./But watch over the flock as if they were your own sons;/In that way the empire will last you long./But if you begin to oppress the flock./You will then lose the empire.

²² So put the two emperors next to each other./And my head beside their feet/So that my head may serve the emperors.

1.2.3. Vuk Branković ve İhanet Motifi

Efsanede Vuk Branković savaşta Sırp ordusuna ihanet etmiş ve bu ihanet sonrasında Sırp ordusu mağlup olmuştur. Vuk Branković'in tarihi figürü gerçekte Hıristiyan kuvvetlerine ihanet etmemiştir (Bieber 2002: 96).

Bieber, Vuk Branković'in gerçekte Sırlara ihanet etmediğini yukarıdaki cümlelerle ifade ediyor. Fakat Kosova Efsanesine inanan bir kimsenin aynı zamanda Bieber'in sözlerine katılması mümkün değildir. Çünkü ihanet, Kosova Efsanesinin ana temalarından biridir ve bu ihaneti gerçekleştiren Prenk Lazar'ın damadı Vuk Branković'tir.

İhanet, Kosova Efsanesinin ana motiflerinden biridir²³. Efsaneye göre, yüksek mertebedeki bir Sırp asilzadesi ve Lazar'ın damadı Vuk Branković, Kosova'da Murad'ın yanında yer alarak Lazar'a ihanet etmiştir. Sırların Kosova Savaşını ve imparatorluklarını kaybetmelerinin sebebi budur. Redep, bu konuda yani ihanetle ilgili Sırp kaynaklarında savaştan sonraki tarihi kaynaklara yaklaşık iki yüz yıl boyunca rastlanmadığını iddia eder (Redep 1991: 257). Fakat Thomas Emmert yüz yıl içinde Kosova Efsanesinin Sırların yenilgilerinin bütün suçunu Vuk Branković'in üzerine yıktığını söyler (Emmert 1990: 85).

Kosova'daki ihanet temasının savaştan sonra Sırp İmparatorluğu'nun çöküşünün ve Türklerin eline geçmesinin bir nedeni olarak zamanla oluşturulduğu muhtemeldir. Ortaçağ Sırp edebiyat metinleri üzerine yapılan çalışmalar ihanetle ilgili birçok kaynağı açığa çıkarmıştır. 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl başlarında açıkça Vuk Branković'ten bahsedilmiştir (Redep 1991: 257).

Florian Bieber, Lazar ve Miloš'un kahramanlık motifinin yanında bir de ihanet motifinin gerekli olduğunu belirterek şöyle söyler:

²³ Lordlar arasındaki birbirini yöneticilere karşı sadâkatsizlikle suçlama motifi literatürde çok yaygındır ve dramatik duygularla doludur. Birçok ortaçağ efsanesinde bu motif yer almıştır. Aynı zamanda hiyerarşik düzeninin en üstünde yer alan Kral'a (veya Prenk'e) sadâkat içeren gerçek ilişkilere dayalı motifler de bulunmaktadır (Đurić 1990: 539-540; Aktaran: Zirojević 2000: 209-10).

“Kahramanlık faziletinin bu iki somutları [Prens Lazar ve Miloš Obilić] bir ihanet figürü ile yoğunlaştırılmıştır. Efsanede Sırp ordusunun kutsal savaşına Vuk Branković tarafından ihanet edildiği, bu ihanetin sonuçta yenilgiye katkıda bulunduğu anlatılır. Vuk Branković’in tarihsel figürünün gerçekte Hıristiyan kuvvetlerine ihanet etmediği aldatmacalı olarak gösterilmektedir... fakat yinede efsanenin prensip temalarından biri olan hainlik, kendini kurban eden kahramanlığın yanında durmaktadır” (Bieber 2002: 96).

Redep, 15. yüzyılın ortalarından itibaren bir başka tema geliştirildiğini ve bu temanın Lazar’ın damatları arasındaki rekabet olduğunu söyler. Duke Stjepan’ın hizmetindeki bir Nuremberg silahçısının Lazar’ın damatları arasındaki rekabeti hikâye ederek kaleme aldığını, sonraki kaynaklarda bu hikâyenin yavaş yavaş geliştirildiğini, Vuk Branković ile Miloš Obilić ve eşleri (Lazar’ın kızları) arasındaki kavgadan bahsettiğini söyler (Redep 1991: 258).

Redep, Jovan Lukarević’in, 1608 tarihli *Dubrovački letopisi* [Dubrovnik Kronikleri] inde Vuk’un ihanetinin hikâyesinin zaten bulunduğunu, ayrıca bu kronikte Miloš Obilić’in Sultan Murad’ı şehit etmesinin anlatısının da mevcut olduğunu söyler. Ayrıca 1600-18 tarihli *Brankovićev letopis* [Brankovicev Kroniği] isimli kaynakta yine Vuk Branković’in Prens Lazar’a ihanetinin anlatısının bulunduğunu söyler. Geneolojistlerin (Soy Bilimcilerin) ise Savaştan bahsettiğini fakat ihanet temasından ve Kosova’dan kaçıştan (Vuk Branković’in Kosova Savaşı esnasında savaştan kaçtığına dair anlatıdan) bahsetmediğini söyler (Redep 1991: 261).

15. yüzyılın sonlarında ihanet anlatısı bir grup insanı içerdiğini söyleyen Redep, Ostrvica’dan Konstantin Mihailović’in 1496-1501 tarihli *Turska hronika* [Türk Kroniği] adlı eserinde, ihanet edenlerin bazılarının Lazar’ın arkadaşları bazılarının olmadığını iddia ettiğini söyler. Bu metnin sadakatsizlikten ve anlaşmazlıktan bahsederken: “Prens Lazar’ın arkadaşları olan Lordlar, onunla beraber cesurca ve sabırla savaştılar, bu sırada diğerleri, bu olağanüstü mücadeleyi ellerinin arasından izlediler. Ve bu zavallı adamların sadakatsizliğinden ve uyumsuzluğundan dolayı Cuma günü öğle vakti savaş kaybedildi” ifadelerinin yer aldığını söyler (Radojičić 1960: 222-3; Aktaran: Redep 1991: 258-9).

Hikâyenin dramatik versiyonlarından biri Dubrovnik Cumhuriyetinden Mavro Orbin'nin 1601 tarihinde yayımlanan kroniklerinde yer almaktadır. Orbin bu kroniğinde Branković'in ve Obilić'in eşleri arasındaki bir kavgadan bahseder. Bu kavgada Obilić'e karşı hainlik suçlamalarının temeli atılmıştır. Bu suçlama Obilić'e suçlamaların yanlış olduğunu ve Prens Lazar'a karşı sadakatini ispatlama fırsatını verir. Bu yüzden Sultan Murad'ı öldürerek misyonunu tamamlayacaktır. Orbin'nin hikâyesi "Vuk, kayınpederine Miloš'un ihanet edeceğini her fırsatta ifade etmiştir" cümlesine açıklık getirmekte ve Branković'in Lazar'ı "Miloš'u izle çünkü o sana karşı Türklerle gizli entrika çevirerek ihanet edecektir" (Emmert 1990) şeklinde yanlış şekilde uyardığından bahsetmektedir. 18. yüzyılın bir tercümesi Vuk Branković'in bir sadakatsizlikle Osmanlıların karşısından geri çekildiğini ve Lazar'ın "Tanrının merhametini sevmeyen kim varsa sadakatsiz ve merhametsiz Vuk Branković ile kaçmalı" sözüne yer verir. Bu versiyon aynı zamanda Sırpların yenilmesine sebep olarak Vuk'u suçlar ve "Eğer Vuk Branković ihanet etmeseydi Onlar (asil Sırp Kuvvetleri) cesaretlerini ve Çar'ın (Sultan Murad'ın) bütün askerlerini yenebileceklerini göstermişlerdir" der (Emmert 1990: 118-9).

Malcolm konu ile ilgili önemli bir tespitte bulunmuştur. Malcolm'a göre Vuk Branković'in ihanetinin aslında birbiriyle karıştırılan iki savaş neticesinde ortaya çıkmıştır. Yani Birinci ve İkinci Kosova Savaşlarındaki tarihî kişiler ve bu kişilerin eylemleri birbiri ile karıştırıldığı için bir ihanet teması ortaya çıkmıştır. Malcolm bu iddiasını şöyle dile getirir:

1601'deki halk geleneği 1448'de Kosova Ovası'nda meydana gelen İkinci Kosova Savaşı'ndan etkilenmiş olmalıdır. Türklerle Balkan Birliği arasındaki bu savaşta Balkan Birliği'nin başında Transilvanya'lı asilzade János Hunyadi bulunuyordu. Hunyadi'nin seferi Sırbistan'ın büyük bir bölümünü idare eden Djuradj Branković (Vuk'un oğlu) sabotaja uğradı. Hunyadi'nin Sırbistan topraklarını ele geçirmesini engellemek isteyen Djuradj Branković, muhtemelen Hunyadi'nin hareketini Sultan'a haber verdi ve daha sonra O'nu hapse attı. Büyük olasılıkla baba Branković'in Kosova şarkılarında hain olarak tanımlanması kısmen bu iki savaş arasındaki karışıklıktan meydana gelmektedir. Bar'ın başpiskopozu Dalaçya doğumlu Marin Bizzi, 1610'daki yazısında Gianco (lancu de Hunedoara) ve Miloš Obilić'i Kosovayı anlatırken beraber ele almıştır; ve bir çok halk epiği

farklı periyotlardan olan karakterleri karıştırmıştır (Malcolm 1998: 66-7).

Malcolm “Eğer Vuk Branković Murad’la gizli bir anlaşma yapmış olsaydı, Savaştan sonra Bayezid’in en önde gelen vasallarından olması gerekirdi” diyerek “Bunun yerine O, bir vasal olmaya direnmiş görünmektedir. Sonunda 1392’de Türk vasalı olmayı kabul etmesine rağmen, Bayezid’in 1395 ve 1396 daki Balkan seferlerine katılmamıştır” sözleriyle iddiasını savunmuştur (Malcolm 1998: 67). Malcolm, Branković’in en sonunda Türkler tarafından hapse atılmış ve orada ölmüş olduğunu söyler ve “Branković pro-Türk değildir belki ama herhalde güçlü bir pro-Lazar da değildir” diyerek konu ile ilgili iddiasını şu cümle ile tamamlar: “Vuk Branković Lazar’ın öldüğünü görünce savaşa devam etmek istememiş ve “Lord olmak için kendi topraklarına geri dönmüştür” düşüncesi gerçeğe en yakındır (Malcolm 1998: 67).

Malcolm’un iddiaları bir kenara bırakılacak türden olmasa da, Kosova Efsanesini tümüyle hafızalardan silecek ve inanırlılığını ortadan kaldıracak yapıda da gözükmemektedir. Efsanenin hemen bütün versiyonlarında ihanet teması artık Vuk Branković ismi ile özdeşleşerek varlığını korumuştur. Efsaneye göre Vuk Branković Prens Lazar’ın ve bütün Sırpların ihanetçisidir:

Bir ihanetçi bir şövalyeden nasıl daha iyi olabilir?
 “Kılıç” ve “Kosova”nın bu söylemi nedir?
 İkimizde Kosova ovasında değimliydik?
 O zaman savaştım ve şimdi hala savaşıyorum,
 Kendi kendini onursuzlandırdın
 Dünya senin atalarının inancına küfretmeden önce
 Sen kendi kendini yalancılara köleleştirdin!²⁴
 (Njegoš 1989: 377-84; Aktaran: Milica 1997: 129).

²⁴ How can a traitor be beter than a knight?/What is this talk of “sword” and “Kosovo”?/Weren’t we both on the field of Kosovo?/I fought then and I am stil fighting now,/You’ve dishonored yourself before the world/blasphemed the faith of your own ancestors./You have enslaved yourself to the foreigners!

1.2.4. Efsane ile İlgili Diğer Bazı Motifler

Daha önce de değinildiği gibi “Kosova Efsanesi” denildiğinde yalnız ve tek bir efsane akla gelmemelidir. Kosova Savaşı üzerine kurulu anlatılar, şiirler ve şarkılar çeşitli kişiler tarafından zaman içerisinde değişik dönemlerde derlenmiştir. Bunlardan efsane teması olarak ön plana çıkanlar Prens Lazar’ın kutsal kişiliği, Miloš Obilić’in kahramanlığı ve Vuk Branković’in ihaneti temalarıdır ve bu çalışmada her birine ayrı başlıklar altında değinilmiştir. Bunların dışında Türklükle ve Kosova’yla ilgili başka temalara farklı şiirlerde rastlayabilmek mümkündür. Bunlar arasında sayılabilecek başlıca epik şiirler şunlardır: *Sırp İmparatorluğunun Çöküşü* (Propast Carstva Srpskoga), *Çar Lazar ve Çariçe Milika* (Car Lazar i Carica Milica), *Kosova Bakiresi* (Kosovka Djevojka), *Jugovićlerin Annelerinin Ölümü* (Smrt Majke Jugovića), *Marko Kraljević ve Fas kralının kızı*, *Çariçe Milika ve Vladeta Voyvodası* (Carica Milica i Vladeta Vojvoda).

1.2.4.1. Anne Jugović Motifi

Jugovićlerin Annelerinin Ölümü isimli Sırp epik şiiri, 1814’te Sırp epik şiirlerinin bir derlemesi olarak yayımlanmıştır ve efsaneyle ilgili bütün kültürel temaları örnekler. Bu temalar dinsel, acı, ıstırap ve Kosova da ki bir annenin savaşta ölen oğullarının ve kocasının ardından yaşadığı acıdır (Lugar 2005: 32). Şiir Jugović’lerin annelerinin Tanrıdan “şahinin keskin gözleri”ni istemesiyle başlar çünkü anne Kosova Ovası’nda kaybolan dokuz oğlunu ve kocasını bulmak ister. Duasının kabul edilmesiyle aramaya koyulur ve sonunda bulur:

Yanlarında dokuz savaş mızrağı duruyordu,
Mızrakların üzerine dokuz keskin gözlü şahin yerleştirilmiş,
Mızrakların etrafından dokuz iyi savaş atı duruyor,
Ve dokuz aslan sahiplerinin yanına uzanır.
Ve orada dokuz acımasız aslan acıyla kükrer,
Ve orada dokuz iyi savaş atı yas tutar,
Ve dokuz keskin gözlü şahin acı içinde çığlık atar.²⁵

²⁵ At their sides nine battle-spears are lying,/On the spears are perched nine keen-eyed falcons,/Round the spears stand nine good battle-horses,/And nine lions lie beside their masters./And there roar their grief the nine grim lions,/And there mourn the nine good battle-horses,/And nine keen-eyed falcons scream in sorrow.

(Lew 1999a)

Hem dokuz çocuğunu hem de kocasını savaş alanında ölü olarak bulan anne bu acıya dayanamaz ve ölür: “Annenin kalbi büyük acı ile büyüdü, Annenin kalbi büyüdü, ve acı ile ayrıldı”²⁶ (Lew 1999a).

Jugović kardeşlerin ve anne-babalarının anlatılarına başka şiirlerde de yer verilmiştir ve yine anlatılarında Türklere ve Kosova’ya değinilmiştir. Bu anlatılardan biri de Türkleri yağmacı, başkalarının (Sırların) karısını zorla alıkoyan ve yeri geldiğinde Sultanlarının bile sözünü dinlemeyen zorbalara olarak resmeden *Strahinja Banı* (Banović Stahinja) adlı şiirdir: “Kosova yakınlarında Banjska diye adlandırılan yerde yaşayan Strahinja ban’ı²⁷, kayınpederi Jug-Bogdan ve dokuz Jugović kardeşleri ziyaret eder. Karısını ve yaşlı annesini geride bırakmıştır. Bir sabah yaşlı annesinden çok kötü haberlerle dolu mektup alır. Kalabalık bir Türk grubu Kosova civarında kamp kurmuştur. Bunların arasında Vlah-Alija isimli biri Sultan’ın emirlerini dinlemeyerek Kosova Ovası’nı geçmiş ve Bonjska’ya ulaşmış, Strahinja’nın evini ateşe vermiş, oradaki hizmetkârlar korkmuş ve kaçmış, yaşlı annesine kötü davranmış ve son olarak genç karısını kaçırmıştır. Çok sinirlenen Strahinja bu kötü haberleri Jug-Bogdan’a söylemiş ve karısını kurtarmak için yardımını ister. Fakat kayınpederi dokuz çocuğunun hayatını tehlikeye atamayacağını söyler. Bu Strahinja’yı daha çok kızdırır ve Kosova için tek başına da kalsa mücadele edecektir. Türk kıyafeti giyer ve etrafta aranmaya başlar. Sonunda yaşlı bir dervişin çadırına rastlar. Yaşlı derviş oturup şarap içerken Strahinja O’nu Türkçe selamlar fakat yaşlı derviş O’na bakar ve Strahinja’yı ismiyle selamlar. Derviş, Strahinja’nın eski mahkûmudur. Dokuz yıl onun hapisanesinde kalmıştır. Bu dönemde Strahinja O’na iyi davranmış ve O’nu fidye karşılığı serbest bırakmıştır. Bununla beraber, derviş fidye sözünü yerine getirmemiş çünkü serbest bırakıldıktan hemen sonra bütün ailesi veba hastalığına yakalanmış ve ölmüştür. Bu yüzden tek başına kalmıştır. Yaşlı derviş Türk Sultanı’nın ordusuna katılmak zorunda kalmıştır. Ban’a verdiği sözünü yerine getiremediği için kendini kötü hissediyordur. Strahinja O’na fidye için gelmediğini söyler. Türk Lordu Vlah-Alija’nın karısını kaçırdığını söyler. Dervişten civardaki Türk ordusuna kendisini bildirmemesini ister. Derviş O’na

²⁶ And the mother’s heart swelled big with anguish./Swelled the mother’s heart, and broke with sorrow.

²⁷ Ban veya Banovic, ortaçağ Güney Slav lordlarına verilen feodal bir isimdir.

ihamet etmeyeceğine dair yemin eder ve Vlah-Alija'nın çadırının nerede olduğunu gösterir. Bu sırada Vlah-Alija, Strahinja'nın karısını kendi metresi yapmıştır. Kapısı açık çadırda otururken Türk'ün başı O'nun kucagındadır. Kadın onlara doğru yaklaşan uzun boylu adamı görür. Yürüyüşünden, atından ve köpeğinden, kendilerine doğru gelen adamın kocası olduğunu anlar. Panik halinde Vlah-Alija'yı uyandırır. Ardından iki adam kılıçları ile kavgaya başlar. Her ikisi de silahlarıyla ve yetenekleriyle ünlüdür. Birbirlerini yenemezler ve sonra Strahinja karısından ikisi arasında tercih yapmasını ister. Vlah-Alijah kadına onunla bir gece geçirdiğini, artık onun karısı olamayacağını ve Türkiye'de otuz hizmetlisi olacağını bal ve şeker yiyeceğini ve düka altınından giysiler giyeceğini söyleyerek çabucak ikna eder. Kadın kılıcı alır ve kocasının kafasına vurur. Strahinja boşa zaman harcadığını anlar ve köpeklerine karısını uzaklaştırma emri verdikten sonra ani bir hareketle düşmanlarını öldürür. Karısı Türk kampından kaçmaya çalışır ama başaramaz. Ban O'nu yakalar ve ailesinin yanına geri götürür. Orada kayınpederi O'nu hayranlıkla karşılar ve Vlah-Alija ile yaptığı düelloda başını kaybedeceğini düşündüğünü söyler. Mahcup olan Jug-Bogdan, dokuz oğluna kocasına ihanet ettiği için ve ailelerinin ismini lekelediği için kız kardeşlerini öldürmeleri emrini verir. Fakat Strahinja buna izin vermez" (Karadžić 1972b: 46-9; Aktaran, Milica 1997: 145-8).

1.2.4.2. Prens Makro Motifi

Obilić, en hayranlık duyulan Sırp kahramanı iken, Prens Marko en popüler kişidir. Yüzlerce halk şarkısı onun birçok kahramanlıklarını, zekâsını ve olağanüstü gücünü anlatır. Miloš'un kandırmacasından ve gösterdiği şiddetten farklı olarak Marko'nun şiddet eylemleri öfkesini açığa vurmaktan başka amaç taşımaz. Diğer efsanevi kahramanlarla karşılaştığında, Prens Marko iki yüzlülük, zalimlik ve ülkesini fethedenlerle birlikte işbirliği gibi şaşırtıcı sayıda davranış sergiler. Truva atı tasarladığından beri birçok ünlü kahraman hile, dolap, entrika uygulanmıştır ve bu hilelerin bazıları zaman zaman acımasız ve gaddar olmuştur fakat Marko'nun hileleri bunlardan farklıdır. Çünkü bu hileleri zayıflara karşı yapmıştır. Hatta onu seven ve yardım eden kadınların bile canı bağışlanmamıştır (Anzulovic 1999: 13-4).

Marko Kraljević ve Fas kralının kızı isimli halk şarkısında, Prens Marko annesine O'nu hapisten kurtaran Fas prensesinden bahseder. Prens, babasının hapse attığı Marko'ya yardım eder ve âşık olduğu Marko hapisten kaçtıktan sonra prensesle evleneceğine söz verir. Fakat prens prensesin beklentilerini karşılamaz. Hatta özgürlüğünü kazandıktan sonra O'nu öldürür.

Ve Faslı kız beni aldı,
Esmer kollarıyla beni kucakladı,
Ve ona baktığım zaman, annem,
Esmer yüzünde ve beyaz dişlerinde,
İğrenç bir silahı bana tuttu;
Zengin işlemeli kılıcı çektim,
Onun ipek kuşağına vurdum,
O kılıç onu baştan sona kesti.²⁸
(Low 1968: 106; Aktaran: Anzulovic 1999: 14).

Kadınların bu tarz bir davranışı Prens Marko için sıra dışı değildir. D.H. Low'un efsane ile ilgili popüler olan 29 şarkıdan oluşturduğu koleksiyonunda, prensin kadınlara olan şiddet içeren davranış çeşitli davranışlarını içermektedir. Bunlardan bir tanesi "A Damsel Outwits Marko" (Bir genç kızın Marko'yu aldatışı), güzel ve açık sözlü Rozanda, Marko'nun evlilik teklifini reddederek onu sinirlendirmiştir:

Liever, evlenmeden kalabildim mi,
Bu bizim Prizren gerçeğimizdir
Sonra Prilep kalesine git,
Ve Marko'nun karısını çağır.
Marko için Sultanı tut,
O Türklerle savaşır ve onları mahveder,
...
Bütün güzelliğimden dolayı bir Türk yordakçısının karısı olmalı mıyım?²⁹

Marko Rosanda'yı cezalandırmaya karar verir. Cezalandırmak için ona yaklaşmasını sağlayarak ayartır.

Oy küçük hanım, oy şerefli Rosanda,
Senden senin gençliğini istiyorum

²⁸ And the Moorish Maiden took me,/Encircling me with her black arms,/And when i looked on her, mother,/On her black face and white teeth,/A loathing gat hold of me;/I drew the rich-wrought sabre, /And smote her on the silken girdle,/That the sabre cut clean through her.

²⁹ Liever had I remain unwed,/Inthis our realm of Prizren/Than g oto Prilep castle,/And be called Marco's wife./For Makro holds of the Sultan,/He fights and smites fort he Turks,/.../Wherefor with all my beauty should I be wife to a Turkish minion?

Senden senin bakireliklerini
Ve yüzünü bana dön!³⁰

Rosanda ricayı kabul ettiği zaman, vahşice saldırıya uğrar:

O [Marko] kuşağından keskin hançerini çıkarttı,
Ve O'nun [Rosanda] sağ kolunu kesti;
O, O'nun kolunu omzundan kesti,
Sağ kolunu O'nun sol eline verdi,
Ve hançeriyle O'nun gözlerini oydu,³¹
(Low 1968: 106; Aktaran: Anzulovic 1999: 15).

Vuk Karadžić'in anlatımına bakıldığında eski şarkılarda resmedilen kahraman ne Miloš, ne Lazar ne de Kosova şehitlerinden biridir. Asıl kahraman Prens Marko'dur. Fakat Marko bir Osmanlı hizmetkârıdır. Sultan'ın favori savaşçısıdır. Üstelik bir hikâyeye göre O'nun en iyi arkadaşı Halil ağa, Müslüman bir savaşçıdır. Onların ilişkileri ve Sultan'a olan sadakatleri *Makro Kraljević ve Halil-Ağa* (Marko Kraljević i Alil-aga) adlı şiirde şöyledir:

Onlar Büyük İmparator için sınırları korudular
Ve ne zaman korunması gereken bir sınır olsa
Halil ağa ve Marko onu beraber korudular
Her nerede bir şehrin yağmalanması gerekse
Halil ağa ve Marko onları beraber yağmaladılar³²
(Karadžić 1985a: 265; Aktaran: Greenawalt 2001: 58).

Prens Marko ve Kostur'un Minası (Prince Marko and Mina of Kostur) adlı şarkının dizelerinde Marko bir ikileme karşı karşıyadır. Kendisine üç farklı seçenek sunulmuş ve bu seçeneklerden birini tercih etmek durumunda kalır. Neye karar vereceğini bilemeyince annesine sorar ve tavsiyede bulunmasını ister. Bu pasaj şöyledir:

Marko ve annesi akşam yemeği için oturdular
Kuru ekmek ile, kırmızı şarap ile;
O'na üç mektup geldi
Bir tanesi İstanbul'dan, Sultan Bayezid'den

³⁰ O damsel, O proud Rosanda,/I beseech thee of thy youthfulness./Send from thee thy maidens/And turn thy face to me!

³¹ .../He drew the sharp dagger from his girdle,/And cut off her arm at the shoulder,/And gave the right arm into her left hand,/And with the dagger he put out her eyes./...

³² They guarded the frontier for the bright emperor/And wherever a frontier was to be secured,/Alil-aga and Marko secured it together,/Wherever cities were to be sacked;/Alil-aga and Marko sacked them together.

Bir tanesi Boudin'den, Budim Kralı'ndan
 Ve bir tanesi Sibin'in John Hunyadi'sinden
 Ve İstanbul'dan gelen mektubunda
 Sultan O'nu alaya çağırır.
 Araplara, onların yabani ülkelerinde;
 Ve Budinden gelen mektubunda
 Kral O'nu gelini evine getirmeye davet eder
 Gelini getirmesi ve evlilik tacını tutması için
 Kral bir Kraliçe ile evlenirken
 Ve Sibinden gelen mektubunda
 John O'nu vaftiz babası olmaya çağırır.
 İki zarif oğlu "vaftiz" olurken
 Bu yüzden Marko yaşlı annesine derki:
 "söyle bana, benim yaşlı annem
 Nereye gitmeyi kabul edeyim?"
 ... Marko'nun annesi Prens Marko'ya
 "Marko Prens, benim sevgili oğlum,
 Gelini evine götürmen çok memnuniyet verici,
 Vaftizlik Tanrının kanunu
 Fakat askerlik bir zorunluluk,
 Git oğlum, Alay'a git:
 Tanrı bizi affedecek benim sevgili oğlum,
 Türkler anlamayacak.³³
 (Karadžić 1985a: 265-6; Aktaran: Greenawalt 2001: 58-9).

1.2.4.3. Kosova Bakiresi Motifi

Kosova Bakiresi (Kosovka Djevojka) isimli şiirde yine kurbanlık ve kutsallık temaları kullanılmıştır. Omuzlarında beyaz ekmek ve ellerinde altın kupalar bulunan bir kadın, Kosova Savaşı'ndan sonra savaş alanına gelerek yaralı Sırlara su, ekmek ve kırmızı şarap vererek yardım eder.

Omuzlarında pak beyaz ekmek taşır,
 Elllerinde parlayan altın kupalar,

³³ Marko and his mother sat for supper/With dry bread, with red wine;/The three letters came to him,/One from Stamboul, from Sultan Bajazet,/One from Boudin, from the king of Budim/And one from John Hunyadi of Sibin./And in his letter from Stamboul/The Sultan calls him to a regiment,/To the Arabs in their savage country;/And in his letter from Budim/The King calls him to bring home the bride,/To bring her and to hold the wedding crown,/To marry the King to a lady Queen;/And in his letter from Sibin/John calls him to be his godfather,/To christen two slender sons./So Marko says to his old mother:/"Advise me, my old mother:/Where shall I agree to go?"/... Marko's mother to Marko the prince:/"Marko Prince, my dear son,/Bringing home the bride is pleasure,/Christening is the law of God,/But soldiering is hard necessity,/Go, my son, go to the regiment:/ God will forgive us, my dear son,/The Turks will not understand.

Bir kupadan taze su döker,
 Ve diğëerinden kırmızı şarap döker,
 Sonra Kosova'nın geniş ovasına bakınır,
 Asil Prensın toplantı alanına bakar,
 Orada kanaması olan kahramanların olup olmadığını
 araştırır.
 Aralarında yaralı olan birini bulduğunda
 Onu soğuk suyla temizler
 Dini geleneklere uygun olarak kırmızı şarap verir,³⁴
 (Lew 1999b)

Kosova'nın, Türk karşıtlığının, dinsel temaların, kahramanlığın ve kurbanlığın işlendiği birçok motife yukarıdakilere benzeyen birçok şiir, şarkı ve anlatılarda rastlanılabilir. Burada bahsedilen şiirlerin hepsi Kosova Efsanesi adı altında değerlendirilebilir. Fakat efsanenin asıl temaları, yukarıda alt başlıklar altında değinilen Prens Lazar'ın kutsallığı, Miloš Obilić'in kahramanlığı ve Vuk Branković'in ihaneti motifleridir.

---

³⁴ On her shoulders, fair white bread she carries,/In her hands two shining golden goblets,/In one goblet she has poured fresh water,/And has poured good red wine in the other./Then she seeks the wide plain of Kossovo,/Seeks the noble Prince's place of meeting,/Wanders there amongst the bleeding heroes./When she finds one living midst the wounded/Then she laves him with the cooling water,/Gives him, sacramentally, the red wine,

2. SIRP MİLLİYETÇİLİĞİNDE KOSOVA EFSANESİNİN YERİ VE ÖNEMİ

2.1. “MİLLİYETÇİLİK” VE “EFSANE” İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA SIRP MİLLİYETÇİLİĞİ VE KOSOVA EFSANESİ

Çalışmanın kuramsal çerçevesi olan bu bölümde Milliyetçilik-Efsane arasındaki ilişkinin varlığının incelenerek, neticesinde Kosova Efsanesi ile Sırp milliyetçiliği arasında bağlantı olup olmadığı sonucuna ulaşılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla yapılan literatür taramasında, Sakine Güneş Güvenç tarafından hazırlanan *Sırp Milliyetçiliğinin Bugünkü Sırp Siyasetine Etkisi* başlıklı yüksek lisans tezi dikkat çekicidir. Beş bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde etnik milliyetçilik kavramı ve efsanelerin Sırp siyasetindeki rolü incelenmiştir. İkinci bölümde ise Sırp tarihinden yola çıkarak efsaneler kategorize edilmiştir. Daha doğrusu Sırp'ların Kosova Efsanesi, tasnif edilmiş efsaneler içerisinde değerlendirilmiştir. Yine bu bölümde, efsanelerin Sırp milliyetçiliğinde oynadığı rol incelenmiştir (Güvenç 2007: 1-2).

Milliyetçilik ve Efsane arasındaki ilişkiyi konu ile ilgili önemli görüşleri olan yazarlardan³⁵ alıntılar yaparak anlatan Güvenç, 18. yüzyıldan beri bütün ulusların kendi ulus-devletlerini kurma aşamalarında efsanelerin yardımına başvurduklarını, bu tutumun Batı Avrupa'da 1800'lerde başlayıp yarım yüzyıl sonra Doğu Avrupa'ya yayıldığını ve efsanelerin milliyetçi söylemlerle harekete geçtiğini söyler. Bazı kişilerin efsanelerin milliyetçilikte çok önemli olmadığını düşünmelerine rağmen, efsaneler

³⁵ Bu yazarlar: Anthony Smith, Tim Judah ve Joanna Overing'tir. Güvenç, hazırladığı yüksek lisans tezinde adı geçen yazarların şu eserlerinden alıntılar yapmıştır: Smith, Anthony, (1994). *The Origins of Nations, Nationalism*, (Ed.) John Hutchinson & Anthony D. Smith, Oxford, Oxford University Press; Judah, Tim, (1997). *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*, New Haven, Yale University Press; Overing, Joanna, (1997). *The Role of Myth: An Anthropological Perspective, or: 'The Reality of the Really Made-Up'*, *Myths and Nationhood*, (Ed) Geoffrey Hosking, George Schöpflin, London, Hurst & Company.

olmadan Sırp milliyetçiliğini düşünmenin imkânsız olduğu sonucuna varır (Güvenç 2007: 20-1).

Güvenç, efsanelerin milliyetçilikle ilişkilendirilebilecek çeşitli özellikleri olduğunu söyler ve çalışmasında bu özellikleri şöyle sıralar: 1) Efsaneler geçmişte yaşanan olayların sebep-sonuç ilişkilerini basitleştirir. Bu basitleştirme sonucu bugünkü milliyetçi tutumlar için haklılık gerekçesi oluştururlar. 2) Efsaneler geçmişle bugün arasındaki zaman farkını ortadan kaldırır. Dolayısıyla halklara, uluslarının tarihteki rolünün ve ulusun o anda bulunduğu zaman ve ortamı, geçmişi yorumlayarak anlatmaya yardımcı olurlar. 3) Efsaneler tarihi gerçeklik üzerinden hareketle yeni bir gerçeklik oluşturulmasına katkıda bulunurlar. Tarih değiştirilmiş, gerçekler saptırılmış, böylece milliyetçilik kavramının içerisine yerleştirilerek halkın yönlendirilmesi sağlanabilecektir. 4) Efsaneler “öteki” kavramını abartılı biçimde tanımlar. Halklarda bu tanımlara göre düşünce yapısını oluştururlar ve “öteki”ni efsanedeki şekliyle algılar (Güvenç 2007: 22-4).

Efsaneler kimi zaman geçmişi çağdaşlaştıran bazen de yaşanan dönemi tarihselleştiren, zamanın milliyetçilik konseptinde kullanılması gereken bir araçtır. Geçmiş ile gelecek arasındaki ortadan kaldırarak çağdaş dönemdeki liderler, topluluklar ve düşmanlarla geçmişte yaşamış olanlar arasında karşılaştırma/benzetme yaparlar. Böylece çağdaş sosyal ve politik alanda verilecek kararlar için geçmişte yaşanan efsane anlatıları örnek alınır (Bieber 2002: 97-8).

Efsaneler, insanların kavramasını ve algılamasını şekillendirebilir. Bazen motive edici, bazen de farklı davranışlar sergilemeye yönlendirici olabilir. Efsaneler vasıtasıyla politik programlar kitle politikalarına çevrilebilir. Efsaneler ayrıca insanların duygularını ve düşüncelerini yönlendirerek kolektif hareket etmelerini ve politik bir alan içerisinde hareket etmelerini sağlayabilir (Denich 1994: 369). Hatta zaman zaman şiddetin ortaya çıkmasına bile yardım edebilir (Duizings 2000: 178).

Efsaneler etnik kimliklerin oluşumunda ve gelişiminde de kullanılabilir. Yazar Maja Mikula, popüler kültürün içerisinde yer alan efsanevi anlatıları kolektif kimlik

oluşturmada ve bazı tutkuları harekete geçirmede kullanılabilceğini ve eğer kullanılırsa çok tehlikeli olacağını ifade eder (Mikula 2003: 68).

Efsaneler bazen soykırımsal eylemlerde rol üstlenebilirler. Korku, nefret, emperyalist tutku gibi unsurların içerisi efsaneler tarafından doldurularak faşist saldırıların ortaya çıkmasına sebep olur (Anzulovic 1999: 3).

Politik, dinî ve sosyal alanlarda etkili olan efsaneler, halkbilim alanında da etkilidir. Bu sebeple halkbilimciler efsaneleri önemserler. Ülkemizin önde gelen halkbilimcilerinden Özkul Çobanoğlu'na göre efsaneler, "halk inançları ve halk dininin yansıtıldığı türlerin başında" gelmektedir ve "halkbiliminin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıktığından beri devamlı olarak halkbilimcilerin belki de 'masal'dan sonra en çok dikkatlerini çeken tür veya türlerden biri olmuştur" (Çobanoğlu 2003: 12).

Efsaneler ulusların ulus olmasını sağlayan bütün alanlarında etkilidir. Bu sebeptendir ki "ulus" tanımı içerisinde efsanenin ve/veya efsanenin etki ettiği alanların yeri mutlaka vardır. Tarihi Julie Mertus, ulus tanımını kültürel ve etnik bağlamda tanımlamıştır. Mertus, ulus ve devlet kelimelerinin aynı şey olmadığını söyler. Ona göre ulus tarihsel, dinsel, geleneksel bağlılıkları olan gruplardır. Ve bu gruplar ortak efsanelere ve anılara sahiptirler ki bunlar ulusların tanımı için çok önemli kilit rol sahibidirler (Mertus 1999: xix). Yazar Christos Pavloudis ise ulusu "hepsinin veya büyük çoğunluğunun ortak dil, din, mit ve tarihsel geçmişi bulunan, ortak yerel karaktere, kültüre, milli bilince, politik birliğe ve çıkarlara sahip olan büyük gruplar" olarak tanımlar (Pavloudis 2002: 23-4).

Sırppların Müslümanlara karşı sistemli saldırılarının arkasında, Kosova Efsanesinin etkisi gözlenmiştir. Yugoslavya döneminden sonra meydana gelen katliamlar yaklaşık 600 yıl önce meydana gelen Kosova Savaşına müteakiben oluşturulmuş efsanenin ürünüdür. Bu efsane, 1389'da Kosova Ovası'nda Hıristiyan kuvvetlerinin Osmanlılara yenildiği bir savaşın efsanesidir. Savaşta gerçekte ne olduğu bir tartışma konusudur. Fakat asıl önemli olan bölge insanların (Boşnaklar, Sırpplar, Arnavutlar) bu savaşın anılarını kendi halk şarkılarında anıyor/yaşatıyor olmasıdır. Fakat aralarında bu savaşı kaybetmiş olmalarına rağmen güçlü bir milli efsane oluşturan etnik grup Sırplardır (Magaš 1993)

ve bu savaş üzerine kurulu olan Kosova Efsanesi, Sırp etniğinin ve milli kimliğinin oluşturulmasında en büyük katkıyı sağlamıştır (Healy 1997: 24). Sırp tarihçi Radovan Samardzic'e göre bu efsane Sırlar açısından o kadar önemli ve etkilidir ki "bir Sırp'ı Sırp yapan karakter özelliği" Kosova Efsanesi sayesinde şekillenmiştir (Samardžić 1991: 14; Aktaran: Bieber 2002: 98).

Kosova Efsanesi çok yönlü bir efsanedir ve bu yüzden milliyetçilikle birden fazla açıdan ilişkilendirilebilir. 1963 yılında Budapeşte'de "International Society of Folk Narrative Research" tarafından yapılan toplantıda efsane ile ilgili tartışmalar neticesinde 4 başlık 18 altbaşlıktan oluşan bir tasnif yapılmıştır (Çobanoğlu 2003: 15-6). Bu tasnife göre Kosova Efsanesi birden fazla altbaşlık içerisinde değerlendirilebilir. Bunlar; 1) Belirli yerlerle ilgili efsaneler, 2) Savaşlar ve Felaketlerle ilgili efsaneler, 3) Kaderle ilgili efsaneler, 4) Dinî efsaneler, 5) Belli ve seçkin şahsiyetlerle ilgili efsanelerdir³⁶.

Aleksander Petrov'da Kosova Efsanesinin sadece dünya tarihinin en önemli savaşlarının anlatılarıyla kıyaslanmaması gerektiğini ayrıca insanoğlunun en iyi kutsal hikâyeleriyle karşılaştırılması gerektiğini söyleyerek efsanenin önemine vurgu yapar. Kosova Efsanesinin "hikâyelerin hikâyesi Gospel" in bir modeli olduğunu, Hristiyanlığa, İncil'e ait olduğunu, derin milliyetçilik duygusu içerdiğini söyleyen Petrov, efsane sayesinde Kosova'nın "Balkanlardaki Kudüs" olduğunu söyler (Petrov 1991: 46; Aktaran: Anzulovic 1999: 5).

Kimi efsaneler tarihsel içerikleri bakımından geçmişteki gerçek olaylara dayanır ve karşılığında çeşitli dinleyicilerine ve okuyucularına geçmişi anımsatır. Ulusal efsaneler tıpkı Kosova Efsanesinde olduğu gibi kendileri tarihtir. Ulusun entelektüel gelişimi için kritik bir elementtir. Bu yüzden yüzyıllar boyunca yeni durumlara adapte olur ve tarihsel evrim geçirir. Bieber, bu sebeple Kosova Efsanesinin yüzyıllar boyunca değişmeden günümüze kadar geldiğini düşünmenin tamamen yanıltıcı olacağını söyler. "Bırakın yüzyıllar boyunca değişmediğini düşünmeyi son on yılda bile aynı kaldığını

³⁶ George Schöpflin'in kategorisi üzerinden efsanelerin incelenmesini yapan Güvenç, Sırp milliyetçiliği çerçevesinde gündeme gelen efsanelerin; 1) Belirli bir toprağa ait efsaneler (myths of territory), 2) Çöküş ve zulüm efsaneleri (myths of redemption and suffering), 3) Haksız muamele efsaneleri (myths of unjust retreatment), 4) Askeri kahramanlık efsaneleri (myths of military valour) 5) Yeniden doğum ve yenilenme efsaneleri (myths of rebirth and renewal) olduğunu söyler (Güvenç 2007: 4).

söylemek zordur” diyen Bieber, efsanenin, tarihsel olayların ve sonrasındaki yorumlamaların birbirleriyle ahenk içerisinde (congruent) olduğunu söyleyenleri “milliyetçi efsane tüccarları” olarak niteledirir (Bieber 2002: 97).

Sırp Ortaçağ İmparatorluğu’nun bıraktığı bir miras olan Kosova Efsanesinin “Büyük Sırbistan” oluşumu için meydana gelen savaşların tek sebebi olduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Aynı şekilde bu savaşlarda hiç etkisi olmadığını da söylemek yanlıştır. Birinci Kosova Savaşı’ndan sonra oluşturulan efsaneler Sırp aydınları tarafından tekrar güçlendirilmiş ve vatandaşların 1980’li yıllardaki milliyetçilik tutkularındaki fanatizm’in bir etkeni olmuştur. Sırp’ların Ortaçağ imparatorluklarını kaybedişleriyle ilgili efsaneler, aşırı milliyetçiliklerinin oluşumuna hizmet etmiştir (Anzulovic 1999: 2).

Michael Sells, dinsel kimliğin Sırp Ortodoks kilisesi vasıtasıyla Sırp milliyetçiliği için çok önemli rol üstlendiğini, dinsel mitolojinin milliyetçilik eylemlerinin dayanağı olduğunu ve devam etmesini sağladığını, Sırbistan’da ki dinsel milliyetçiliğin Kosova temelli olduğunu söyler. Sırp rahiplerin kilise çanlarını çalarak Kosova da Sırlara Arnavutlar tarafından etnik temizlik yapıldığını ve Kosova’da İslâm devleti kurmayı planladıklarını ilân ettiklerini söyler (Sells 2003: 2). Sells, ulusal efsane ve dinsel kimliğin Sırp milliyetçi militanlarının ellerinde birleşmesinin çok tehlikeli sonuçları olduğunu; Sırp milliyetçi liderlerinin Kosova Efsanesini ve Vidovdan ritüelini³⁷ kendi güç çıkarları yönünde manipüle ettiğini; sembollerin, ritüellerin ve enstrümanların gücünün bu yönde kullanıldığını söyler (Sells 2003: 5).

Kosova Efsanesinin sıkı bir dinsel karaktere sahip olması, onu diğer ulus efsanelerinden ayırır (Magaş 1993) ama tarihçi Ivo Banac, Güney Slavları arasındaki düşmanlığın nedeninin dinsel farklılıklardan veya ekonomik dengesizlikten kaynaklanmadığını, daha çok farklı yapılanmalardan ve milliyetçi ideolojilerin farklılıklarından kaynaklandığı tezini savunur (Banac 1992: xi; Aktaran: Aleksov 2005: 113-27). Banac’a göre milliyetçi ideolojiler tarihî, kültürel ve dinsel farklılıkları yansıtır. Fakat Balkan

³⁷ Kosova Efsanesi Sırp ulusunun anma takviminde yılda bir kere rituel olarak anılan bir olay şeklinde yerini almıştır. Bu anma takviminin tarihi 28 Hazirandır ve ismi de Vidovdan (Aziz Vitus Günü) olarak hafızalara kazınmıştır (Bieber 2002: 95-6). Ritüel ile ilgili olarak Mit-Ritüel Halkbilimi Kuramı için bkz. (Çobanoğlu 2008: 163-6).

insanları arasındaki farklılıklar sadece dinsel farklılıklar ile açıklanamaz (Aleksov 2005: 113-27).

Kosova Efsanesi, “Bir ulusun tarihi, çağdaş politik ihtiyaçlara cevap vermesi için nasıl canlandırılır?” sorusuna örnek cevap olabilecek niteliktedir³⁸. Sırlara göre onlar Balkanlardaki bir kısım toprakların gerçek sahibidirler ve onların büyük imparatorlukları Kosova Ovası’ndaki savaşıyla yok edilmiştir. Kosova’nın tekrar alınması sadece geçmişin bir intikamı değil, aynı zamanda Sırların özgür insanlar olmasını sağlamaktır (Magaš 1993). Bosnalı Müslümanların ve Türklerin, Sırp milliyetçiler tarafından soykırım kurbanları olarak seçilmesinin nedeni, onların birer “Hıristiyan katilleri” rolü olmasından dolayıdır. Sırlara göre Türkler, Sırp prensi ve şehidi Lazar’ın Kosova Savaşı’ndaki katilleridir (Duizings 2000: 178).

Warren Zimmerman, Kosova Efsanesinin duygusal yanının kullanımının milliyetçi zihniyete sahip entelektüeller ve politikacılar tarafından kullanılmasıyla sınırlı kalmadığını, çiftçisinden gazetecisine kadar bütün Sırp toplumunda bu fikirlerin yaygın olduğunu söyler (Zimmerman 1996: 17,229). Zimmerman’a göre geçmişin böyle bir paranoid bakış açısı, günümüzde işlenen vahşî suçların açıklanmasında kullanılacak kadar tehlikelidir (Zimmerman 1996: 13).

Şiilerin Kerbela efsanesi gibi Kosova Efsanesi de kaybedilen bir savaş üzerine kuruludur. Bu savaş iyilerin kötülere karşı olan savaşıdır. Her iki hikâyedeki başlıca kahramanlar kendilerinin sonu olacağını bile bile teslim olmayı reddetmişlerdir. Her iki

³⁸ Michael Sells, mitolojinin kendi kendine bir işlev göremeyeceğini onun birileri tarafından vasıta olarak kullanabileceğini söyler. Sells, Kosova Efsanesi’nin kendi politik amaçlarına ulaşabilmek için politikacılar tarafından bir vasıta olarak kullanıldığını söyler. Politikacıların bu efsaneyi medya, sanat, kilise ve üniversite gibi kurumlarla/kuruluşlarla harekete geçirdiğini söyler (Sells 2003: 4). Gerçekten bazı değişim ve kriz dönemlerinde Sırlar politik eylemlerini haklı çıkarmak saygın bir portre çizmek ve taraftar toplamak için epik hikâyeleri kullanmışlardır. 19. Yüzyılın başlarında Osmanlılara karşı ilk milliyetçi isyanların organize edildiği dönemden 1980’li yılların sonuna kadar ki milliyetçi politikalar değişse de, Kosova Efsanesi hep aynı şekilde kullanılan ortak unsur olmuştur. Balkan bilim adamı Gale Stokes, Kosova Efsanesi’nin politik çıkar üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Kosova Efsanesi’nin Sırp politikacılar üzerindeki etkisinin sadece tarihi gerçekliğinden değil aynı zamanda Sırp milliyetçilerinin onu evrensel bir sembol olarak kullanmasından bahseder. “Zaman dışı yaşanan tecrübelerin sözlüğü” olduğunu söyler (Mertus 1999: 184-5). Ivan Colovic’e göre Kosova Efsanesi gibi milliyetçi efsaneler, karşı düşüncedeki demokratik yaklaşımların gelişimini engeller (Colovic 2002: 1). Bu sebeple simgelere ve karakterlere dayalı politik retoriklerin kaldırılması gerekir. Böylece Sırbistan’ın içerisinde barınan fikirlere, düşüncelere karşı daha demokratik fikirler ve düşünceler, politikacılar tarafından ortaya konulabilir (Colovic 2002: 308).

örnekte de insanların sabırlı olması ve acı çekmekten korkmamaları işlenir. Çünkü bu bir anlamda kurtuluşun kefaretidir. Aynı zamanda, sonucunda yenik düşmek olsa bile tiranlığa karşı insanları ayaklanmaya çağırır (Duizings 2000: 192).

Bieber'e göre Kosova Efsanesinin üç ayrı boyutta Sırp milliyetçiliği ile ilişkili olduğu söylenebilir. Birincisi Kosova Efsanesi Sırp ulusunun anma takviminde yılda bir kere rituel olarak anılan bir olay şeklinde yerini almıştır. Bu anma takviminin tarihi 28 Haziran, ismi Aziz Vitus Günü (Vidovdan) olarak hafızalara kazınmıştır. Bu açıdan bakıldığında savaşın tarihi kayıtları ve efsanevi temsili ilgisiz kalmamıştır. İkincisi, efsane Kosova'ya aittir. Dolayısıyla Savaşın anılması Ortaçağ Sırp Krallığı için Kosova'nın önemini hatırlatır ve bölgedeki nüfus dağılımına bakılmaksızın Sırp'ların Kosova topraklarına olan talebine zemin hazırlar. Daha sonraki tarihi gelişmelerden etkilenmez. Üçüncüsü efsane Sırp'ların Ortaçağ'dan günümüze kadar olan tarihi devamlılığını tesis etmiştir (Bieber 2002: 95-6).

2.2. 19. YÜZYILDA KOSOVA EFSANESİ VE KULLANIMI

18. ve 19. yüzyıllar köklü imparatorlukların temellerinden sarsıldığı, ulus-devletlerin oluşum sürecinin başladığı önemli bir dönemdir. 1776 yılında ortaya çıkan Amerikan Bağımsızlığı, 1789 tarihli Fransız İhtilali'nin yaydığı fikirler ve ilan edilen insan hakları bildirileri, insanlık tarihinde önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan hürriyetçilik, milliyetçilik akımları birçok ülkeyi ve içinde yaşayan milletleri etkisi altına almıştır. Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan ve bütün Avrupa'yı etkisi altına alan, imparatorlukların korktuğu milliyetçilik akımı hız kazanmıştır. Üç kıtada toprakları bulunan, çok uluslu bir yapıya sahip dünyanın en önemli gücünden biri olan Osmanlı Devleti de dünyadaki değişimlerden etkilenmiş, zamanla yenilenme çabasına girse de bu büyük değişime ayak uyduramamıştır.

Yenileşme hareketlerinin olduğu, hem savaşların hem de iç isyanların yaşandığı 19. yüzyıl başları, Osmanlı Devleti için zor bir süreç olmuştur. Değişik sebeplerden ortaya çıkan isyanların kimi dini nitelik taşıırken, kimi yerel güçlerin iktidar kavgasından

kaynaklanmaktadır. Sınırları içinde yasayan çeşitli topluluklar, artık bağımsızlıklarını elde etmek için can atmaktadırlar ve bu sebeple ayaklanmalar çıkarmaya başlamışlardır. Özellikle Balkanlar'da yaşayan gayri-Müslim halklar, milliyetçilik akımından büyük oranda etkilenmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin çökmesine neden olan isyanların en önemlileri milliyetçi duygularla baş gösterenlerdir.

Osmanlı Devleti içerisindeki etnik gruplardan ilk önce Sırlar ayaklanmış ve Bükreş Antlaşması'yla bir takım ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Sonrasında Yunan İsyanı çıkmış, daha sonra da diğer ayaklanmalar bunları takip etmiştir. Yunan ve Sırp ayaklanmalarının ortak özelliği, milliyetçilik fikirlerinin gelişmesiyle bağımsızlık isteklerinin ortaya çıkmasıdır. Görünüşte isyanlar arasında benzerlikler çoktur ama aslında çok sayıda farklı sebepler de mevcuttur (Feyzioğlu 2008: 67-8). Sırp isyanlarında da bu akımların büyük etkisinin olduğu söylenebilir. Fakat Sırp isyanlarının farklı bir özelliği vardır. O da yaklaşık 500 yıl boyunca içlerinde yaşattıkları bir efsaneyi, bu isyanlarında kullanmalarınıdır.

1804'te başlayan ve 1915'e kadar devam eden ilk Sırp ayaklanmalarının lideri olarak bilinen Karageorge Petrovic, Sırların boyunduruk altından kurtulmaya ihtiyacının olduğunu ve böylece 1389 Kosova Savaşı'ndan sonra tekrar doğarak Kosova'nın özgürlüğüne kavuşacağını söylemiştir (Pavlowitch 2002: 29-31). Başlangıçta Rusya'nın sonraları Fransa ve Avusturya'nın destekleyeceği sözünü alan Karageorge'nin destek toplama çabaları Avrupa'nın Napolyon'a odaklanması ile başarısızlığa uğramıştır. Arnavutların ve Boşnakların desteğiyle Osmanlılar 1815 yılında bu Sırp ayaklanmalarını bastırabilmiştir. Kısa süre sonra Sırlar tekrar Osmanlı boyunduruğu altına girmişler ve bu yenilgilerini hafızalarındaki diğer yenilgilerinin yanına eklemişlerdir.

Thomas Emmert'e göre bu ayaklanmalar Sırların asırlardır hayalini kurduğu Sırları özgürleştirmeye ve Kosova'nın intikamını almaya yöneliktir (Emmert 1990: 123). Tarihçi Traian Stoianovich bütün Sırbistan'a yayılan isyanın, Sırların altın çağlarına geri dönüş beklentilerinden ve epik halk şarkılarından kaynaklandığını söyler (Pavlowitch 2002: 28).

19. yüzyılın ikinci yarısında Sırp uluslararası arenada tanınmaya başlayınca Osmanlı yönetimindeki bazı toprakların (Novi Pazar sancağı, Kosova ve Makedonya) Sırp topraklarına katılması düşünülmüştür. Bu topraklar içerisinde Kosova'nın konumu, 1389'da ki savaş nedeniyle Sırp-Osmanlı ilişkileri içerisinde değerlendirilmiştir. Amaç, nüfusun etnik hâkimi Arnavutları tarihi Sırp topraklarının işgalcisi olarak göstermektir. Sırp'lara göre Arnavutlar, tarihi olmayan barbar bir kabiledir ve kültürel ve politik gelişmeden yoksundur. Sırp-Arnavut çatışması böylece Kosova Efsanesi üzerine inşa edilmiştir. Sırp'lar başlangıçtan beri diğer etnik grupları dışlamışlar, bu sebeple etnik olarak heterojen bölgeyi homojen bir Sırp bölgesi yapmaya çalışmışlardır (Magaš 1993).

Efsanenin 19. yüzyılın sonlarında Sırbistan'ın politik gelişimine önemli etkisi olmuştur (Bieber 2002: 98). Kosova trajedisinin intikamını alma düşüncesi 19. yüzyılın ortalarında üst düzey Sırp politikacıların zihnini en fazla meşgul eden konu olmuştur. Kosova anlatıları, Sırp'ların bir ulus olarak devlet inşa etmelerinde kullanılan ideolojik bir enstrüman olmuştur. Efsane Sırp'ların Türklerden topraklarını geri almalarının "haklı nedeni"ni açıklamaktadır. 1860 yılında Sırp politikacı Ilija Garašanin, Kosova'nın Sırp milli düşüncesinde bütünü oluşturan bir parça olarak algılanması için çaba sarfetmiştir (Judah 1997: 58-9). Ilija'nın Osmanlı topraklarından ortaçağ Sırp İmparatorluğu'nun yeniden nasıl inşa edilebileceğini tasvir eden 1844 tarihli *Načertanije* adlı dokümanı, ilk olarak Bosna ve Kosova'nın Karadağ ile birleşerek Adriyatik denizine bir çıkış noktası oluşturmasını amaçlar (Jelavich 1983: 331). Daha sonra Osmanlı hâkimiyetindeki topraklardan bağımsızlık kazanmak bir çeşit kutsal görev olmuştur. Bu kutsal görev Kosova'nın intikamını alma yükümlülüğüdür (Duizings 2000: 190).

19. yüzyılda milliyetçi duygularla beraber, o günün koşullarına uygun olarak oluşturulan Kosova portresinin bölgedeki etkinliği daha da artmıştır. Lazar ve Miloš, dönemin tiyatro ve resim gibi sanat eserlerinin en çok kullanılan temaları olmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru eğitimde eski Sırp karakterlerinin özellikleri anlatılmıştır. Akademisyen Steven W. Sowards, 1880'lerde ders kitaplarının içeriğinin Kosova ile ilgili halk şiirlerinin kendini ülkeleri için feda etmiş kahramanların ve şehitlerin

hikâyeleriyle dolu olduğunu söyler. Vatanseverlik kitapları ve öğretmenleri sayesinde bu anlatıların yeni nesil Sırp öğrencileri üzerinde etkili olduğunu anlatır (Sowards 1993: 13; Aktaran: Lugar 2005: 59).

Sırp milliyetçiliği halkın büyük nüfusunun içerisinde yaygınlaşmış ve ulus toraklarının genişletilmesi düşüncesi ulusal politikanın başlıca amaçlarından biri olmuştur (Dragović 1995: 46-8). 1889'da Sırp'ların bağımsız bir devlet olarak tanınmasından 11 yıl sonra savaşın 500. yıldönümü kutlanmıştır (Bieber 2002: 99). O dönemde Sırp'ların yaşadığı kuzey bölgesi Avusturya-Macaristan'ın, güney bölgesi ise Osmanlı'nın kontrolü altındadır. Bu bölgedeki birçok şehirde kutlamalar yapılmıştır. Resmi olarak yasak olmasına rağmen pek çok yerde duygusal konuşmalar yapılmış, adaklar adanmış, Kosova Savaşı ve karakterleri anılmıştır. Haziran 1889'da Sırp dışişleri bakanı Cedomil Mijatovic, bu kutlamalarla ilgili olarak şöyle söylemiştir:

Ulusun bitmez tükenmez bir gurur kaynağı, Kosova'da keşfedilmiştir. Dilden daha önemli olan, Kiliseden daha güçlü olan bu gurur, bütün Sırp'ları tek bir ulus altında birleştirmiştir... Kosova kahramanlarının şanı, yaklaşık 500 yıldır karanlığı aydınlatan bir yıldız gibi parlamaktadır... (Emmert 1990: 129).

Gazetelerde Kosova'nın kahramanlarının hatırlanmasıyla ilgili haberler yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi 1 Temmuz 1889 tarihli *Obzor* gazetesidir. Gazete, yıldönümü kutlamalarının başarısından bahsederken Lazar'ın mezarında için için yanan kehribarın (amber) ateşlendiğini ve bu ateşin kolay kolay söndürülemeyeceğini iddia eder (Emmert 1990: 130). Bu kutlamaların hemen ardından 1892'de Sırp Ortodoks kilisesi bugünü resmi dinsel tatil günü ilan etmiştir (Bieber 2002: 99).

Florien Bieber, Kosova Efsanesinin 19. yüzyılın başlarında Sırp milliyetçiliğinin oluşumunda kavramlaştırıcı (contextualize) ve açıklayıcı (explain) rol oynadığını (Bieber 2002: 97), ayrıca geçmişle şimdiki zaman arasındaki zaman farkını ortadan kaldırdığını yani geçmişi çağdaşlaştırdığını söyler (Bieber 2002: 98). Thomas Emmert, Kosova Efsanesinin 19. yüzyılda her yıldönümü kutlamalarında hatırlatılarak canlı tutulduğunu, rahiplerin ve politikacıların insanlara Kosova'nın intikamının alınmasının

ve Sırbistan'ın birleşmesinin bir zorunluluk olduğunu anlattığını ve bu şekilde etkili olduğunu söyler (Emmert 1990: 131).

Bütün bu gelişmelerin kaynağında 19. yüzyıl başlarında Kosova Efsanesini yeniden yorumlayan ve günyüzüne çıkararak iki önemli kişinin ismi ön plana çıkmaktadır. Bunlardan biri Kosova Efsanesi ile ilgili halk şarkılarını derleyen ve "Sırların Babası" olarak bilinen Vuk Stefanović Karadžić, diğeri 1847'de basılmış olan *Dağ Çelengi* adlı ünlü epik şiirin şairi Petar Petrović Njegoš'tur.

2.2.1. Vuk Stefanović Karadžić ve Kosova Efsanesi

Vuk Stefanović Karadžić gelmiş geçmiş en önemli Sırp kültür devrimcisidir. O'nun Sırp kültürüne katkıda bulunan en önemli çalışmaları dil reformu ve halk edebiyatı koleksiyonlarıdır (Lockwood 1971: 19).

Vuk Stefanović Karadžić, 1787 yılında Türk yönetimi altındaki Sırbistan'ın Bosna sınırındaki Tršić köyünde doğmuştur. Ailesi daha önce birkaç çocuklarını kaybettikleri için O'na Vuk [Kurt] ismini koymuşlardır³⁹. Vuk'un çocukluğu ailesinin yanında geçmiştir. Babası O'nun tüccar olmasını istemiş, fakat Vuk okur-yazar olmak istemiş ve bu konuda kendisine amcasının yardımcı olabileceğini düşünmüştür. Bir manastırın yanındaki okulda kısa bir süre eğitim aldıktan sonra baba ocağına geri dönmüştür (Lockwood 1971: 19). On yedi yaşındayken Avusturya İmparatorluğu'nun bir parçası olan Hırvatistan'a gitmiş, burada Almanca ve Latince öğrenmiştir. Bu O'nun batı kültürü ile ilk temasıdır. Zaten Sırlar 19. yüzyıla kadar Avrupa ile pek temasa geçmemişlerdir (Lockwood 1971: 20).

Vuk, Sırp isyanlarının başladığı dönemde Viyana'ya kaçmıştır. Sloven kökenli Avusturyalı Jernej Kopitar'a⁴⁰ verdiği makale, hayatının dönüm noktalarından biri

³⁹ O dönemlerde şeytanların ve cadıların kurtlardan korktuğuna inanılır. Bu sebeple yeni doğan çocuklara bu ismi koymak yaygındır (Lockwood 1971:19).

⁴⁰ Vuk Karadžić küçüklüğünde sözlü dizelere aşina olmasa da, asıl esin kaynağı Jernej Kopitar ile 1813 yılında Viena'da karşılaşması olmuştur. Doğuştan bir Sloven olan Kopitar, Habsburg

olmuştur (Lockwood 1971: 20). 1814'te *Mala prostonarodna slaveno-srpska pesnarica* isimli ilk çalışmasını yayınlamıştır. 100 lirik ve 6 epik şarkı koleksiyonundan oluşan bu çalışması, çocukken evde duyduğu hafızasındaki şarkılardan oluşmaktadır. Daha sonra okuyucuların bu şarkıları daha iyi anlayabilmesi amacıyla Sırp dilinin küçük bir gramer derlemesini yazmış ve aynı yıl yayınlamıştır. Böylece bir yılda iki açıdan önemli kariyere sahip olmuştur (Lockwood 1971: 21).

İlk yayınlarının başarısından sonra Srem'de daha fazla halk şarkıları toplamaya başlamıştır. 1815'te Viyana'ya geri dönmüş ve bir ciltte 101 lirik 17 epik şarkının bulunduğu *Srpske narodne pjesme*'yi yayınlamıştır. 1816'da ilgi alanını genişleterek halk yaşamı ve geleneği ile ilgili duyduğu her şeyi toplamaya başlamıştır (Lockwood 1971: 21).

Vuk, 1818'de *Rječnik* isimli sözlüğünü yayınlamıştır. Bu ilk Sırpça sözlüktür. Ayrıca içerisinde halk yaşantısına ait birçok bilgi ihtiva eder. Aynı yıl okuma-yazması olmayan sıradan bir Alman-Avusturyalı bir bayanla evlenmiştir. Ardından Rusya'ya gitmiştir. Bu sırada hem Polonyalı hem Rus filozof ve edebiyatçılarla tanışmıştır. Yaptığı bazı çeviriler neticesinde Rus hükümeti tarafından ödül almıştır (Lockwood 1971: 22).

1820-21 yılları arasında Sırbistan'da şiir ve şarkı materyalleri toplamıştır. Viyana'ya döndüğünde, *Narodne srpske pripovijetke* isimli halk hikâyelerinin birinci cildini yayınlamıştır. Fakat halk şarkılarından derlediği bir diğer eserini, Rusya ile yakın ilişkisinden şüphelenen Avusturyalı yetkililer yayınlamasına izin vermemişlerdir. Vuk karşıtları Avusturyalı yetkililere bu eserin Sırları Türklere karşı kışkırtacağını

İmparatorluğu'nun içindeki Slav kültürünü güçlendirmek isteyen önde gelen bir Austro-Slav taraftarıdır. Kopitar'ın ideolojisi Herder'in dünya vizyonundan kaynaklanmaktadır. Bu ideolojiye göre her grup tek ve organik bir kültüre sahiptir. Bu derin ifade ortak halkın geleneklerinden ve dillerinden ortaya çıkmaktadır. Kopitar Vuk'u Sırlar için bir fırsat olarak görmüştür. Vuk ile eski romantik milliyetçiliğin kelimelerini paylaşmış ve O'na Avrupa'daki popülaritesi yüksek halk şiirlerini sunmuştur. Bu sunduğu projeler Vuk'un hayatının işi olmuştur (Greenawalt 2001: 59). Kopitar, Vuk'un yazı dilinden çok etkilenmiştir. Çünkü bu dil, birçok çağdaş dillerden farklıdır. Kopitar Vuk'la tanışmak için özel bir çaba harcamıştır. Çünkü O'na göre Vuk, Sırp çağdaş dilinin ve tarihinin canlı kaynağı ve sözlü edebiyatın ve halk geleneğinin nadir bulunan bir entelektüelidir. Bu sebeple Vuk ve Kopitar yakın bir dostluk kurmuşlardır. Vuk'un gelecek için planları yoktur. Kopitar'ın önerilerini dinleyerek hareket etmiştir. Vuk'un kariyerinin gelişiminde Kopitar'ın çok önemli rolü olmuştur. Vuk'a sözlü edebiyat türlerinin derlemesini, Sırp dilinin ortografisini yazmasını, bir sözlük derlemesini ve incilin çevirisini yapmasını Kopitar tavsiye etmiştir (Lockwood 1971: 20-22).

söylemişlerdir. Bunun üzerine Vuk, o sıralar Türklere karşı ayaklanan Yunanlılardan yardım istemiştir. Sonuç olarak Leipzig'e gitmiş ve orada 1823 yılında *Srpske narodne pjesme* isimli eserinin üçüncü cildini bastırmıştır (Lockwood 1971: 22).

1831'de Vuk Sırbistan'dan kovulmuştur. Rus casusu olduğu yönündeki suçlamalara ek olarak Avusturya'nın kendisini Rusya'ya ve Sırbistan'a karşı çalışması için kiraladığı yönünde suçlamalarda da bulunulmuştur. Avusturya hükümetinin resmi görevlisi olan Kopitar ile olan yakın ilişkisinden de şüphelenilmiştir. Vuk üzerindeki şüpheler artmış ve sonunda Sırplarla alay ettiği kanısına varılmıştır. Çünkü derlediği şarkıları çok adi (vulgar) bir lehçeyle sunmuştur (Lockwood 1971: 23).

Bir süre Macaristan'ın Zemun bölgesinde yaşamış ve Avusturyalı yetkililer tarafından bu bölgenin dışına çıkması engellenmiştir. Sonunda izin almış ve 1833'te *Srpske narodne pjesme*'nin dördüncü baskısını Viyana'da yayınlamıştır (Lockwood 1971: 23).

Vuk çalışmalarını sürdürmüş, seyahatlerine ve koleksiyonlarına yenilerini eklemeye devam etmiştir. 1835'te Sırp Kralı Miloš, O'nu Sırlara hizmetinden dolayı ödüllendirmiştir. Karadağ'ı ziyareti esnasında atasözlerinden oluşan koleksiyonu derlemiş, *Srpske narodne poslovice* ismiyle 1836'da Peter Petrović Njegoš tarafından O'nun adına yayınlanmıştır. 1837-45 tarihleri arasında seyahatlerine ve koleksiyonlarına devam etmiştir. 1864'te birtakım materyallerini yayınlamadan hayatını kaybetmiştir (Lockwood 1971: 23).

İlk Sırp ayaklanmaları daha ılımlı amaçlarla başlamış, sonrasında yarı-özerk Sırp devleti 1812'de kurulmuş, bunu sınırların genişletilmesi takip etmiş ve 1878 Berlin Kongresi'nde tamamen bağımsız Sırbistan kurulmuştur. Bir devlet inşâsındaki yeni zorunluluklar göz önüne alındığında küresel milliyetçiler gibi Sırların da kendi tarihsel kimliklerini yeniden tanımlamaları şaşırtıcı değildir. Avrupa'daki romantik ideoloji ithal edilip, tamamen yeni bir anlayışla Kosova şarkılarının içerisine işlenmiştir. Burada anahtar figür, "Modern Sırbistan kültürünün kurucusu" Vuk Karadžić'tir. O'nun bütün önemi sadece modern Kosova Efsanesini topladığı gerçek şiirlerle yapılandırmasından

değil, daha ziyade toplanan şiirlerin sunulma şeklinden kaynaklanmaktadır (Greenawalt 2001: 59).

Vuk, Kosova şiirlerini Ortaçağda başlayan ve yüzyıllarca süren geçiş sürecinin bozulmamış meyvesi olarak görmüştür. Vuk'a göre bu şiirler eski edebi şarkılardır ve bunlardan yararlanmak gerekir. Milli edebiyatın içerisine transfer edilmelidir. Böylece Sırp Devleti, Osmanlı yönetiminin zincirlerini kıracaktır. Eğer Vuk'un topladığı arşiv materyalleri altyapı oluşumunda yetersiz kalırsa milliyetçi yazarlar bu boşluğu tamamlayacaklardır (Greenawalt 2001: 60). Vuk bu düşüncelerinde başarılı olmuştur. Örneğin Miloš Obilić'in kahramanlık kültürünün 19. Yüzyılın başlarında Sırpların Osmanlılara karşı ayaklanmaları sırasında ortaya çıkışı son derece mantıklıdır. 19. yüzyılda meydana gelen ayaklanmaların zaferle sonuçlanması için yapılan çağrıda Miloš'un Sultan Murad'ı öldürmesi sembolize edilmiş, Vuk Karadžić'in eserlerindeki en iyi şarkılarından bazıları Miloš'a adanmış ve Türklere karşı savaşta aktif katılıma sebep olmuştur (Milica 1997: 127).

Bu şarkılardan bazıları Lazar'la ilgilidir ve Kosova Savaşı'nı Sırpolar açısından tarihi bir yenilgi olarak resmetmiştir. Fakat bu şarkılar Lazar'ı kahraman bir şehit olarak gösterse de, bunun Sırpoların milli kaderi olmadığı yönünde vurgular yapmıştır. Bu sebeple Sırpolar bu şarkıları Osmanlı yönetimindeki uzun yüzyıllar boyunca Türklerin konu edildiği kendi kötü durumlarının tarihi kökenlerinin bazı ifadeleri olarak anlamışlardır (Malcolm 1998: 78-9).

Kosova Efsanesini bu derece güçlü kılan O'nun popüler kültürde kökleşmiş olmasıdır. Efsane vasıtasıyla ahlâkî kavramlar, yüksek değerler ve politik prensipler sıradan insanların dillerine yerleşmiştir. Sırp milliyetçi politikacıları kitleleri harekete geçirmek için politik eylemlerini yasallaştırmak veya politik karışıklıkları anlaşılır hale getirmek ve basitleştirmek için efsaneyi kullanmışlardır. Onlar genellikle hem tarihi hem de süregelen olayları efsanevi kontekste anlamlı hale getiren "gusle" şarkıcılarından veya modern halk şarkıcılarından yardım almışlardır. Bunun en bariz örneğine Vuk Karadžić döneminde rastlanabilir. O dönemde epik halk şarkıcıları sadece Kosova'yla ilgili değil aynı zamanda Türklere karşı yapılan diğer çağdaş savaşlarla ilgili kahramanlık şarkıları

da söylerler. Dubravka Ugrešić bu şarkılar için “ulusun yapıştırıcısı” ifadesini kullanır (Ugrešić 1994: 12-16).

Bütün okul kitaplarının ortak gıdası büyük ölçüde Vuk’un şarkı koleksiyonundan veya daha küçük boyutta Njegoš’un çalışmalarındandır. Okuldaki öğretmenler ve yeni nesil öğrenciler, şarkıların yazılı formlarının tedarikçisi olmuşlar ve koleksiyonun hazırlanmasında önemli rol oynamışlardır. Şarkıların her biri tekrar yazılmış ve bugüne kadar gelmiştir. Bunlara yeni şarkılar eklenmiş ve Türklere karşı çeşitli ayaklanmalarda, Balkan Savaşları’nda, Birinci Dünya Savaşı’nda hatta yakın zamanlardaki devirlerde ve savaşlarda kullanılmıştır. İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde özellikle Sırp ve Karadağlılar bu alanda aktiftirler. Belgrad ve Cetinje’nin kuruluşlarının kaleme alınışında birçok küçük kâğıt risalelerin yapımında şarkılar kullanılmıştır. Sarajevo’da da aynı şekilde Müslümanlar Mitica Hrvatska koleksiyonundan ve Hörmann’dan şarkıları yeniden üretmekle meşgullerdir. Birçok benzer aktivite yüzyılın başlarından itibaren özellikle 1918’den beri yer almıştır (Lord 1960: 136-7).

Vuk’un bu şarkı koleksiyonları, yeni şarkıların ortaya çıkmasını teşvik etmiştir. Vuk’un 1814 tarihli ilk kitabından bugüne kadar birçok benzeri kitap derlenmiştir. Bu derlemelerin birçoğundaki materyaller, şarkı sözleri metinlerinden oluşmaktadır. Milliyetçiliğin ve o günün şovenizminin yükselişe geçmesi maalesef bu duyguları şarkılara da yansıtmıştır (Lord 1960: 136).

2.2.2. Petar Petrovic Njegoš ve Kosova Efsanesi

19. yüzyılın ortalarında Sırp kimliğinin üç elementi oluşmuştur: kahramanlık, kurbanlık ve kadercilik. Bunların oluşmasında Njegoš’un *Dağ Çelengi* önemli katkı sağlamıştır (Mikula 2002: 64).

Kosova Efsanesi, Sırp topraklarının genişletilmesi ve büyük Ortaçağ Sırp Krallığı’nın tekrar oluşmasında bir program olarak kullanılmıştır. Ondokuzuncu yüzyılın ortalarında Karadağlı yönetici Petar Petrović Njegoš bu programın hazırlanmasına hem şiirsel hem de politik elementleri bir araya getirerek destek vermiştir.

Şair Petar Petrovic Njegoš yazar olmasının yanı sıra bir rahiptir. Njegoš'un edebi ve entelektüel açıdan etkili olmasında Sima Milutinović Sarajlija'nın bir öğrencisi olmasının payı büyüktür. Sırp romantizminin anahtar figürlerinden biri olan Milutinović aynı zamanda Vuk Karadžić'in arkadaşıdır. Milutinović genç Njegoš'u Dante, Milton, Goethe ve Schiller'e taktim etmiştir. Milutinović'in etkisi altındaki Njegoš, kendini Karadağ'ın ve diğer bazı bölgelerinin milliyetçiliğine adanmıştır (Greenawalt 2001: 60).

O'nun yazdığı *Dağ Çelengi*, Sırp ve Karadağ literatürünün bir başyapıtı olarak kabul edilir. Bu çalışma sadece türlerin sıra dışı kombinasyonundan dolayı değil ayrıca geniş politik bağlamda yazılar içermesi açısından da ilginçtir. Bu politik bağlam Karadağ ve Sırbistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir özgürlük mücadelesine girdikleri dönemi kapsar. Şiir, ilk Sırp ayaklanmasının lideri Karadjordje'ye adanmıştır. Karadjordje, insanları harekete geçirmiş, torakları Hıristiyanlaştırmış, barbarlık zincirlerini kırmış, Sırları ölümden döndürmüştü, ruhlarına hayat üflemiş kişidir (Njegoš 1989: 2; Aktaran: Duizings 2000: 187). Şiirde "Türklere karşı mücadele" ön plandadır. Ekmečić *Dağ Çelengi*'nde anlatılan Türklere karşı bu mücadelelerin "Kosova trajedisine Njegoš'un cevabı" olarak okunabileceğini iddia eder (Ekmečić 1991: 335). Yani Türkler Kosova'da Sırlara karşı yıllarca "eziyet" etmiş ve bu yüzden Njegoš'un yazdığı bu şiir, Türklerden intikam almıştır. Holton ve Mihailovich *Dağ Çelengi*'ni "Sırların epiği" ve "Sırp kimliğinin simgesi" olarak adlandırırlar (Holton-Mihailovich 1988: 147). Duizings, "Fischer'in Kerbela Efsanesi ile ilgili terminolojisinden ödünç olarak söyleyebilirim ki" diyerek Njegoš'un *Dağ Çelengi*'nin "aktif ruh halindeki Kosova'nın başlıca ilk örneği, devrimsel (politik) evrimin ve Kosova intikamının harekete geçirilmesi ile efsanenin kullanılması örneği" olduğunu söyler (Duizings 2000: 187-8). Greenawalt ise *Dağ Çelengi*'nin Güney Slav tarihinin en ünlü edebiyat eseri olduğunu, Kosova'yı tamamiyle yeni bir seviyeye yükselttiğini ve O'nun (Kosova'nın) en korkunç potansiyelini ortaya koyduğunu söyler (Greenawalt 2001: 60).

Epik dizelerde yazılı bir oyun olan *Dağ Çelengi* Türklerin Hıristiyanları İslâm'a döndürme girişimlerinin yok edilmesi olarak bilinen gerçekleşmemiş tarihi bir olay

üzerine kuruludur. Bu sahte olayın 18. yüzyılın başlarında Christmas arifesinde meydana geldiği söylenir. Oyunun ana teması din değiştirerek Müslüman olan ve böylece Türk işgaline kucak açan Karadağlılara karşı yapılan savaş ve tekrar Hıristiyanlığa dönmeyi reddeden Müslümanların yok oluşudur. Duizings'e göre "Karadağ'ı Türk hâkimiyetinden ve İslâm'dan kurtarmak" olan bu ana tema, "Njegoš'un başlıca ihtirası"nı ifade eder (Duizings 2000: 188).

Dağ Çelengi'nde ön plana çıkan konulardan biri de Kosova'dır. Njegoš defalarca Kosova trajedisinden bahseder. Güçlü ve dâhi bir asker olarak bahsedilen Miloš Obilić'i gerçek bir Sırp olarak tasvir ederken, Vuk Branković figürünü lânetler. Müslümanları aşağılayarak onlardan zaman zaman "Türk Dönekler" "Pis soysuzlar" "İğrenç köpek türleri" olarak bahsetmesine rağmen, onlara tekrar Hıristiyanlığa geçmelerini teklif eder:

Türk kardeşler ---kusura bakmayın!---
 Lafı dolandırmaya gerek yok.
 Ülkemiz küçük ve her yönden baskı altında.
 Burada hepimiz barış içinde yaşayamayız,
 Onu kapışmaya çalışan güçler de varken;
 Her ikimiz için burada kesinlikle yer yok!
 Atalarımızın dinini kabul edin!
 Atalarımızın vatanının şerefini koruyun!
 Kurdun, tilkinin kurnazlığına ihtiyacı yoktur!
 Şahinin de gözlüğe ihtiyacı yoktur!
 Minare ve camilerinizi yıkmaya başlayın,
 Sırp Noel-odununu ateşe koyun,
 Paskalya yumurtalarını farklı renklere boyayın,
 Paskalya ve Noel oruçlarını tutun.
 Gerisini, ne yaparsanız yapın.
 Batrić'i dinlemek istemezseniz,
 Obilić'in imanı ve güvendiğin bu silahlar üzerine
 Yemin ederim ki her ikimizin inancı da kanlar içinde kalacaktır.
 Batmayan daha iyi olur, olacaktır.
 Bayramla Noel birlikte kutlanmaz
 Öyle değil mi, Karadağlı kardeşlerim?⁴¹ (Njegoš 1989: 31; Aktaran: Duizings 2000:189)

⁴¹ Turkish brothers ---may I be forgiven!---/we have no cause to beat around the bush./Our lan is small and it's pressed on all sides./Not one of us can live here peacefully./What with powers that are jawing for it;/for both of us there is simply no room!/Accept the faith of your own forefathers!/Guard the honor of our fatherland!/The wolf needs not the cunning of the fox!/Nor has the hawk the need for eyeglasses./Start tearing down your minarets and mosques/Lay the Serbian Christmas-log on the fire./Paint the Easter eggs various colors./Observe with care the Lent and Christmas fasts./As fort he rest, do what your heart desires!/If you don't want listen to Batrić,/I do swear by the faith of Obilić,/and by these arms in which I put my trust./that both our faiths will be swimming in blood./Beter will be the

Bununla beraber Müslüman olan Karadağlılar dinlerinden dönmeyi reddetmişlerdir. Çünkü onlar *Dağ Çelengi*'nde bahsedildiği gibi su ile vaftiz edilmeyi istememişler, kan ile vaftiz edilmeyi tercih etmişlerdir. Uzun süre beklenen savaş nihayet gerçekleşmiştir. Kosova'nın kaybedilmesinin intikamı bu savaşla alınmıştır. Zaferle biten savaşın ardından bir Ortodoks rahip olan Abbot Stefan bütün Karadağlılar'a seslenerek söyle demiştir: "Bugün onlar için paha biçilmez bir gün olacak; çünkü Kosova' da böyle bir gün hiç olmamıştı" (Njegoš 1989: 96). Kosova'nın ve Kosova şehitlerinin intikamı alınmıştır, ruhları huzur içinde uyuyabilir ve Karadağlıların onuru yenilenmiştir. Epiğin sonunda diğer Karadağlılardan iyi haberler gelir. Ayaklanmalar, Türklerin öldürülmeleri ve katledilmeleri, camilerin ve Türklere ait eserlerin yerle bir edilmesi haberleri gelir (Duizings 2000: 189-90).

19. yüzyıl, Avrupa'nın birçok yerinde milliyetçi kimliklerin geliştirildiği bir dönemdir. Sırbistan'da milli toprakların özgürleşmesi gerektiği fikri şekillenmiş ve bunun Osmanlı Türkleriyle savaşmak veya isyan etmek düşüncesiyle bütünleşmiştir. İşte böyle bir dönemde Vuk Karadžić ve Petar Petrovic Njegoš gibi milliyetçi yazarlar popüler Kosova geleneğinin elementlerini alarak milliyetçi ideoloji içerisine yerleştirmişlerdir (Malcolm 1998: 79).

Holton ve Mihailovich, 19. Yüzyılın başlarında Sırp milli kimliğinin yapılanmasında en önemli kişiler'in Vuk Karadžić ve Peter Petrović Njegoš olduğunu söyler. Vuk'un ve Njegoš'un tarihi olayları anlatan, geleneksel olarak tek telli bir enstrimanla (gusle) tek bir şarkıcı (gusler) tarafından söylenen şarkılarının idealize versiyonlarının feodal dönemde Sırp etnik farkındalığının merkezine yerleştiğini vurgular. Epik şiirlerle sıkı bağı olan bu şarkıların kırmızı şarap, yeşil dağlar, görkemli at, yakışıklı savaşçı gibi ifadelerle sıklıkla rastlandığını söyleyen Milne Holton ve Mihailovich'e göre bu şarkılar her Sırp'ın beyninin içine kazınmıştır (Holton ve Mihailovich 1988: 85).

---

one that does not sink./Mairam cannot be observed with Christmas!/Is that not so, Montenegrin brothers?

Önceleri bu Kosova şarkılarını dedelerinden dinleyerek ezberleyen genç Sırp nesil, sonraları kitaplardan ezberlemeye başlamışlardır. Gençlerin ezberlerindeki bu şarkılar elbette daha önceki diğer şarkılardan etkilenmiştir. Sonuçta karma yapıdaki anlatıların oluşturduğu şarkılar son halini Vuk ve Njegoš gibi yazarların ellerinde almış, Albert B. Lord'un deyişiyle "sözlü sürecin ölüm sesi" duyulmuştur (Lord 1960: 137). Lord özellikle Hıristiyan nüfusun içerisinde "bu hastalıktan etkilenmeyen çok az sayıda genç şarkıcı"nın olduğunu iddia eder ve bu durumun Müslümanlar için daha az geçerli olduğunu çünkü onların koleksiyonlarının hiçbirini Vuk'un veya Njegoš'un ki gibi kutsal yetki ile donatılmadığından kaynaklandığını söyler (Lord 1960: 137).

2.3. 20. YÜZYILIN İLK YARISINDA KOSOVA EFSANESİNİN KULLANIMI

20. yüzyılda Sırp milliyetçiliği artmaya ve Kosova Efsanesini referans göstermeye devam etmiştir. Bu dönemde Sırp, Kosova'nın intikamını almak için çok sayıda fırsat yakalamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıfladığı dönemde atalarına ait olduğunu söyledikleri toprakları tekrar elde etmek için harekete geçmişlerdir (Colovic 2002: 130).

Yüzyılın başlarında Sırp güneyde Osmanlı yönetiminin, kuzeyde de Avusturya-Macaristan yönetiminin verdiği sınırlı özerkliğe sahiptirler. Karageorge ve Obrenovic'lerin yönetici aileler olarak her yerde etkileyici güce sahip olan milliyetçi kampları vardır. Bulgarların 1908'de Osmanlıdan koparak bağımsızlığını kazanmasından sonra Sırp, Osmanlı yönetiminden kurtulabilmek için Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan ile birleşmiştir. 1912'de güney Slav müttefikler, Osmanlı'nın zayıflamasından istifade ederek, bölgeden çıkarmak için harekete geçmişlerdir. Bu hareketleri sonucu Balkan Savaşları (1912-3) meydana gelmiştir.

Balkan Savaşları sırasında Sırpın Kosova'nın intikamını alma düşünceleri ve milliyetçilik duyguları zirvededir. Bunun en önemli örneklerden biri de, bir Sırp askerinin Balkan Savaşından sonra söylediği şu sözlerden anlaşılabilir:

Bu tek kelimenin sesi --Kosova-- tarif edilemez bir heyecana neden oldu. Bu tek kelime, beş yüz yıllık karanlık geçmişe işaret eder. İçerisinde hazinli geçmişimiz, Prenslar Lazar'ın ve bütün Sırların trajedisi mevcuttur... Her birimiz beşikteyken bile kendimize bir Kosova resmi yaratmışızdır. Annelerimiz biz beşikte uyumamız için Kosova şarkılarıyla salladılar ve okullarımızda öğretmenlerimiz durmadan bize Lazar'ın ve Miloš'un hikâyelerini anlattılar... Tanrım, özgür Kosova'yı görebilmek için bizi ne kadar beklettin!... Üzerinde bulunduğumuz bu topraklar, bizim şanımızın mezarlığıdır. Atalarımızın düşen gölgelerine saygıyla eğiliriz ve onların ruhlarının günahlardan kurtulması için dua ederiz (Emmert 1990: 133-4).

Sırlar Türklere ve Müslümanlara karşı o kadar düşmanca ve hasmane duygular içerisindedirler ki, bunu yine yaşanan bir savaş sonucu yaptıkları davranışlarda görebilmek mümkündür. Örneğin, Birinci Balkan Savaşı (1912) ile birlikte Sırlar nihayet Kosova'nın intikamının alındığını düşünmekteydiler ve Kosova'yı Türklerin ve Arnavutların ellerinden alarak nihayet "özgür"leştirdiklerine inanmaktadırlar. Bu sebeple Sırp askerlerinden bazıları Kosova'ya girdiklerinde diz çökmüş ve toprağı öpmüşlerdir (Thompson 1992: 145).

Tarihçi Melisa Bokovoy, 1912'deki Birinci Balkan Savaşı ile ilgili olarak Kosova'nın Sırlar açısından ne kadar önemli olduğunu Sırbistan Kralı Peter Karadjordjevic'in ziyareti örneği ile anlatır. Sırların Osmanlı Türklerine ve onların müttefiki Arnavutlara karşı Ekim 1912'de Makedonya ve Kosova'da zafer kazandıktan kısa bir süre sonra Sırp Kralı Peter Karadjordjevic'in Kosova'nın batısındaki Pec şehrinin güneyinde bulunan 14. yüzyılda inşa edilmiş Decani Manastırı'nı ziyaret etmiştir. Burada çok büyük bir kandil vardır. Bu kandil, sadece Sırların Kosova Savaşı'nın intikamını aldıkları zaman yakılacaktır. Kral bu kandili yakmıştır (Bokovoy 2001: 241).

Melisa Bokovoy, Balkan Savaşları'nda ve Birinci Dünya Savaşı'nda Kosova Efsanesinin etkili olmasının sayısız örneğinin bulunduğunu söyler (Bokovoy 2001: 239). Bunlardan biri de Sırların Ekim 1912'de Kosova'nın Priştina şehrini ele geçirmeleri üzerine yaptıkları kutlamaları bir Sırp hemşirenin tasvir etmesi, bu örneklerden bir tanesidir:

Askerler yere yattılar ve [toprağı] öptüler... ve Kosova'nın intikamının nasıl alındığını, beş yüzyıl boyunca nasıl bu anı beklediklerini konuştular... Anladım ki 1389 haziranından 1912 ekimine kadar nesilden nesle bu rüyayla yaşadılar. Mutluluğun ve acının yaşandığı bu süre içerisinde Kosova konuşuldu ve, şimdi, askerler Türklerin olmadığı Kosova'nın özgürleştiği bu ana kavuştular... Birçok neslin gerçekleştirmek istediği yemini gerçekleştirdiler (Bokovoy 2001: 241).

Balkan Savaşlarında Türklere karşı galip gelen Yunanistan ve Sırbistan, Romanya'yla birlikte Makedonya'daki toprakları paylaşmak istemiş, bu nedenle Bulgaristan'la savaşmışlardır. Zaferin ardından Sırbistan, topraklarını %82 oranında arttırmıştır (Sowards 2010). Bu zafer “Genç Bosnalılar” olarak bilinen Kosova merkezli Bosnalı Sırp milliyetçi grubun eylemleri yüzünden gölgede kalmıştır. Bu grubun politik alanda ve tüm dünyada etkili olmasının sebebi, Kosova Efsanesini kullanmasıdır. Özellikle genç Gavrilo Princip'in kahraman Miloš Obilić'e özenerek Sırp adını tetik çekmesi, bir Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olabilecek kadar etkilidir.

Emmert, Princip adındaki bu gencin Njegoš'un *Dağ Çelengi*'ni ezbere bildiğini, suikasti işlerken kesinlikle Njegoš'un Miloš Obilić karakterinden etkilenmiş olduğunu söyler. “Zulmün katledilmesi, katliam değildir” felsefesini bir ideal olarak örnek aldığını, diğer Genç Bosnalılar gibi güney Slav ataerkil köylü toplumunda yetişmiş olduğunu, Kosova Efsanesiyle gurur duyduğunu iddia eder. Beş yüz yıl önce Sırbistan topraklarında kaybedilen özgürlüğün yeniden canlanmasına politik suikastin yardım edebileceğine inandığını söyler (Emmert 1990: 134).

28 Haziran 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan Gavrilo Princip'in Franz Ferdinand'a gerçekleştirdiği bu suikast sonrası Kosova kahramanları tekrar sahne almışlar ve bu kahramanların yeni nesil özgürlük savaşçıları modelini oluşturmuşlardır. Princip ve Genç Bosna grubunun birçok üyesi, Miloš Obilić'in kahramanca yaptığı işten esinlenerek birçok suikast gerçekleştirmişlerdir (Judah 1997: 64, 97; Ekmečić 1991: 340).

Sırp kendilerini 1389'da meydana gelen savaş sayesinde Avrupa'yı Türk barbarlığından Hıristiyanlığı da Müslümanlardan korudukları düşüncesindedirler. Fakat

Batı Avrupalıların kendilerine ihanet ettiğini söylerler. Sırların Kosova ile ilgili tarihi inançları, Avrupalıların kendilerine borçlu olduğu yönündedir. Sırp askerler cesur birer savaşıdır fakat hep kendilerine ihanet edilmiştir. Bu sebeple kendilerinin özel olduklarına inanırlar (Zimmerman 1996: 12). Sırların bu şekilde düşünmelerine sebep olan olaylardan biri de Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Sırbistan nüfusunun yüzde otuzu harekete geçmiş ve bunların yarısı kimi salgın hastalıklardan dolayı mevzilerde hayatlarını kaybetmişlerdir. Sadece tifo hastalığından dolayı ölenlerin sayısı 100 bini bulmuştur (Djordjevic 1994: 72). Sırların ölü ve yaralı sayısı bu savaşta Fransızlardan daha fazladır. Belçikalıların ölü sayısı Sırlara en yakın olanıdır. Dünya tarihçileri Alman istilasının Eylül 1914'te Fransa'da durmasını "Marne'nin Mucizesi" olarak nitelendirirler. Fakat Sırlar 16-19 Ağustos 1914'te Tser'de meydana gelen savaştaki Sırp direnişinin en az Marne'deki kadar önemli olduğunu düşünürler ve tarihçilerin bu olaya daha az önem vermelerinden yakınırırlar. Bu savaşla Sırp ordusu müttefiklerin savaştaki ilk galibiyeti elde etmesini sağlamışlardır. Avusturya'nın kalkıştığı istilayı önlemişlerdir. Kasım 1914'te Sırp ordusu halkın desteğiyle yeni bir istilâ denemesine karşı direnerek ikinci kez başarılı olmuştur. Kolubara Savaşı'nda Sırp ordusu komutanları şu emri vermişlerdir: "Eğer topunuz yoksa, tüfeğinizle direnin!" (Djordjevic 1994: 72). Ekim 1915'te Alman Yüksek Komutası Sırp direnişini kırma kararı almıştır. Bulgaristan, Merkez Güçler'e katıldığında Sırlar ve Karadağlılar ümitsizliğe teslim olmuşlardır (Djordjevic 1994: 72).

Sırp ordusunun ümitsiz direnişi 50 gün sürmüştür. Kosova'dan çekilmeye zorlanmışlardır. Ya teslim olacaklardır ya da Adriyatik kıyılarındaki batılı müttefiklerine katılabilmek için karlı ve yüksek Arnavutluk dağlarını korkunç kış şartlarında geçme riskini göze alacaklardır. Bu noktada Sırlar 1389 Kosova Savaşı'nı yeniden canlandırmışlardır. Bazı yüksek rütbedeki komutanlar bu savaşın atalarının daha önce Kosova'da yaptıkları gibi son savaş olmasını teklif etmiştir. Bununla beraber batılı müttefiklere olan ümit ve inanç sürmektedir. Askerî birlikler Adriyatik denizine ulaşmak için Arnavutluğu geçme kararı almışlar ve taşıyamayacakları silahları imha

etmişlerdir. Fakat Sırp askerleri kış seferi için hazırlıklı değillerdir (Djordjevic 1994: 73).

Sırp savaşa 350 bin askerle katılmış fakat bunların 120 bini Arnavutluğu geçmeyi başaramışlardır. Bunlardan bazıları da ulaşabildikten sonra hayatlarını kaybetmişlerdir. Birçok Sırp İyonya denizinin sularında gömülüdür (Djordjevic 1994: 73). 1915 yılı Sırp tarihinin bir başka “Golgotha⁴²”sı olmuştur. Stefan Pavlowitch bu olayla ilgili olarak Kosova Efsanesinin yeni bir güç kazandığını söyler. Çünkü Sırp göç ederlerken “özgür olarak ölmek, köle olarak yaşamaktan iyidir” demişler ve bu yolda binlerce Sırp hayatını kaybetmiştir (Pavlowitch 2002: 96-100).

Ivan Colovic Kosova Efsanesinin yol gösterici olduğunu ve Sırp tarihinin kader anlarında insanların davranışlarını yönlendirdiğini söyler (Colovic 2002: 11). Yazar Dragutin Ognjanovic’te bu görüşe katılarak ilk Sırp isyanlarını, Balkan Savaşlarını ve Birinci Dünya Savaşı’nın “Golgotha”sının birer örnek olduğunu söyler (Colovic 2002: 12). Kosova Efsanesi Birinci Dünya Savaşı’nda Sırp politikasında ve bireylerin motivasyonunda etkili olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında da Kosova Efsanesi gelişmeye devam etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı’nın ardından Yugoslav Devleti kurulmuş sonrasında pan-Slav amacına hizmet eden Kosova Efsanesi tekrar yorumlanmış ve üzerinde çalışmalar yapılmıştır. 1939 yılında anma kutlamaları düzenlenmiş Sırp kökenli efsaneyi Hırvatları ve Slovenleri içine alan pan-Yugoslav kutlamalarına çevirmeye çalışılmış fakat bu çalışmalar amacına ulaşamamış çünkü yeniden ortaya çıkan Avrupa’daki savaşın gölgesinde kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Yugoslavya’daki komünist yönetim döneminde efsane tamamen yok olmasa da diğer çağdaş efsanelere⁴³ nazaran

⁴² Golgotha, Hz İsa’nın çarmıha gerildiği ve eziyet gördüğü tepenin adıdır. Sırp kendilerinin Kosova’da eziyet gördüklerini düşündüklerinden “Golgotha” kelimesini kendi ıstıraplarının ifadesi şeklinde algıladılar.

⁴³ Çağdaş efsaneler, komünist partizanlar dönemi çatışmalarla ilgili sayısız hikâyeler ve anlatılardan oluşur. İkinci Dünya Savaşı, Sırp ve Hırvatlar açısından kahramanlık ve sürgün efsanelerinin oluşumu için bir fırsat dönemidir. Çizilen Çetnik ve Ustaşa temelli düşman portreleri, etkisi azalsa da bugüne kadar gelebilmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında oluşturulmuş bu efsaneler, 1990’lı yıllardaki olaylarla ilişkilendirilmiş, hatta bugünkü çatışma konuları, bu efsanelerin oluşturduğu duygularla beslenmiş ve süreklilik kazanmıştır. Sırp efsaneleri geçmişte yaşanmış ve olup biteni tasvir

etkisi oldukça azalmıştır. Komünist Yugoslavya'nın çok etnikli ve federal bir yapıda olması efsanenin geniş ölçüde kullanılan bir enstrüman olmasını engellemiştir. Savaş sonrası dönemde Kosova Savaşı'nın hatırlanmasına en büyük katkıyı Sırp Ortodoks kilisesi sağlamıştır (Emmert 1990: 126-41).

Sırp milliyetçiler tarihlerinin bütün kritik anlarında “kutsal krallık”larını seçmenin yolunu aramışlardır. Örneğin, 1934'te diktatör kral Aleksander Karađorđević suikast sonucu öldürüldükten sonra Belgrad Gazetesi'nin editörü şöyle yazmaktadır: “Aleksander, Yugoslavya'nın geleceğini güvence altına almak için Cennet Krallığı'nı seçmiştir” (Anzulovic 1999: 5).

Kosova Efsanesinin rol oynadığı başka tarihi olaylar da mevcuttur. Mart 1941'de “Kosova Ruhü” ideolojisinin şekillendirdiği Hitlerin tehditlerine yenik düşen ve Axis Tripartite Pact'ını imzalayan Sırp hükümetine karşı yapılan askeri darbe bunun bir örneğidir (Duizings 2000:191). İmzaya kesinlikle karşı olan Patrik Gavriilo, darbeyi Kosova etiği kapsamında değerlendirmiştir. Radyoda yaptığı açıklama şu şekildedir:

Ulusumuz bu günlerde kaderini etkileyecek bir soruyla karşılaşmıştır. Bu sabah şafak sökerken, bu soru cevaplanmıştır. Cennet krallığını seçmiş bulunmaktayız. Bu krallık doğruluğun, adaletin, ulusal güç ve özgürlüğün krallığıdır. Bu ebedi ideal, tüm Sırların kalbinde taşınmakta, kiliselerimizde korunmakta, sancaklarımızda yazılı bulunmaktadır (Judah 1997:113).

2.4. 20. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA KOSOVA EFSANESİNİN KULLANIMI

İkinci Dünya Savaşı'nda Kosova Efsanesinin etkisi pek gözükmemektedir. Çoğu kaynaklar Partizanlara, Tito'ya, Çetniklere, Hırvat Ustaşalardan nefret eden Sırlara yoğunlaşmıştır. Efsane, daha önceki olaylarda olduğu kadar ön planda değildir. Sırlar,

---

eden efsaneler olarak görülmemelidir. Bu efsaneler bugünkü Sırp siyasetine etki eden ve araç olarak kullanılan efsanelerdir (Güvenç 2007: 24-5).

Mihver Devletleri⁴⁴ (Axis Forces) ve onlarla işbirliği yapanların baskılarından dolayı ortak hareket edememişler, motive olamamışlar ve bu nedenle etkili olamamışlardır. Ayrıca müttefikler, Josip Broz Tito ve etnik milliyetçiliğe şiddetle karşı çıkan partizanları desteklemişler, böylece Sırp milliyetçilerinin etkin rol oynamalarının önüne geçmişlerdir. Bütün bunlara rağmen Kosova Efsanesi epik folklor, edebiyat ve Sırp Ortodoks kilisesi sayesinde hayatta kalabilmiştir (Lugar 2005: 67).

İkinci Dünya Savaşı, Sırp'ların Almanlara, Hırvatların da Arnavutlara karşı nefret beslemesine sebep olmuştur (Lugar 2005: 67). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Marshall Tito etnik farklılıkları örten ve Yugoslav milliyetçiliğini ön plana çıkaran bir politika izlemiştir. Tito'nun bu politikası ile ilgili olarak Araştırmacı Gerald Moller, çok zekice bir politika olduğunu, Tito'nun çok etnik yapılı ve farklı dinsel inanışlara sahip kiliseyi Yugoslavya adı altında yaşatabildiğini söyler (Moller 1995: 82). Yugoslavya tarihsel, etnik ve dinsel farklılıkları geri planda tutan homojen bir yapıya kavuşsa da, Kosova Efsanesi sönmüş bir yanardağ gibi uyumaya devam etmektedir. Yazar Robert Thomas, Tito'nun Kosova'nın duygusal gücünün bilincinde olduğunu buna rağmen O'nu tamamıyla yok etmeye kalkışmadığını söyler. Kosova Efsanesinin yerini komünizmin almasının düşüncesinin de Sırp'lar arasında yer bulmadığını söyler (Thomas 1999: 9). Tito, Sırp'ların duygu ve hislerini minimize eden politikalarıyla etnik ayrımcılığın bölgede yayılmasını engellemeye çalışmıştır. Gerald Moller, Tito'nun Sırp çoğunluğunu Yugoslavya içerisinde çok dikkatli bir şekilde kontrol altına alabildiğini söyler (Moller 1995: 83). Milliyetçi Sırp'lar, duygularının Tito tarafından bastırıldığını bilerek ve uyguladığı eşitlik politikasını içerleyerek, O'nun ölümüne kadar beklemişlerdir.

Ortaçağ tarihini yirminci yüzyıla bağlayan Sırp milliyetçiler "mağdurluk" temalarını tekrar canlandırmışlar ve Tito'nun ölümünden sonra Kosova'da tekrar hak iddia etmişlerdir. Pavlowitch, eski milliyetçilik tarihinin canlanmasıyla ilgili olarak 75 yıl önce Balkan savaşlarında milli sembol olan Kosova'nın tekrar aynı konuma geldiğini söyler (Pavlowitch 2002: 188). Kosova'nın tekrar ön plana çıktığını, Sırp'ların bu

⁴⁴ Mihver Devletleri, II. Dünya Savaşı'nda Müttefik Devletlere karşı Almanya, İtalya, ve Japonya'nın oluşturduğu bloktur. Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Fransa ve İspanya, bu bloğa destek veren devletler arasında sayılabilir.

toprakların intikamını almaları ve özgürleşmeleri gerektiği düşüncesinin o dönemde tekrar canlandırıldığını söyler. Kosova isminin sanki sihirli bir sözcük gibi olduğunu söyleyen Pavlowitch, geçmişte yaşanan nostaljinin sonraları yaşanan krizlerin oluşumunda tekrar canlandığını söyler (Pavlowitch 2002: 188).

Yazar Louis Sell, epik efsanenin Tito'nun ölümünden hemen sonra kolayca canlandığını söyler. Komünizmin bölgede yaşayan insanların ulusal tarihlerini küçümsediğini ve bunun en önemli örneğinin Sırların Kosova Efsanesi olduğu iddiasında bulunur. Sells, Dobrica Cosic ve diğer Sırp milliyetçiliği ideolojisine sahip kişilerin Kosova Efsanesinin etkili imaja sahip Kosova'daki Sırp nüfusunun bu efsane ile harekete geçirilebileceğini, Komünizm sonrası Sırbistan'daki kampanyalarının popüler bir desteği olabileceğini düşünüp 1980'lerde tekrar efsaneyi canlandıklarını söyler (Moller 1995: 83).

Kosova, Sırp milli bilincinde ki yerini, 1981 baharındaki Kosova Arnavutlarının protestosu neticesinde daha da güçlendirmiştir. Arnavutların başlangıçta politik olmayan bu gösterileri zamanla Tito dönemi sonrası Yugoslavya'da özerk bölge olan Kosova'nın tamamen bağımsız statü kazanma isteğine dönüşmüştür (Bieber 2002: 99). Bu protestoların baskısı neticesinde Sırp medyası ilk defa Sırların ve Karadağlıların Kosova'dan göç edişi ile ilgili haberler vermektedir. Bu sırada Sırp Ortodoks kilisesi Kosova'da Sırp milli kimliğinin korunması için çaba harcamaktadır. Yirmi bir rahip bir araya gelerek Sırların Kosova'daki statüsünün geliştirilmesini isteyen bir dilekçe imzalamıştır (Bieber 2002: 99).

Tarihçi Julie Mertus, Tito'nun ölümünden sonra milliyetçi zihniyete sahip Sırların Kosova'daki etnik tansiyonu artırdıklarını, Tito rejimini eleştirdiklerini ve kendi çıkarları uğruna Kosova konusunu tekrar ortaya çıkardıklarını ve kullandıklarını söyler. Popüler olmayan yayınların kitaplarında yaygaracılık yapan makalelerin, milliyetçileri cesaretlendirdiği ve popüleritelerini artırdığını iddia eder (Mertus 1999: 45). Mertus ayrıca Tito'nun ölümünden sonra Kosova'da yaşananlar ile ilgili anlatıların değiştiğini söyler. Bunlardan bir tanesini Kosova'lı bir Arnavut'un söylediklerini aktararak

olduğunu ve demokratik haklara sahip olduğunu söyleyen bildiri, Sırpların derin ruhsal yara aldığını, asimile edildiğini, kültürel soykırımı uğradığını ve farklı ideolojileri kabul ettirilmeye zorlandıklarını iddia eder (SANU 1986). Bildirinin sonlarında Sırplar milliyetçiliklerini yaşatmaya ve geçmişlerini unutmamaya çağılır. Sırpların tekrar tarihlerinin farkına varmaları gerektiği vurgulanır. Bu duruma daha fazla kayıtsız kalınmayacağı ifade edilir (SANU 1986).

Tarihçi Noel Malcolm bu dokümanı “1990’larda Belgrad tarafından izlenen ‘Büyük Sırbistan’ politikasının görsel manifestosu” olarak tanımlar (Malcolm 1998: 341). Julie Mertus bu bildirinin birkaç yıl içinde Slobodan Milošević’in politik eylemlerinin bir broşürü haline geldiğini söyler (Mertus 1999: 137). Tarihçi Laura Silber, memorandumun yeni bir şey keşfetmediğini, sadece var olan politik enerjiyi açığa çıkardığını söyler. Sırpların içlerinde sakladıkları milliyetçilik duygusunun ortaya çıkmasına yardım ettiğini söyler (Silber-Little 1996: 33).

1980’lerdeki diğer önemli politik olay, Nisan 1987’de dönemin Sırp Komünist Partisi Başkan yardımcısı olan Slobodan Milošević’in Kosova seyahatidir. Milošević bu seyahat öncesine kadar çok güçlü milliyetçi söylemlerde bulunmamıştır. Fakat Kosova’yı ziyareti esnasında Sırp milliyetçiliği duygularını açığa vuran söylemlerde bulunmuştur. Sırplar Kosovalı Arnavut çoğunluğun kendilerine zulmettiği gerekçesiyle Sırp hükümetini protesto etmektedirler. Kültür bakanının protesto edilmesi sırasında bazı kişiler kalabalığa Milošević’in seslenmesini istemiş ve Milošević’i bu konuda ikna etmişlerdir. Bunun üzerine Milošević kalabalığın karşısına geçip “sizi kimse yenememeli!” diyerek başlayan konuşmasına kalabalıktan “Slobo, Slobo!” tezahüratları yükselmiştir. Milošević doğaçlama olarak yaptığı bu konuşmada, Sırpların kutsal haklarının savunulması gerektiğine vurgu yapmıştır (Malcolm 1998: 341-2). “Burası sizin ülkeniz. Evleriniz, topraklarınız ve hatıralarınız burada” diyerek Sırpların Kosova’da kalmasının gerekliliğini ifade eden Milošević, “Yugoslavya Kosovasız olamaz. Yugoslavya ve Sırbistan, Kosova’yı bırakmayacak” sözleriyle umutları artırmıştır (Sell: 2002: 3). Milošević’in bu sözlerine kalabalığın verdiği tepkiler, O’nun gelecekteki politikasının oluşmasına yardımcı olmuştur (Sell 2002: 39).

Kilise ile Sırp hükümeti yöneticileri arasındaki ilişkiler o dönemde soğuk olsa da Kosova Efsanesi gibi ortak bir nedene sahip olmaları, Sırp milliyetçi hareketinin 1988 yılına kadar artışında önemli rol oynamıştır. Yugoslavya'daki caddelerde ayaklanan yüz binlerce Sırp, Kosova'daki Arnavut liderliğine karşı ayaklanmış ve bunun neticesinde Milošević'in yeni liderliği güç kazanmıştır. 1988 Kasımında Belgrat'ta yapılan gösteriler yerini 1989'da savaşın 600. yıldönümü kutlamalarına bırakmıştır. Bu kutlamalar yeni Sırp liderine çağdaş ihtiyaçlara cevap veren yeni efsane versiyonuna ideal bir fırsat sunmuştur. 28 Haziran 1989'da Gazimestan'da yapılan kutlamalara bazılarının tahminine göre bir milyon Sırp katılmıştır (Kaser-Halpern 1998; Aktaran: Bieber 2002: 100-1). Milošević Kosova'da ki bu konuşmasında, Kosova Efsanesindeki Sırp'ların kimliklerinin kusursuz çağdaş bir vurgusunu yaparak ortak Yugoslav devleti fikrini sona erdiren işaretlerde bulunmuş ve kendisinin kitleleri cezbeden tek Sırp lideri olduğu fikrini aşlamıştır (Ott 1999).

Milošević konuşmasında şöyle der: “Bugün efsane [anlatıları] ile savaşın tarihi [olayları] arasında ayırım yapmak zordur, fakat bunun artık önemi yok” (Milošević 1990: 310). Milošević'in elde ettiği başarıları⁴⁵ 600 yıl önce Miloš Obilić'in Sırbistan için kendini kurban etmesinin “gecikmiş adaleti” olarak nitelendirilir. 1988'deki Sırp gösterilerinde Milošević'in Nez Lazar'ın veliahtı olduğu yönünde sloganlar atılmıştır: “Nez Lazar, Sloba'nun yanında yer alacak kadar şanslı değildin” (NIN 1992; Aktaran: Bieber 2002: 102).

Milošević'in konuşmasına büyük bir Sırp kesim tarafından olumlu yaklaşımda bulunulsa da, olumsuz yönüyle yaşananlar da az değildir. O dönemde Milošević, Yugoslavya'daki Sırp hâkimiyetini artırmak istemektedir. Bu amacına uygun olarak Kosova'daki özerkliği bazı tartışmalı anayasal değişikliklerle kaldırmıştır. Milošević'in hâkimiyetçi tavrı bu kutlamalarda da görülmüştür (Silber-Little 1995: 75-7). Bu noktada çıkarları Sırp politik liderleri ile geniş ölçüde uyuşan Sırp Ortodoks kilisesi temsilcileri bu toplantıya katılırken Milošević ile ilgili bazı endişeleri vardır. Kosova Diyakozu'na karşı sorumlu olan Artemije rahibi Hieromonk Sava, Milošević'in bu kutlamalara

---

⁴⁵ Bu başarılar arasında özellikle anayasal değişiklikleri ve Belgratta kontrolü sağlaması gösterilebilir (Bieber 2002: 102).

helikopterle gelişini kendisini “antik Tanrı” gibi gösterdiğini ve gidilen yolun yanlış olduğunu söyler (Judah 1997: 164).

Milošević Kosova Efsanesini kullanarak bölgedeki komşularına karşı Sırların ölmüş olan milliyetçilik tutkularını sömürerek açığa çıkarmıştır. Fakat Kosova'nın yapılandırılmasına karşı çıkan Milošević yönetimi altındaki sıradan Sırları Nato saldırılarına maruz kalarak mağdur etmiştir (Ott 1999).

Savaşın 1989'daki yıldönümü kutlamalarında efsanenin başlıca iki temasına değinilmiştir. Milošević konuşmasında bu savaşın iki ayrı şekilde yorumlanabileceğini söylemiştir. Ona göre bu savaş bir ihanet sonucu Sırların köleleşmesi olarak ya da uzun vadede Türk boyunduruğundan kurtulmayı sağlayan olay olarak görülebilir. Bu savaş ihanetin utancı ya da kahramanlığın büyüklüğüdür (Milošević 1990: 310).

Savaşın anma törenlerinde önce Milošević “anti-bürokratik devrimleri” harekete geçirmiş, kitleleri Vojvodina, Karadağ ve Kosova'daki komünist liderliğe karşı gösteriler yapmaya yöneltmiş, onları istifaya zorlamış, daha uygun ve daha milliyetçi figürlerin yerlerine geçmelerine öncülük etmiştir. Kosovalı Arnavutları Sırp menfaatlerini önemsememekle Karadağlı ve Vojvodinalı elitleri ihanetle suçlamıştır. Bir kere daha Kosova Efsanesi 1389'da ihanet edenlerin dönemin komünistleriyle kıyaslanarak çağdaşlaşmıştır (Bieber 2002: 102).

1989 yılındaki anma törenleri sonrasında da efsane politik alanda kullanılmaya devam etmiştir. 1990'larda ortaya çıkan muhalefet partileri tutucu Sırp milliyetçi geleneği temelli politik propagandaları Kosova Efsanesine uygun olarak hazırlamışlardır. Tıpkı Prens Lazar'ın savaş öncesi ettiği yemin gibi 1991 yılında çeşitli Sırp muhalefet liderleri Sırp Ortodoks patriği Pavle'ye yemin etmişlerdir (Danas 1991; Aktaran: Bieber 2002: 103). Kitleler hükümetin ve muhalefetin bu davranışlarında samimi olduklarına inandıklarından Kosova Savaşı ile ilgili semboller kullanılmaya devam edilmiştir (Bieber 2002: 103).

1992 yılının haziran ve temmuz ayları arasında neredeyse bir ay süren öğrenci protestoları rejimin demokratik olmayan politikalarını ve Bosna savaşını protesto etmiştir (Bieber 2002: 103). Aşırı milliyetçiliğe karşı yapılan protestolarda “Dünya Sırp karşıtı değildir, Sloba Dünya karşıtıdır” tezahüratına benzer protestolar vardır (Gordy 1999: 207).

1992’de Hırvatistan’da ve Bosna’da şiddet ve savaş tekrar baş göstermiştir. Sırp militanlar, Bosna-Hersek’teki Müslüman nüfusu katletmeden önce Prens Lazar’ın isminin anıldığı ayinlerle kutsanmışlardır. Şehirler yıkılmış, sokaklara ve caddelere Kosova Efsanesinin kahramanlarının isimleri verilmiştir (Sells: 2003: 4).

1994-98 yılları arasında Sırp rejimi Kosova Efsanesini kullanamamıştır. Çünkü o dönemde kilise, milliyetçi muhalefet partilerini desteklemektedir. Efsanenin güçlü dinsel temaları varlığını sürdürmekte olduğundan, Sırp rejimi efsaneyi iddia ettikleri barışçıl politik amaçları yönünde kullanmakta zorlanmıştır (Bieber 2002: 104).

Bosna’daki Sırp kuvvetlerinin başında bulunan General Ratko Mladic, Bosna-Hersek’teki katliam boyunca Kosova Efsanesi anlatılarını kullanmıştır. Kosova Savaşı’nın 1995’teki yıldönümü kutlamalarında şunları söylemiştir:

Prens Lazar ordusunu kominyona topladı, ata yurdunu, inancını, özgürlüğünü ve Sırp ulusunun onurunu koruyarak kendini Cennet krallığına teslim etti. Böylesine bir kendini adamışlığın varlığını anlamak zorundayız ve böylece ondan tarihsel bir ders çıkarabilmeliyiz (Thomas 1999: 237).

1995’in sonlarında Slobodan Milošević üzerine uluslararası bir baskı söz konusudur. Bu baskının nedeni Milošević’in Hırvatistan’da ve Bosna-Hersek’te aşırı Sırp yanlısı tutumundan kaynaklanan barış bozucu imajının düzeltilmesidir. Bu baskı neticesinde Milošević her fırsatta kendisinin Sırbistan’a barış ve huzuru getirdiğini, uluslararası toplumun desteklediği bir rejim oluşturduğunu söylemeye başlamıştır (Thomas 1999: 251). Sırp milliyetçiler tarafından Milošević’le ilgili sonraları yapılan yorumlar “Sırpın ihanetçisi” olduğu yönündedir. O yorumlardan bir tanesi, altı yüzyıl sonra Vuk Branković’in ilk defa mezarında rahat uyduğunu, çünkü artık Slobodan Milošević

adında O'ndan daha büyük bir ihanetçinin ortaya çıktığını söyler (Thomas 1999: 239). Yine bir başka yerde Vuk Branković'in tarihteki en büyük ihanetçi olma sıfatını Slobodan Milošević'e kaptırdığını söyler (Thomas 1999: 242).

1995'te Savaşı sona erdiren Dayton Barış Anlaşması Hırvatistan ve Bosna'ya odaklanmış, Kosova konusunu geri plana itmiştir. 1998 yılında Kosova'daki Sırp yetkililerle Kosovalı Arnavutlar arasında şiddet artmıştır. Sırp general Nebojsa Pavkovic, Kosova'daki Sırp kuvvetlerinin komutanıdır. 2000 yılında *Frontline*'daki röportajında şunları söyler:

Sanırım bütün dünya Kosova'nın Sırp lar için ne anlama geldiğini biliyor.... Sırbistan Kosova'da ve Kosova Sırbistan'dadır. Sırp ların kökeni Kosova'dadır ve geçmiş yıllar boyunca Sırp larla ilgili her şey oradadır. Her Sırp içtenlikle O'na (Kosova'ya) bağlıdır (Pavkovic 2000).

Pavkovic, röportajın sonlarında Kosova uğruna ölüme hazırlandıklarını, BM ve NATO mandasının bir gün son bulacağını ve o zaman Kosova'ya geri döneceklerini söyler (Pavkovic 2000).

Kosova'da 28 Haziranın anılması 1989 anma törenlerinden sonra hiç o günkü kutlamalar kadar gösterişli olmamıştır. 1999 sonrasındaki kutlamalar ise gitgide sade bir hal almıştır. Çok az sayıda Sırp Gazimestan'da Vidovdan günü kutlamalarına katılmaktadır (Danas 2000; Aktaran: Bieber 2002: 106).

1990'larda Sırp Ortodoks kilisesinin efsaneyi Sırp hükümetinden daha fazla kullandığı söylenebilir. Kilise şiddet karşıtı görünmesine rağmen, Hırvatistan'da ve Bosna'daki savaşlar sırasında kendi hiyerarşisi içerisindeki önemli elementleri özellikle birçok milliyetçi piskoposları, Milošević ve rejimi Sırp milli çıkarlarını koruyamamakla ve bu konuda yeterli gayreti göstermemekle suçlamıştır (Bieber 2002: 104).

2.5. SIRP ORTODOKS KİLİSESİ VE KOSOVA EFSANESİ

Kosova Savaşından sonraki dönemde ortaçağ Sırp mirasının korunmasında ve Sırp millî bilinçlerinin/kimliklerinin muhafazasında Sırp Ortodoks kilisesi önemli bir unsurdur. Ortodoks kilisesi, Osmanlı ve Avusturya topraklarında hayatta kalan tek Sırp millî kurumu olması açısından da ayrı bir öneme sahiptir (Magaş 1993). Magaş, Sırp kilisesinin “embriyo halinde bir devlet” olduğunu, yani “gerçek bir devleti oluşturacak olan ruhani bir devlet” olduğunu söyler. 19. yüzyılda ki Sırp isyanlarında, Balkan Savaşlarında ve Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Yugoslavya kurulduğunda kilise Sırp devletinin ve ulusunun koruyuculuk görevini üstlenmiş, tekrar doğması için zemin hazırlamıştır. Sırp millî güçlü mistik farklılıklarını Sırp milliyetçiliğine yerleştirerek modern zamanda hayatta kalmasını sağlamıştır (Magaş 1993).

Sırp Ortodoks kilisesi, Sırp millî Türklerle ve diğer Katolik komşularıyla kaynaşmasını engellemiştir. Ortodoks Hıristiyanlığın Sırp millî vermiş olduğu farklı kimlik, kültür ve geleneklerinin muhafazasını sağlamıştır. Sırp kilisesi ayrıca Ortaçağ Sırp millî büyük yöneticilerinin ve kutsal kişilerinin unutulmamasını sağlamıştır. Kilisenin sayesinde her Sırp Aziz Sava’yı, Stefan Nemanja’yı, Dušan’ı ve Lazar’ı hafızasında canlı tutmuştur. Ortaçağ Sırp millî azizleri de epik şiir geleneği ile yüceltilmişlerdir. Böylece modern zamanlardaki Sırp millî bilinçleri onları Yunanlılardan ve diğer Balkan Ortodokslarından rahatlıkla ayırmıştır (Pappas 1994:28-9).

19. yüzyılın başlarından itibaren, Ortodoks inancı ve millî kimlik birleşerek Kosova Efsanesindeki yerini almış, Sırp milliyetçiliği merkezine yerleşmiştir. 19. yüzyılda Sırp kimliği formüle edildiğinde Ortodoksluk Sırp millî merkezinde yer almış Sırp millî dinsel bağlılıkları zaman zaman farklılaşsa bile⁴⁶ Ortodoks kilisesi Osmanlı döneminde Sırp kimliğinin muhafaza edilmesinde önemli rol oynamıştır (Petrovich 1980:386-91). 19. yüzyılda modern devletçilik anlayışı geliştiğinde, Sırp devlet kimliğinin tanımlanmasında ve diğer Slavlardan (Hırvatlar ve Müslümanlardan) ayırt edilmesinde inanç/din en önemli unsur olmuştur (Duizings 2000:176-7).

⁴⁶ Bu farklılıklardan bazılarını Katolikliği tercih eden Dalmaçyalılar ve İslâmı seçen Bosnalılar örnek verilebilir.

İlk Sırp ayaklanmasında (1804-13) Sırp Devleti ve Sırp kilisesi birbirleriyle yakın ortaklık ilişkisi içerisine girmişlerdir. 19. yüzyılın başlarında Sırp Ortodoks kilisesi din adamları aktif olarak ve militanca Türklere karşı ayaklanan Sırp'ların içerisinde yer almışlardır (Petrovich 1980: 399). 1830 yılında bir grup Sırp, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde özerklik elde etmiştir. 1831'de bu Sırp'lar kendi piskoposlarını seçme hakkını kazanmışlardır. 1878 yılında Sırp'lar bağımsızlıklarını kazanmış, bir yıl sonra Sırp Ortodoks kilisesi kendi kendini idare eder (autocephalous) duruma gelmiştir (Arnakis 1963: 135-6; Aktaran: Duizings 2000: 177). 1903 yılında Sırp anayasasında Ortodoksluk resmi devlet inancı olarak ilan edilmiş ve milli bayramların kilise ayini ile kutlanacağı⁴⁷ kararlaştırılmıştır (Ramet 1988: 233). Sırp Ortodoks kilisesi ile devlet arasındaki bu yakın ilişki, kilisenin özellikle kritik zamanlarda politik rol oynamasını sağlamıştır (Duizings 2000:177).

1980'li yılların başlarında Yugoslavya'da etnik milliyetçiliğin artmaya başladığı dönemde Sırp Ortodoks kilisesi tekrar politik sahnede yerini almıştır. Kilise, Kosova problemine odaklanarak Sırp'ların ulus olarak acı çekme duygusunu tekrar canlandırmıştır. Sırp'lar ve Arnavutlar arasındaki kavga giderek büyümüş ve iki taraf arasındaki çatışma Hıristiyanlık ve İslâm arasındaki çatışmaya dönüşmüştür. Arnavut köktencilerin "cihat" söylemlerinden istifade eden Sırp Ortodoks kilisesi, Sırp'lara karşı soykırım yapılacağı söylemleriyle politik güç kazanmıştır. Sırp Ortodoks kilisesi kırk yıllık komünist rejimin ardından Kosova konusunu istismar ederek tekrar eski gücüne kavuşma fırsatı yakalamıştır (Duizings 2000:179).

Kosova Savaşı'nın hikâyesi, yüzyıllar boyunca tekrar tekrar yorumlanmış ve bir külte çevrilmiştir. Ortaçağ devletinin bu kültü, Ortodoks kilisesinin yardımıyla Balkan Slavlarının milli duygularını inşa etmiştir (Healy 1997: 26). Milorad Ekmečić, Güney Slavları arasındaki milliyetçiliğin yükselmesindeki dinsel etkiler üzerinde ciddi

⁴⁷ Efsane, savaşın Osmanlı ordusu tarafından kazanıldığı fakat ruhani zaferin Sırp/Hıristiyan güçlerine ait olduğunu söyler. Efsane'ye göre savaş arifesinde Knez Lazar'a Cennet veya Dünya Krallığı arasında bir seçim yapması bir seçim yapması teklif edilir. Lazar ertesi günkü savaştan zaferle dönemeyeceğini bilerek Cennet Krallığı'nı seçer. Fakat bu seçimiyle Sırp halkının sonsuza kadar Cennet Krallığı'nda kalmasını sağlamış olacaktır. Dolayısıyla Sırp Ortodoks kilisesi Efsane'nin bu ilahi ve ruhani boyutunu kutlar (Redjep 1980:134; Aktaran: Bieber 2002: 96). Prens Lazar'ın Efsane'de Cennet Krallığı'nı tercih etmesi savaştaki yenilgilerini ahlaki (moral) zafere çevirmiştir. Sırp'lar tarihi seçeneklerine sürekli Cennet Krallığından yana kullanmışlardır (Anzulovic 1999: 12).

çalışmalar yapan tarihçilerden biridir. Ona göre kiliseler Güney Slav milliyetçi hareketlerinin temelini oluştururlar. Onların milli kültürü bir kilisenin veya bir dinin çatısı altında yapılanmıştır. Diğer yandan kiliseler kritik dönemlerde sosyal organizasyonları alevlendirmiştir. Zamanla dinsel karakterlerini kaybetmişler ve etnik, kültürel ve sosyal konulara/organizasyonlara odaklanmışlardır (Ekmečić 1989:15; Aktaran: Aleksov 2005: 113-27).

Başkeşiş Justin Popovic (1894-1979) önde gelen bir ilahiyatçı ve üniversitede profesör olarak bu düşüncenin önde gelen modern destekçilerinden biri olarak şöyle söyler:

Bizim insanlarımızın büyüklüğü şu gerçekten kaynaklanmaktadır ki; Onlar Aziz Sava vasıtasıyla Hıristiyanlığın adaletini benimsemişler ve kendilerinin bunun içerisinde şekillendirmişlerdir. Onlar yüzyıllar boyunca böyle bir adalete yönelerek gelişmişler ve bu adalet onların günlük hayatları ve gelenekleri ve İncil'i (gospel) olmuştur. Sadece bu, bizim insanlarımızın niçin tarihlerindeki bütün kader anlarında cenneti dünyaya, ölümsüzlüğü faniliğe, sonsuzluğa geçiciliğe tercih etmelerini açıklayabilir (Popović 1987: 192; Aktaran: Anzulovic 1999: 13).

2.6. KOSOVA EFSANESİNİN SIRP TOPLUM PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ

Sırp Ortodoksluğu güçlü bir kurbanlaştırma ve acı çekme duygularına aşınadır. Bunun kökeni 1389'da Sırp'ların Osmanlılara karşı yenildiği Kosova Savaşı'na gider. Sırp Ortodoks kilisesi kendini acı çeken bir kilise olarak görür (Ramet 1988: 232). İlk başlarda teolog, sonraları piskopos ve aynı zamanda koyu bir milliyetçi yazar olan Atanasije Jevtić, Sırp'ların ulus olarak acı çektikleri düşüncesinin canlanmasına önemli katkı sağlayanlardan biridir. Bu düşüncenin bir diğer destekleyicisi, Karadağlı piskopos Amfilohije Radović'tir (Duizings 2000: 180). Bu düşünce Sırp kuramcı ve rahip Nikolaj Velimirović tarafından 20. yüzyılın ilk yarısında zirveye ulaşmıştır (Bremer 1992: 112-60). Velimirović, bu yüzyılın diğer bir önemli kuramcısı Justin Popović ile birlikte Ulus-Devlet'in modern durumunu Sırp acı çekme zihniyetine adapte etmiştir. Acı çekme temasını kiliseden alarak bir ulus olarak Sırp'lara nakşetmiştir (Ramet 1988: 236-8).

Kurbanlık, efsanede birkaç yönden işlenen temadır. Sırlar Osmanlılara karşı cesurca savaşıp kaybettikleri savaşın kurbanları olarak görülürler. Özellikle Prens Lazar ve Miloš Obilić, savaşta ihanete uğramışlar ve şehit olmuşlardır. Kendi hayatlarını Sırların cennet krallığına girebilmeleri için feda etmişlerdir. Diğer bir kurbanlık teması da, Sırların Avrupa'nın ve Hıristiyanlığın savunucuları tarafından terk edilmeleridir. Türk saldırılarına karşı yalnız bırakılmalarına rağmen Avrupa da ki diğer toprakların da savunucusu olmuşlar ve 500 yıl boyunca ızdırap çekmişlerdir. Bu terk edilme duygusu 1894'ün ilk çeyreğindeki *The Century* adlı dergide Sırp kökenli Amerikalı yazar Nikola Tesla'nın ünlü Sırp şairi Zmai Iovan Iovanovich ile ilgili bir makalesinde şöyle yer almaktadır:

Sırp devleti Kosova'da 1389 tarihindeki ezici çoğunluktaki Asyalı göçebe topluluklara [Türlere] karşı yapılan ölümcül savaştan sonra sefil köleliğin içine düşürüldü. Avrupa Sırların barbar akınlarına karşı kendi özgürlüklerini kurban etmeleri sonucu meydana gelen büyük borcunu asla geri ödeyemez (Tesla 1894: 130-1; Aktaran: Lugar 2005: 26).

Anzulovic, İsveçli sosyolog Norbert Elias'ın, önemli güç kaybının daima travmatik olaya sebep olduğunu belirttiğini ve İngiltere örneğini verdiğini söyler (Elias 1996: 4; Aktaran: Anzulovic 1999: 1). Anzulovic ise güç kaybının Sırlar için travmatik olduğunu belirterek Sırlar'ın sadece bölgesel gücünü kaybetmekle kalmadığını, aynı zamanda politik unsur olmaktan mahrum edildiğini söyler. Böylece Sırlar 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Osmanlı Sultanlarının ikinci plandaki konusu olmuşlar, bu süre zarfında büyük geçmişlerinin ve geleceklerinin efsanesini yetiştirmişlerdir (Anzulovic 1999: 2).

Tarihçi ve gazeteci Robert Kaplan, Kosova'nın Sırlar için "Topluluk sembolü" olduğunu ve bu sembolün Sırların devlet olmasında bir sütun görevi üstlendiğini ileri sürer (Kaplan 1994: 35). Kaplan, "Topluluk sembolleri" terimini Bulgaristan doğumlu Nobel ödüllü Elias Canetti'nin geliştirdiği bir psikolojik teorisinden ödünç almış ve *Balkan Ghost* adlı kitabında kullanmıştır. O'nun "Topluluk sembolü" milli kimlik üzerine kurulu güçlü duyguları harekete geçiren ve bir milletin en çok hatırlanan epik

hikâyesidir. Topluluk sembolü, İngilizler için deniz, Fransızlar için devrim, Yahudi inancına sahip olanlar için Mısırdan göçtür (Kaplan 1994: 35). Sırpların “topluluk sembolü” ise Kosova’dır.

II. Dünya Savaşı’nda Sırpların bu acı çekme teması, yüzlerce manastır ve kilisenin yıkılması, Sırp Ortodoks kilisesi rahiplerinin tasfiye edilmesi ve sivil ölü/yaralı sayılarının çokluğu sebebiyle daha da güçlenmiştir. Savaşta meydana gelen insan, materyal ve psikolojik kayıplar Sırp Ortodoks kilisesine travmatik etkide bulunmuştur (Ramet 1988: 236-8). Savaşın sonrasındaki kilisenin acı çekmesi bitmemiştir. Savaşın önce kilisenin milliyetçi ve tepki veren duruşu nedeniyle savaş sonrası komünizm kiliseyi ciddi bir şekilde cezalandırmıştır. Kilisenin sosyal ve politik hayatı marjinalleştirilmiş, Sırp Ortodoks rahiplerine zarar verilmiştir (Ramet 1988: 238-41).

Yazar Brogdan Denitch, Sırpların milli ıstıraplarının “patolojik imaj” a sahip olduğunu öne sürerek, milli efsanelerinin ve tarihi gerçeklerin kombinasyonundan Yugoslavya federasyonunun yıkılmasına sebep olan “ölümcül” milliyetçilik markalarının meydana geldiğini söyler (Denitch 1994: 112). Bilim adamı Julie Mertus, kurbanlığın kimliğe olan etkisini şöyle açıklamaktadır:

Bizim kimliklerimiz, birey olarak ve grupların birer üyesi olarak, hikâyelerin anlatılması ve hatırlanması vasıtasıyla tanımlanır. Gerçek olsun veya hayâli olsun, bu hikâyeler kendimizi kahramanlar olarak, şehitler olarak, zafer fatihleri olarak veya küçük düşürülmüş kurbanlar (victims) olarak anlaşılmanızı şekillendirir. Bu kimliklerden en tehlikelisi “kurban” olmaktır. Kendimizi “kurbanlar” olarak gördüğümüz zaman, açıkça bir düşman tanımlayabiliriz. Kurbanlığımız bekledikçe, ahlâkî düşüncelerimizin suç işleyen kişilere dönüşmesi fazla sürmeyecektir (Mertus 1999: 1; Aktaran: Lugar 2005: 27).

Bu konuya sosyal psikoloji boyutuyla değinen akademisyen Vamık D. Volkan, “seçilmiş travma” olarak isimlendirdiği çeşitli olayların grup psikolojisindeki etkinliğini tespit etmiş ve birtakım önemli değerlendirmeler yapmıştır. Volkan, seçilmiş travmayı “ötekilerin elinden çıkan, geniş grubun tamamında çaresizlik, mağdurlaşma, utanç ve aşağılanmışlık duyguları oluşturan tarihsel bir olayın zihinsel temsili” olarak tanımlar (Volkan 2007: 238) ve çeşitli örnekler verir. Konumuzla ilgili olarak Sırplar üzerine bu

konunun yorumlamasını yapmadan önce yazarın diğer bazı büyük etnik gruplar üzerinde verdiği örnekler kısaca şöyle özetlenebilir: Hıristiyan dünyasında özellikle Yunanistanda İstanbul'un fethinin oluşturduğu travmatik etki; Yunanistanın seçilmiş travması ve bu travmanın Megali İdea'nın oluşumuna etkisi; Usame Bin Ladin'in ABD'ye karşı Filistin, Afganistan, Irak gibi bazı İslâm ülkelerinin mağdurluğunu kullanması; ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırılarının oluşturduğu travmatik etkiyi kullanması; Yahudi soykırımının hala sıcaklığını koruyan bir travma olması (Volkan 2007: 238-58).

Sırp'ların Kosova Efsanesi, seçilmiş travma için verilecek en iyi örneklerden biridir. Megali İdea'nın gerginliklere ve kan dökülmesine katkıda bulunduğunu söyleyen Volkan, seçilmiş bir travmanın gerçek yıkıcılık potansiyelinin Sırp liderlerinin Sırp halkını seçilmiş travmaları aracılığıyla tüyler ürperten olaylara sebep olan politik propogandalarına alet etmelerinde daha net görüldüğünü söyler (Volkan 2007: 248). Bu tüyler ürperten olaylardan biri de Boşnak kadınların uğradıkları tecavüzlerdir:

Sanırım, Sırp'ların seçilmiş travmalarını yeniden canlandırmaları, Boşnak kadınların sistemli biçimde uğradıkları tecavüzlerle de yakından ilişkiliydi. Savaş ya da benzeri durumlarda, bireysel olduğu kadar grup gerilemeleri de ortaya çıkar. Cinsellikle saldırganlık, birçok bireyin zihninde ve eylemlerinde iç içe geçer. Bu tecavüzlere yol açabilir... Sırbistan'da tecavüzler sistemliydi ve haklılık ideolojisi tarafından onaylanmıştı (Volkan 2007: 251-2).

Volkan, seçilmiş travmanın politikacılar tarafından da kullanıldığını söyleyerek Milošević örneğini verir:

Ne var ki, Slobodan Milošević iktidara geldikten sonra Sırbistan'da kullanılan propoganda, kendine özgü, etkili ve ölümcüldü. Bu propoganda, doğrudan 1389 Kosova Savaşı'nı hedef alıyordu. Neredeyse efsaneleşmiş bu savaş, Hıristiyan Sırp'ların Müslüman Osmanlıların elinden yaşadığı yenilgiyi ve ıstırapları simgeler hale gelmişti. Bu, seçilmiş travma için en doğru örneklerden biri olsa gerek, çünkü yeniden canlandırılması, altı yüz yılın ve düzinelere kuşağın bugüne yığılmasına sebep olmuştu; miras alınmış ödevler o kadar güçlüydü ki, zaman hiç geçmemiş gibiydi. Sırp'lar yenilgilerinin öcünü alacaklar, "hakları" olan toprakları geri kazanacaklar ve nihayet mağdurlaştırılmalarını tersine çevireceklerdi (Volkan 2007: 248-9).

2.7. SİRP MİLLİYEÇİLİĞİNDE KOSOVA EFSANESİNİN YAŞAMASINI SAĞLAYAN BAZI SOYUT/SOMUT KÜLTÜR UNSURLARI

Dalmaçya'nın iç bölgesinde, özellikle Kırım bölgesinde, bir çeşit ağıt şarkısı gibi eskiden kalma modası geçmiş bir tonlamayla çok iyi bilinen kederli ses geçişleri olan o-oy... sesi duyulabilir. Bazı köylüler genellikle meyhanelerde baş başa verirler ve bir Avrupalı için oldukça gülünç bir manzara olan bu sahnede içlerinden geçen bu sesin çıkmasına izin verirler. Eğer onlara neden bu şekilde şarkı söyledikleri sorulacak olursa, cevap olarak şöyle derler: bu ağıt Kosova için! (Braun 1937: 96; Aktaran: Anzulovic 1999: 1).

Kosova için yakılan bu ağıt, zamanında yaşanmış olayların birçoğunun unutulmadığını göstermektedir. Bu ağıtların günümüzde de devam etmesi, Kosova'nın hâlâ hafızalarda yeri olduğuna işaret eder. Bu ağıtları hatırlatan ve hafızalarda canlı kalmasını sağlayan kültürel unsurlar günümüze kadar ulaşabilmiştir. Çok sayıda Kosova yadigârı, yüzyıllar boyunca sapaşağlam ayakta kalabilmiştir. Bu örnek aslında Osmanlı'nın yüzyıllar boyunca bölgede ne kadar hoşgörülü bir yönetim sergilediğinin kanıtıdır. Sadece Kosova'da değil Balkanların her yerinde hem Osmanlı eserlerine hem de Osmanlı'nın saygı duyduğu başka medeniyet eserlerine rastlanabilmektedir. Bunlardan en önemlileri Hıristiyan dinine mensup etnik grupların inşa ettikleri kiliselerdir.

Sırp lar yüzyıldan fazla bir süre Balkanlardaki en güçlü imparatorluk olmuşlardır. Bu imparatorluk, miras olarak birçok kilise ve manastır bırakmıştır (Dragnich 1994: ix). Kosova Savaşı'ndan önce 1170 yılında Ortaçağ Sırp larının bir parçası halinde olan Kosova, 1190'dan sonra idari ve kültürel merkez haline gelmiştir. Bu sebeple Sırp lar, en büyük kilise ve manastırlarını Kosova'da inşa etmişlerdir. Hatta Sırp Ortodoks Kilisesinin merkezi de Peć (ipek)'te bulunmaktadır (Genelkurmay 2009: 12). Buraların içerisindeki duvarlar hâlâ muhafaza edilen artistik zenginliğe sahip yapılarla süslüdür (Dragnich 1994: ix).

Kosova 11. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar inşa edilmiş 1300'den fazla dinsel objeye ev sahipliği yapmaktadır. Bu yönüyle Kosova, Sırp Ortodoksluğu için çok önemlidir. Kosova nüfusunun % 10'a yakını Sırp'tır ve oradaki Sırp lar (kimi rahip, kimi köylü,

kimi rahibe olan kimselerin birçoğunun taşınmaya gücü yetmemiş) 1300 dinsel obje ile ilgilenmektedirler. Onlar için bu objeler çok büyük sembolik değer içermektedir (Ott 1999).

Kosova'nın dışında da buradaki eserlere benzer bazı eserlere rastlamak mümkündür. Örneğin Yunanistan'ın Athos dağlarında ünlü bir Sırp manastırı olan Hilandar'da Miloš Obilić'i Aziz olarak gösteren bir resim bulunmaktadır (Anzulovic 1999: 13). Bir başka örnek olarak Niş'in güneyindeki Grabovac manastırı verilebilir. Bu manastırın duvarında Prens Lazar ve Miloš Obilić in yan yana olduğu bir resim vardır. Resimde Miloš'un başının üzerinde azizlerin başı üzerine konan geleneksel ışık halkası vardır ve kitabede şöyle yazar: "Aziz Miloš Obilić!" (Milićević 1884: 28; Aktaran Anzulovic 1999: 13).

1300 rakamı İngilizce hazırlanan bir belgeselde de telafuz edilmektedir. Belgeselde 600 yıl önceki savaşta Sırp askerlerinin Kosova'da var olan 1300 adet kilise ve manastırı korumak için şehit oldukları söylenmektedir. Prens Lazar'ın lanetinin yazılı olduğu bir anıtın önünde durarak savaşı anlatan spiker, 600 yıl sonra Sırp ağırlıklı Yugoslav ordusunun tekrar topraklarını korumak için hazırlandıklarını söyler.

(<http://www.youtube.com/watch?v=vcstGvMktGM>, Erişim: 07.06.2009, 14:30).

Sırp'lar 1953 yılında Gazimestan'da (Kosova/Priştine) 25 metre yüksekliğinde bir anıt yaptırmıştır (Genelkurmay 2009: 17). "Miloš Abidesi" veya "Kosova Sırp Anıtı" olarak bilinen anıt, Miloš'un anısına yaptırılmıştır. Kanı temsil etmek üzere kırmızı taştan yapılmıştır. Etrafı top mermileri şeklindeki kolonlarla çevrilidir. Bu kolonların üzerinde 1389-1989 tarihleri yazılıdır ve yanlarında bir de kılıç şekli vardır (Volkan 2007: 212). Anıtın üzerinde Prens Lazar'ın Kosova Savaşı öncesi savaşa katılmayanlar için okuduğu lânet dizeleri yer almaktadır:

Sırp ulusundan olup da
Kosova Savaşı'na katılmayana
Asla ne erkek çocuk ne kız çocuk verme
Elleri beyaz ve kırmızı şarap yapamasın...
Bacakları tutmasın... (Genelkurmay 2009: 16).

Anıtın sosyo-psikolojik boyutuyla ilgili olarak Vamık D. Volkan şunları söyler:

Kosova Anıtı'ndaki tarihler, savaşın etkilerinin psikolojik anlamda çözülmeyen kaldığını ve anıtın Sırların altı yüz yıllık yas tutma sürecini tamamlaması için değil, yeniden alevlenmesini sağlamak üzere inşa edildiğini düşündürür. Anıtın niyeti bağışlama duygularına izin vermek değil, psikolojik açıdan ilk düşmanı temsil eden halihazırdaki düşmana karşı intikam duyguları uyandırmaktır (Volkan 2007: 212).

Sırlar çeşitli tiyatro oyunlarında ve Vuk Karadžić gibi ünlü şairlerinden esinlenerek yazılan şiirlerde, Kosova Efsanesini yaşatmaya devam etmişlerdir. Vuk Karadžić Kosova Şarkılarını ve diğer kahramanlık şarkılarını 1804-13 yılları arasında Sırp isyanlarının meydana geldiği dönemde toplamıştır. Sırların özgürlük mücadelelerinin ideolojik desteği, örneğin Kosova'yı kaybetmelerinin intikamı ve Ortaçağ Sırp İmparatorluğu'nun yeniden canlanması yine o dönemde ortaya çıkmıştır (Judah 1997: 51). Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısındaki Sırp yazarlar, özellikle Avusturya kontrolü altındaki bölgelerde yaşayanlar, Kosova Savaşı'nı kendi çalışmalarında ele almışlardır. 1828'de Popović *Boj na Kosovu* [Kosova Savaşı] isimli eserini yazmış ve aynı tema üzerine kurulu *Miloš Obilić* isimli draması, Sırbistanın her yerindeki küçük kasabalarda on yıllarca gösterimde kalmıştır (Ekmečić 1991: 334). Sırp romantizm şairleri Türkleri kötüleyen Sırp köylülerinin yaşamlarını hoş gösteren ve öven şiirler yazmışlardır (Duizings 2000: 187).

Bazı yazarlar, tarihçiler ve akademisyenler Kosova Efsanesine eserlerinde değinerek hafızalarda canlı kalmasına yardımcı olmuşlardır. 1980'li yılların başlarında bir grup Sırp yazar Kosova Efsanesinin elementlerini kendi romanlarının içerisine yerleştirmiştir. Oyun yazarı Naum Panovski bu yeni edebiyatın motiflerini karakterize etmiş ve "kendine acıma sendromu" ve "şehitlik" gibi kavramların gelişmesine katkıda bulunmuştur (Panovski 1996: 4-5). Tarihçilerde benzer şekilde Kosova'daki Sırp iddialarını haklı çıkarmak için tarihi efsanelerin anlatılarını kaleme almıştır (Bieber 2001: 136-44). Savaşa ait ihanet teması, dönemin birçok kitabında ve yazılı basınında benzetmeyle yerini almıştır. Örneğin 28 Haziran 1989 tarihli ünlü Sırp gazetesi

Politika'da “Sırp kahramanlarını yücelttiler ve hala yüceltmekteler ve ihanet edenleri hatırlamaktalar” başlığı atılmıştır (Zirojević 2000: 207).

Kosova Efsanesinin Sırp milli kültürü içerisinde hayatta kalmasını sağlayan unsurlardan biride 1989 yılında yapılmış *Boj Na Kosovu* [Kosova Savaşı] adlı filmidir. Ljubomir Simovic'in romanından esinlenen filmin, hazırlandığı tarihe nazaran oldukça kaliteli ve emek harcanmış olduğu bellidir. Film'de baştan sona Birinci Kosova Savaşı anlatılır fakat savaş tıpkı efsanedeki şekliyle gösterilmiştir. Yani film Kosova Savaşı'nı değil aslında Kosova Efsanesini anlatmaktadır. Prens Lazar'ın kutsal kişiliği, Vuk Branković'in ihaneti, Branković ile Miloš Obilić'in Prens Lazar'ın verdiği yemekte birbirilerini ihanetle suçlamaları, Miloš Obilić'in Murad Hühavendigâr'ı bıçaklaması⁴⁸ gibi konular birebir efsane anlatılarıyla örtüşmektedir.

Ayrıca efsane ile ilgili çeşitli memoratlar ve halk anlatıları da günümüzde tazeliğini korumaktadır. Örneğin halk arasındaki anlatılara göre Kosova Ovası'nda bazı küçük çiçeklerden akan damlacıklar, Sırp'ların Kosova Savaşı'nda kaybettikleri krallıklarının matem gözyaşlarıdır (Zirojević 2000: 199). Yine çiçeklerle ilgili olarak savaş alanında yetişen çiçekler tam açtığında boyunları aşağıya doğru eğik olduğundan Sırp'lar bu çiçeklere “yas tutan çiçekler” adını vermişlerdir (Volkan 2007: 212). Bir diğeri de “savaşın olduğu gün Guguk kuşlarının hayatını kaybeden Kosova kahramanları'na ağıt olarak ötmemeleri” dir (Zirojević 2000: 199).

Bazı Sırp aileler Kosova Savaşının yıldönümü olan Aziz Vitus Günü arifesinde aile içi kutlamalar yaparlar. Bu kutlamalarda yapılan dansları sona erdiğinde aile reisi, aile bireyelerine birer şakayık vererek, “bu çiçek gibi kırmızı ve bu çiçekler kadar güçlü olmanızı istiyorum” der. Çiçeği alan aile fertlerinin herbiri şöyle cevap verir: “Kosova ovasında kanlarını dökenler gibi olmalıyım” (Zirojević 2000: 199).

⁴⁸ Filmde Miloš Obilić'in Murad Hühavendigâr'ı bıçakladığı sahneyi izlemek için bkz. <http://www.youtube.com/watch?v=dkTjVfkeVkJQ>, Erişim: 07.06.2009, 16:10.

SONUÇ

1389 yılında Kosova Ovası'nda Sırp Prenslar Lazar'ın başında bulunduğu Balkan Birliği ile Sultan Murad Hüdâvendigâr'ın önderliğindeki Osmanlı Devleti arasında "Birinci Kosova Savaşı" adı verilen bir savaş meydana gelmiştir. Savaşın gerçekliklerinden pek azı bilinmektedir. Bunlar: Savaşın çok zor geçtiği, her iki tarafın ağır kayıplar verdiği, Prenslar Lazar ve Sultan Murad'ın savaşta hayatını kaybettiği, iki liderin de yerine oğullarının geçtiği gerçeklerdir. Bunun dışında savaşı kimin kazandığı ile ilgili olarak bile henüz kesin bir sonuca ulaşılamamıştır. Fakat bu savaş üzerine yapılandırılmış olan Sırpların Kosova Efsanesi, Sırp lar açısından tarihî gerçekliğin yerini almıştır.

Savaştan sonra Sırp lar tarafından savaşla ilgili çeşitli halk anlatıları, epik şiirler, şarkılar ve Sırp Ortodoks kilise vaazları ortaya çıkmıştır. Bunlar yüzyıllar boyunca kimi zaman kayıt altına alınarak, çoğu zaman ağızdan ağza aktararak günümüze kadar değişik versiyonlarıyla ulaşabilmiştir. 19. yüzyılda Vuk Stefanović Karadžić tarafından yapılan Kosova şarkılarının, şiirlerinin ve anlatılarının derleme çalışması çok önemlidir. Çünkü bu çalışmalar, milliyetçilik akımlarının hız kazandığı dönemde meydana gelmiştir.

Yüzyıllar boyunca Osmanlıların ve Avusturya İmparatorluğu'nun boyunduruğu altında varlıklarını sürdüren Sırp lar, 19. yüzyıldaki milliyetçilik akımından etkilenerek Osmanlılara karşı ilk isyanlarını 1804 yılında gerçekleştirmişlerdir. Kısa süre sonra tekrar Osmanlı himâyesine giren Sırp lar, 1878 yılında bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bağımsızlıklarına kadar olan süreç içerisindeki Sırp isyanlarında, Vuk Stefanović Karadžić ve Petar Petrović Njegoš'un Kosova Efsanesi ile ilgili derleme çalışmaları, halkı kışkırtma amacı güden politik bir araç olarak kullanılmıştır.

Kosova Efsanesinin politik bir araç olarak kullanılması, Sırp ların bağımsızlıklarını kazanmalarıyla son bulmamıştır. 20. yüzyılın başlarında meydana gelen Balkan Savaşları'nda ve Birinci Dünya Savaşı'nda sahnedeki yerlerini alan Sırp lar, efsaneyi kullanmaya devam etmişlerdir. Balkan Savaşları sonrasında Kosova'yı Türklerin elinden alarak özgürleştirdiklerine inanan bazı Sırp askerler, efsane kahramanlarına atıfta bulunan konuşmalar yapmış, Kosova'ya girdiklerinde diz çökerek toprağı

öpmüşlerdir. Bu sırada Sırp Kralı Peter Karadjordjevic, Kosova’da bulunan Decani Manastırını ziyaret etmiş ve burada bulunan ve sadece Sırpların Kosova’nın intikamını aldıkları zaman yakılacak olan bir kandili yakmıştır. Gavriilo Princip isimli bir Sırp genci, efsane kahramanı Miloš Obilić’e özenerek Birinci Dünya Savaşı’nı başlatan suikasti gerçekleştirmiştir. Bazı Sırp komutanlar efsaneye göre Prens Lazar’ın savaş öncesi söylediği “özgür olarak ölmek, köle olarak yaşamaktan iyidir” sözlerini ödünç alarak askerlerini motive etmişlerdir. Yugoslavya’da Tito dönemi sonrası Kosova sorununu ön plana çıkaran Sırp milliyetçiler bölgedeki tansiyonu artırmada yine efsaneyi kullanmışlardır. 1986 yılında Sırp Sanat ve Bilimler Akademisi (SANU) tarafından hazırlanan bildiride Kosova’da yaşayan Sırpların derin ruhsal yara aldığı, asimile edildiği, kültürel soykırıma uğradığı ve farklı ideolojileri kabul etmeye zorlandığı iddia edilerek Kosova üzerinden oyunlar oynanmaya ve Sırpların içerisindeki milliyetçilik duygularının köpürtülmesine devam edilmiştir. Milliyetçi ideolojileri harekete geçirmek amacıyla Kosova Efsanesini kullanan Sırp, Arnavutlar tarafından mağdur edildiklerini ve kendilerini korumaları için Slobodan Milošević gibi güçlü bir lidere ihtiyaç duydukları söylemlerini artırmışlardır. Slobodan Milošević, Yugoslav Devleti düşüncesini sona erdiren ve kitleleri cezbeden tek lider olduğu fikrini aşıl原因 konuşmasını, Kosova Savaşı’nın 600. yıldönümünde Kosova’da gerçekleştirmiştir. 1389 yılında meydana gelen savaşla ilgili söylemlerde bulunan Milošević, gönüllerini okşayan konuşmasıyla Sırpların Arnavutlara ve Türklere besledikleri nefret duygularının artmasına büyük katkı sağlamıştır. 1992 yılında Sırp militanlar, Bosna-Hersek’te Müslümanlara karşı giriştikleri katliamdan önce prens Lazar’ın isminin anıldığı ayinlerle kutsanmışlardır. Bosna’daki Sırp kuvvetlerinin başında bulunan General Ratko Mladic, Bosna-Hersek’teki katliam boyunca efsane anlatılarını kullanmıştır. Bu ve benzeri örnekler, efsanelerin “insanların kavramasını ve algılamasını şekillendirebileceğini, bazen motive edici bazen farklı davranışlar sergilemeye yönlendirici olabileceğini, politik programları kitle politikalarına çevirebileceğini, insanların duygu ve düşüncelerini yönlendirerek kolektif hareket etmelerini sağlayabileceğini, zaman zaman şiddetin oluşmasına yardımcı olabileceğini” düşünenler için iyi birer örnek olmuştur.

Kosova Efsanesi birtakım mesajlar içerir. Kosova Efsanesini “Sırpların kendi kimliklerini ve bir arada yaşamalarını sağlayan ahlâkî kuralları öğreten bir ders” olarak tanımlayan Duizings’e göre efsanenin Sırlara öğrettikleri şunlardır:

- 1) Tanrı Lazar’ı dünya ve cennet krallığı arasında bir seçim yapmak zorunda bırakmıştır. Lazar cennet krallığını seçmiştir. Bu sebeple Tanrı ile Sırplar arasında özel bir bağ vardır.
- 2) Sırplar kaderlerinin tayini için Tanrıyla bir mukavele yapmışlardır. Bu yüzden sıradan bir ulus değildirler. Tanrı onların yanındadır.
- 3) Sırplar seçilmiş insanlardır. Bu yüzden asla dünya menfaatleri adına hareket etmemelidirler.
- 4) Sırplar ne olursa olsun düşmanlarına karşı direnmeyi ve ülkelerini asla yabancı hâkimiyetine vermemeye ant içmişlerdir.
- 5) Bu sebeple Sırplar kendilerini kurban edebilmelidirler. Bu prensipler için herkesin ölüme hazır olmaları gerekir.
- 6) Yenilgi ve acı çekmek kaçınılmaz olabilir. Fakat bu Sırp kimliğinin temel unsurudur. Sırplar sadece acı çekerek ahlâkî mükemmelliğe ulaşabilirler.
- 7) Sırbistan küçük bir ülkedir. Etrafı büyük ve güçlü düşmanlar ve imparatorluklar ile çevrilidir. Bu ülkenin kaderidir ama aynı zamanda O’nun büyüklüğünü gösterir.
- 8) (Kosova için) adalet ve özgürlük ihtimali vardır. Tanrı Sırpları (Kosova’yı geri vererek) ödüllendirecektir. Kaybedilen krallık yeniden doğacaktır. Müslüman düşmanlarla hesap görülecektir (Duizings 2000: 192-3).

Sırplar 600 yılı aşkın bir süredir Kosova Efsanesi vasıtasıyla içselleştirdikleri bu duygularla yaşamaktadırlar. Dalayısıyla bu duygular Sırp toplumuna psikolojik boyutta etkili olmuştur. Sırplar kendilerini 1389 yılında Osmanlılara karşı kaybettikleri savaşın kurbanları olarak görmüşlerdir. Avrupa ve Hıristiyanlığı Osmanlılara karşı savunduklarını ve bu fedakârlıkları neticesinde 500 yıl boyunca ızdırap çektiklerini düşünürler. Buna rağmen Avrupa tarafından yalnızlığa terkedilmişler ve kıymetleri bilinmemiştir. Sırpların bu yaklaşımları savaşın ve Kosova’nın “seçilmiş travma”sı olmasını sağlamıştır. Yunanistan’ın İstanbul’un fethiyle, Yahudilerin soykırımıyla,

ABD'nin 11 Eylül saldırılarıyla yaşadığı travmatik etki, Sırp'ların Kosova Savaşıyla yaşadığı etkiyle benzeşmektedir. Yüzyıllar sonra Bosna'da Boşnak kadınlara uyguladıkları sistemli tecavüzlerde bu travma etkili olmuştur.

Sırp'ların Kosova ile ilgili birçok soyut ve somut kültür unsurları günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Osmanlıdan önce bölgede hâkimiyet kurmuş olan Sırp'ların o dönemde inşa etmiş oldukları kilise ve manastırlar, Osmanlıdan sonra da ayakta kalmış ve günümüze kadar gelebilmiştir. Bu eserler Osmanlı'nın bölgede hoşgörülü bir yönetim gösterdiğinin ve Sırp'ların Kosova'ya verdikleri önemin delillerindendir. Bu kilise ve manastırlarda prens Lazar ve Milos Obilić'i aziz olarak gösteren resimler mevcuttur. Bunların yanı sıra bölgede anıt eserlere de rastlamak mümkündür. Bunlardan en önemlisi Gazimestan'da bulunan üzerinde prens Lazar'ın Kosova Savaşı öncesi savaşa katılmayacak olanlara hitaben söylediği lanet dizelerinin bulunduğu 25 metre yüksekliğindeki "Kosova Sırp Anıtı"dır. Sırp'ların birçok edebi eserlerinde de yerini alan Kosova Efsanesi, halk arasındaki anlatılarda halen tazeliğini korumakta ve günümüzde de Sırp Milliyetçiliğinin arka plandaki görünmez desteği olmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağırakça, Ahmet. (1992). Birinci Kosova Savaşı İle İlgili Kaynaklar, *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri 26 Nisan 1989* (21-27). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aleksov, Bojan. (2005). Perception of Islamization in the Serbian National Discourse. *Southeast European and Black Sea Studies*, 5(1), 113-127.
- Anzulovic, Branimir. (1999). *Heavenly Serbia: From Myth to Genocide*. London: Hurst & Company.
- Arnakis, E. (1963). The role of religion in the development of Balkan nationalism. Charles and Barbara Jelavich (ed.), *The Balkans in transition: Essays on the development of Balkan life and politics since the eighteenth century* (115-144). Berkeley: University of California Press.
- Banac, Ivo. (1992). *Politics, Culture, and Religion in Yugoslavia*. Boulder: Westview Press.
- Bennett, Christopher. (1995). *Yugoslavia's Bloody Collapse: Causes, Course and Consequences*. New York: New York University Press.
- Bieber, Florian. (2002). Nationalist Mobilization and Stories of Serb Suffering. *Rethinking History*, 6(1), 95-110.
- Bokovoy, Melisa. (2001). Scattered Graves, Ordered Cemeteries, Commemoration Serbia's Wars of National Liberation, 1912-1918. Maria Bacur-Nancy M. Wingfield (Ed.). *Staging the Past: The Politics of Commemoration in Habsburg Central Europe, 1848 to the Present* (236-254). West Lafayette, IN: Purdue University Press.
- Braun, Maximilian. (1937). *Kosovo: die Schlacht auf dem Amselfelde in geschichtlicher und epischer Überlieferung*. Leipzig: Markert und Petters.

- Bremer, Thomas. (1992). *Ekklesiale Struktur und Ekklesiologie in der Serbische Orthodoxen Kirche im 19. und 20. Jahrhundert*. Würzburg: Augustinus-Verlag.
- Colovic, Ivan. (2002). *Politics of Identity in Serbia*. New York: New York University Press.
- Çobanoğlu, Özkul. (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul. (2007). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul. (2008). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Danas [Zagreb]. (1991). 16 Temmuz.
- Danas [Belgrade]. (2000), 29 Haziran.
- Danişmend, İsmail Hâmi. (1947). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. (c.I). İstanbul:Türkiye Yayınevi.
- Demirkent, Işın. (1992). 14. Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadasında Bizans Hâkimiyeti. *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri 26 Nisan 1989* (1-11). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Denich, Bette. (1994). Dismembering Yugoslavia. Nationalist ideologies and the synbolic revival of genocide. *American Ethnologist*, 21(2), 367-90.
- Denitch, Bogdan. (1994). *Ethnic nationalism: The tragic death of Yugoslavia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Djordjevic, Dimitrije. (1994). Serbia: Ally of the West in Two World Wars. Alex N. Dragnich (Ed.). *Serbia's Historical Heritage* (s. 63-77). New York: Columbia University Press.
- Dragović, J. (1995). Serbian nationalism in the 19th century. *Dialogue* 4, 41-59.
- Dragnich, Alex. (1994). *Serbia's Historical Heritage*. New York: Columbia University Press.

- Duizings, Ger. (2000). *Religion and the Politics of Identity in Kosovo*. New York: Columbia University Press.
- Đurić, Vojislav. (1990). *Kosovski boj u srpskoj književnosti*. Belgrade.
- Ekmečić, Milorad. (1989). *Stvaranje Jugoslavije 1790-1818*. Belgrade: Prosveta.
- Ekmečić, Milorad. (1991). The emergence of St. Vitus Day as the principal national holiday of the Serbs, Wayne S. Vucinich ve Thomas Emmert (ed.), *Kosovo – legacy of a medieval battle* (331-342). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Elias, Norbert. (1996). *The Germans: Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Eric Dunning ve Stephen Mennell (Çev.), New York: Columbia University Press.
- Emmert, Thomas A. (1989). The Kosovo Legacy. *Serbian Studies*, 5(2).
- Emmert, Thomas A. (1990). *Serbian Golgotha: Kosovo, 1389*. New York: Columbia University Press.
- Feyzioğlu, Hamiyet Sezer. (2008). Yunan İsyanı Sırasında Sırp-Yunan İlişkileri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 27(44), 67-75.
- Genelkurmay Başkanlığı. (2009). *Geçmişten Günümüze Kosova Tarihi ve Türkiye-Kosova İlişkileri*. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Greenawalt, Alexander. (2001). Kosovo Myths; Karaždić, Njegoš, and the Transformation of Serb Memory. *Spaces of Identity* 3. (49-65).
- Gordy, E. D. (1999). *The Culture of Power in Serbia. Nationalism and the Destruction of Alternatives*, University Park, PA: Pennsylvania State University Press.
- Güvenç, Sakine Güneş. (2007). *Sırp Milliyetçiliğinin Bugünkü Sırp Siyasetine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.

- Halaçoğlu, Yusuf. (1992). *Kosova Savaşı. I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu Bildirileri 26 Nisan 1989 (29-33)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Healy, Langdon Toombes. (1997). *Serbian Elites, Kosovo, And The Kosovo Albanians, 1889-1912: Representations And Policies*. The Degree Of Doctor Of Philosophy. Indiana University, Indiana.
- Hobsbawn, Eric. (1990). *Nations And Nationalism Since 1780: Program, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holton, Milne ve Mihailovich, Vasa D. (1988). *Serbian poetry from th begginings to the present*. Columbus, OH: Slavica Publishers.
- Jelavich, Barbara. (1983). *History of the Balkans*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Judah, Tim. (1997). *The Serbs. History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Kaplan, Robert. (1994). *Balkan Ghosts*. New York: Vintage Boks.
- Karadžić, Vuk Stefanović. (1841-62). *Srpske narodne pjesme*. 2(45-vv). Vienna.
- Karadžić, Vuk Stefanović (Ed.). (1972a). *Srpske narodne pjesme*. Vol I. Beograd: Nolit.
- Karadžić, Vuk Stefanović (Ed.). (1972b). *Srpske narodne pjesme*. Vol II. Beograd: Nolit.
- Karadžić, Vuk Stefanović. (1985a). *Srpske Narodne Pjesme, Sabrana Dela Vuka Karadžića*. Vol. II Belgrade: Prosveta.
- Karadžić, Vuk Stefanović. (1985b). *Srpske Narodne Pjesme, Sabrana Dela Vuka Karadžića*, Vol IV. Belgrade: Prosveta.
- Kaser, K. ve Halpern, J. M. (1998). Historical Myth and the Invention of Political Folklore in Contemporary Serbia, *The Anthropology of Eastern Europe Review* 16. İnternet adresi: http://condor.depaul.edu/~rrotenbe/aecer/aecer16_1.html#Kaser_Halpern, Erişim: 08.01.2010, 22:33.

- Konuk, Neval. (2002). Balkanlar'ın Fethinden Bugüne Kosova Sultan Murad-ı Hüdâvendigâr Türbesi. *Türklerin Rumeli'ye Çıkışının 650. Yıldönümü Sempozyumu* (97-110). H. Yıldırım Ağanoglu (Haz.). İstanbul: Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği.
- Lew, Mark D. (1999a). *The Death of the Jugovics' Mother*. Serbian Epic Poetry, <http://home.earthlink.net/~markdlew/SerbEpic/mother.htm>, Erişim: 31.03.2010, 11:38.
- Lew, Mark D. (1999b). *The Death of the Jugovics' Mother*. Serbian Epic Poetry, <http://home.earthlink.net/~markdlew/SerbEpic/maiden.htm>, Erişim: 31.03.2010, 12:40.
- Ljubinković, Nenad. (1989). Kosovska bitka u svome vremenu i u viđenju potomaka ili logika razvoja epskih legendi o kosovskom boju [Kosova Savaşı zamanları ve Kosova Savaşı hakkında varisçilerin görüşü veya efsane epiklerinin gelişiminin mantığı]. *Kosovo u pamćenju i stvaralaštvu* [Hafızada ve sanatta Kosova] (127-164). Belgrade: Raskovnik.
- Lockwood, Yvonne R. (1971). Vuk Stefanović Karadžić: Pioneer and Continuing Inspiration of Yugoslav Folkloristics, *Western Folklore*, 30(1), 19-32.
- Lord, Albert B. (1960). *The Singer Of Tales*. Cambridge: Harvard University Press.
- Low, David H. (1968). *The Ballads of Marko Kraljević*. New York: Greenwood.
- Lugar, Peter B. (2005). *The History And Effects Of The Kosovo Polje Mythology*. Master Of Military Art And Science, Faculty Of The U.S. Army Command And General Staff College. Fort Leavenworth/Kansas/USA.
- Magaš, Branka. (1993). *The curse of Kosovo*. <http://www.newint.org/issue247/curse.htm>. Erişim: 12.09.2009, 04:09.
- Malcolm, Noel. (1998). *Kosovo: A Short History*. London: Papermac.
- Marković, Zoran M. (1-15 Mayıs 1996). Nacija, žrtva i osveta (prema revijalnoj štampi u Srbiji 1987-1991). *Republica*, (I-V).
- Mertus, Julie A., (1999). *Kosovo: How Myths and Truths Started a War*. Berkeley: University of California Press.

- Mihaljčić, Rade. (1989). *The Battle Of Kosovo In History And Popular Tradition*. Milica Hrgović (Çev.). Belgrade: Beogradski Izdavacko-Grafički Zavod.
- Mihailovic, Vasa D. (2000). Introduction for *The Mountain Wreath* by Petar Njegos II. Project Rastko Website, Internet Library of Serbian culture. www.rastko.org.yu/knjizevnost.umetnicka.njegos.mountain_wreath.html#introduction, Erişim: 22 Aralık 2004.
- Mihaljčić, Rade. (1989). *The Battle Of Kosovo In History And Popular Tradition*. Milica Hrgović (Çev.). Belgrade: Beogradski Izdavacko-Grafički Zavod.
- Mikula, Maja. (2002). Nationalism and the Rhetoric of Exclusion. *Southeast European Politics*. III (1). 62-70.
- Miletich, J. S. (Ed.). (1990). *The Bugarštica: A Bilingual Anthology of the Earliest Extant South Slavic Folk Narrative Song*. Illinois.
- Milica, Bakić-Hayden. (1997). *Devastating Victory And Glorious Defeat: The Mahabharata And Kosovo In National Imaginings*. Doktora Tezi. The University Of Chicago: Chicago.
- Milićević, Milan Đ. (1884). *Kraljevina Srbija: Novi krajevi*. Belgrade.
- Milošević, S. (1990). *Les Années Décisives*, Lausanne: L'Age d'Homme.
- Milošević-Đorđević, Nada. (2004). *The History of Serbian Culture*, Serbian Unity Congress: Porthill Publishers.
- Mišić, Zoran. (1989). What Is The Kosovo Commitment [Kosova Vaadi Nedir], Radmila Nastić (Çev.). *Serbian Literary Quaterly*. 1(3). 165-170.
- Moller, Gerald Axel. (1995). *Exploring the Dynamics of the Yugoslav Crisis*. Yüksek Lisans Tezi. Naval Post Graduate School. Monterey: CA.
- NIN*. (1992). 8 Mayıs.
- Njegoš, Petar II Petrović. (1984). *Celokupna Dela*. Belgrade: Prosveta.

- Njegoš, Petar II Petrović. (1986). *The Mountain Wreath*. Vasa D. Mihailovich (Çev. ve Ed.). Irvine: Charles Schlacks Jr.
- Njegoš, Petar II Petrović. (1989). *The Mountain Wreath*. Vasa D. Mihailovich (Ed.). Belgrade: Vajat.
- Orbin, Mavro. (1968). *Kraljevstvo Slovena*. Zdravko Šundrica (Çev.). Belgrade: Srpska Književna Zadruga.
- Ott, Christopher. (1999). *The Kosovo myth*.
http://www.salon.com/news/1999/03/cov_25newsb.html, Erişim: 12.09.2009, 04:03.
- Overing, Joanna. (1997). The Role of Myth: An Anthropological Perspective. *Myths and Nationhood*. Geoffrey Hosking-George Schöpflin (Ed.). London, Hurst & Company.
- Pacheco, A. (Ed.). (1964). *La Historia de Jacob Xalabin*. Barcelona.
- Panovski, N. (1996). Prelude to War, *Performing Arts Journal* 18(2): 2-12.
- Pappas, Nicholas C. J. (1994). Between Two Empires: Serbian Survival in the Years After Kosovo. Alex N. Dragnich (Ed.). *Serbia's Historical Heritage* (s. 17-37). New York: Columbia University Press.
- Pavkovic, Nebojsa. (2000). Röportaj. *Frontline*.
<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kosovo/interviews/pavkovic.html>, Erişim: 23.03.2010, 10:06.
- Pavloudis, Christos. (2002). *Nationalism and Ethnic Conflict in Southern Balkans*, Yüksek Lisans Tezi. Naval Post Graduate School. Monterey/California.
- Pavlowitch, Stevan K. (2002). *Serbia: The History of an Idea*, New York: New York University Press.
- Petrov, Aleksander. (1991). Kosovo: sveta priča srpskog naroda. Aleksa Đilas (Ed.). *Srpsko pitanje*, Belgrade: Politika.

- Petrovich, Michael B. (1980). Religion and ethnicity in Eastern Europe. Santa Barbara (Ed.). *Ethnic diversity and conflict in Eastern Europe* (373-417). CA: ABC-Clio.
- Popović, Justin. (1987). *Filosofske urvine*. Belgrade:Ćelije Monastery.
- Radojičić, Đorđe Sp. (Ed.). (1960). *Antologija stare srpske književnosti (XI-XVIII veka)*. Belgrade: Nolit.
- Ramet, Pedro. (1988). The Serbian Ortodox church. Pedro Ramet (Ed.), *Eastern Christianity and politics in the twentieth century* (232-48). Durham, NC: Duke University Press.
- Redjep, J. (1980). Die Erzählung von der Kosovo-Schlacht. *Müncher Zeitschrift für Balkankunde* 3: (127-67).
- Reğep, Jelka. (1991). The Legend of Kosovo. *Oral Tradition*, 6/2(3).
- Samardžić, R. (1991). Für das himmlische Reich. Djuretić V. (Ed.) *Kosovska Bitka i Posledice* (9-14). Belgrade: SANU.
- SANU (Serbian Academy of Arts and Sciences). (1986). Memorandum 1986 (The Greater Serbian Ideology). <http://www.ess.uwe.ac.uk/Kosovo/Kosovo-Background17.htm>; http://www.trepca.net/english/2006/serbian_memorandum_1986/serbia_memorandum_1986.html; <http://www.hic.hr/books/greatserbia/sanu.htm>; Erişim: 23.03.2010, 09:24.
- Sell, Louis. (2002). *Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia*. USA: Duke University Press.
- Sells, Michael A. (1996). *The bridge betrayed: Religion and genocide in Bosnia*. Berkeley: University of California Press.
- Sells, Michael, (2003). Crosses of Blood: Sacred Space, Religion, and Violence in Bosnia-Herzegovina. *Sociology of Religion* 64(3), 309-331.
- Shaw, Stanford J., (1982). Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye. Mehmet Harmancı (Çev.). İstanbul: e yayınları.
- Sırp Ortodoks Kilisesi, Resmi internet sitesi web adresi:

<http://www.serbianorthodoxchurch.com/>, Erişim: 21.04.2010, 13:39.

Silber, L., Little, A., (1995). *The Death of Yugoslavia*. London: BBC/Penguin.

Silber, L., Little, A., (1996). *Yugoslavia: Death of a Nation*. USA: Penguin Books.

Smith, Anthony, (1994). *The Origins of Nations, Nationalism*, John Hutchinson & Anthony D. Smith (Ed.). Oxford: Oxford University Press.

Sowards, W. Steven. (2010). Serbian nationalism from the “Nacertanije” to the Yugoslav Kingdom, *Twenty-Five Lectures on Modern Balkan History* (Lecture 13). <http://staff.lib.msu.edu/sowards/balkan/lect13.htm>, Erişim: 20.03.2010, 00:23.

TDK, (2010). *Büyük Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sitesi. <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, Erişim: 05.04.2010, 17:16.

Tesla, Nikola. (1894). Zmai Iovan Iovanovich. *The Century*, 48 (1).

Thomas, Robert. (1999). *The Politics of Serbia in the 1990s*. New York: Columbia University Press.

Thompson, Mark. (1992). *A paper house: The ending of Yugoslavia*. London: Hutchinson Radius.

Ugrešić, Dubravka. (1994). Balkan blues. Joanna Labon (Ed.), *Balkan blues. Writting out of Yugoslavia* (2-35). Evanston, IL: Northwertern University Press.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1972). *Osmanlı Tarihi*. XIII. Dizi. 1(7). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Velimirović, Miloš. (1994). Serbia’s Cultural Legacy: The Middle Ages. Alex N. Dragnich (Ed.). *Serbia’s Historical Heritage* (s. 1-15). New York: Columbia University Press.

Volkan, Vamık D. (2007). *Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme*. M. Banu Büyükkal (Çev.), İstanbul: Everest Yayınları.

Zimmerman, Warren. (1996). *Origins of a Catastrophe: Yugoslavia and its Destroyers*. New York: Times Books.

Zirojević, Olga. (2000). Kosovo In The Collective Memory. Nebojša Popov (Ed.). *The Road To War In Serbia: Trauma and Catharsis* (189-211). Budapest: Central European University Press.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Mesut UĞURLU
Doğum Yeri ve Tarihi : Muradiye / 1974

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi/Kamu Yönetimi (2000-2005)
Yüksek Lisans Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları (2008-2010)
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : ---

İş Deneyimi

Stajlar : ---
Projeler : ---
Çalıştığı Kurumlar : MGK Genel Sekreterliği

İletişim

E-Posta Adresi : bumeya@gmail.com
Tarih : 21.05.2010